

lingua legis

Czasopismo *Lingua Legis* ukazywało się w latach 1994-2014 sumptem Wydawnictwa Translegis (do 2005 roku Wydawnictwa TEPIS) pod auspicjami Polskiego Towarzystwa Tłumaczy Ekonomicznych, Sądowych i Prawniczych TEPIS, zaś od 2006 roku – pod auspicjami Polskiego Towarzystwa Tłumaczy Przysięgłych i Specjalistycznych TEPIS, pod opieką naukową prof. dr hab. Barbary Zofii Kielar, nestora teorii tłumaczenia prawniczego, oraz pod redakcją dr Danuty Kierzkowskiej, prezesa PT TEPIS w latach 1990-2014.

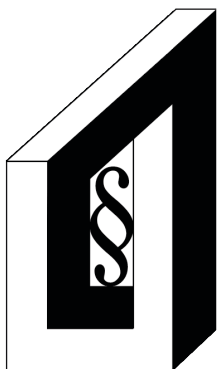
Rocznik 2017

Nr 25

lingua legis

Czasopismo Instytutu
Lingwistyki Stosowanej
Uniwersytetu
Warszawskiego
pod auspicjami
Polskiego Towarzystwa
Tłumaczy Przysięgłych
i Specjalistycznych
TEPIS

Redaktor Naczelny
Anna Jopek-Bosiacka

REDAKCJA

KOLEGIUM REDAKCYJNE (Editorial Team)

Redaktor Naczelny (Editor-in-Chief): dr Anna Jopek-Bosiacka

Sekretarz Redakcji (Editorial Assistant): dr Hanna Salich

Redaktorzy Tematyczni (Editorial Board): dr hab. Ewa Gruszczyńska (dział polski), dr Agnieszka Biernacka (dział hiszpański), dr Marta Czyżewska (dział niemiecki), dr Eryk Stachurski (dział francuski), dr Edward Szędzielorz (dział rosyjski), mgr Agnieszka Hein (dział angielski)

Redaktor Techniczny (Technical Editor): mgr Witold Woicki

RADA NAUKOWA (Advisory Board)

prof. UW dr hab. Krzysztof Hejwowski (Uniwersytet Warszawski),

prof. dr hab. Małgorzata Tryuk (Uniwersytet Warszawski),

dr hab. Łucja Biel (Uniwersytet Warszawski), mgr Zofia Rybińska (prezes TEPIS),

prof. Erik Hertog (KU Leuven, Belgia), prof. Jan Engberg (Aarhus Universitet, Dania),

prof. dr Isolde Burr-Haase (Universität zu Köln, Niemcy), prof. Sabine Braun (University of Surrey, Wlk. Brytania), doc. dr Marta Chromá (Univerzita Karlova, Czechy)

RECENZENCI (Reviewers)

prof. UP dr hab. Artur Dariusz Kubacki (UP), prof. UAM dr hab. Barbara Walkiewicz (UAM),

prof. UW dr hab. Jacek Wierciński (UW), prof. Arlette Véglia Andréa (Universidad Autónoma de Madrid, Hiszpania), dr hab. Łucja Biel (UW), dr hab. Piotr Przybysz (UW),

dr Agnieszka Doczekalska (ALK), dr Anna Fitak (UP), dr Teodora Ghivirigă (Universitatea Alexandru Ioan Cuza din Iași, Rumunia), dr Dorota Karczewska (UW),

dr Karolina Kęsicka (UAM), dr Regina Solova (UWr), dr Tomasz Klimkowski (UAM),

mgr Joanna Ziemska (Universität Wien, Austria)

KONTAKT

Adres: Redakcja „Lingua Legis”, ul. Dobra 55, 00-312 Warszawa

Strona internetowa: www.lingualegis.ils.uw.edu.pl

E-mail: lingualegis@uw.edu.pl

© Copyright by Instytut Lingwistyki Stosowanej UW, Warszawa 2017

PL ISSN 1231-5370

E-ISSN 2543-4357

Druk i oprawa: Sowa Sp. z o.o., www.sowadruk.pl

Nakład 120 egz.

SPIS TREŚCI

Małgorzata Tryuk

Profesor Andrzej Kopczyński – *in memoriam* 7

ARTYKUŁY I ROZPRAWY

Mirosław Moczulski

Formuła poświadczająca w tłumaczeniu poświadczonym
na język obcy w Polsce w świetle norm 9

Róża Zielnik-Kołodzińska

Wybrane pojęcia z zakresu polskiego postępowania administracyjnego
w tłumaczeniu na język niemiecki 35

Eryk Stachurski

De la traduction des titres de loi 51

Ewa Betańska

Étapes de la procédure civile en France : problèmes de traduction vers le polonais . . . 85

Katarzyna Stachowiak

O tłumaczeniu słownictwa z zakresu budownictwa tradycyjnego i naturalnego 107

Alina Bușila

The issue of translating legal doublets in notarial acts
from English into Romanian 123

Joanna Komsta

Marriage-related legal concepts in English translations
of the Polish Family and Guardianship Code – translation challenges 137

VARIA

Monika Popiołek

ISO 20771, czyli pierwsza międzynarodowa norma dotycząca tłumaczeń prawnych . . 159

SPRAWOZDANIA I RECENZJE

Łucja Biel

Sprawozdanie z konferencji *Words to Deeds Conference 2017*.
Legal Translation to the Next Level 165

Agnieszka Biernacka

RECENZJA KSIĄŻKI: Ricardo-María Jiménez Yáñez (2016).
Escribir Bien es de Justicia. Técnicas de expresión escrita para juristas.
Cizur Menor: Aranzadi. 228 stron. ISBN 978-84-9099-730-7. 169

TABLE OF CONTENTS

Małgorzata Tryuk

Professor Andrzej Kopczyński – *in memoriam* 7

ARTICLES

Mirosław Moczulski

The certification formula in certified translations into a foreign language
in view of norms in Poland 9

Róża Zielnik-Kołodzińska

How to translate selected terms from the field
of Polish administrative procedure into German? 35

Eryk Stachurski

Translation of Polish names of legislative acts into French 51

Ewa Betańska

Steps of the civil procedure in France: French-Polish translation problems 85

Katarzyna Stachowiak

On translating traditional and natural building-related vocabulary. 107

Alina Bușila

The issue of translating legal doublets in notarial acts
from English into Romanian 123

Joanna Komsta

Marriage-related legal concepts in English translations
of the Polish Family and Guardianship Code – translation challenges 137

VARIA

Monika Popiołek

ISO 20771 – the First International Standard for Legal Translation 159

REVIEWS AND REPORTS

Łucja Biel

Words to Deeds Conference 2017. Legal Translation to the Next Level:
A Conference Report 165

Agnieszka Biernacka

Ricardo-María Jiménez Yáñez (2016).
Escribir Bien es de Justicia. Técnicas de expresión escrita para juristas.
Cizur Menor: Aranzadi. 228 pp. ISBN 978-84-9099-730-7 169

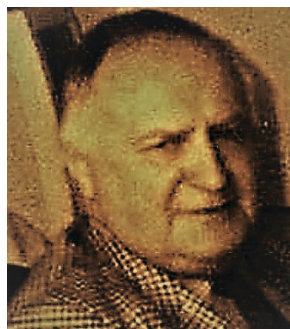
Małgorzata Tryuk

Uniwersytet Warszawski

Profesor Andrzej Kopczyński

– in memoriam

Profesor dr hab. Andrzej Kopczyński urodził się w 1935 r. w Wilnie i zmarł w Warszawie w 2017 r. W 1958 r. ukończył anglistykę na Uniwersytecie Warszawskim. Doktoryzował się na Uniwersytecie Adama Mickiewicza w Poznaniu, gdzie uzyskał także stopień doktora habilitowanego na podstawie pierwszej polskiej monografii na temat przekładu konferencyjnego pt. „Conference Interpreting. Some Linguistic and Communicative Problems” (1980). Do dnia dzisiejszego monografia ta stanowi jeden z najważniejszych wkładów polskiej nauki do światowych badań nad przekładem ustnym. Profesor Kopczyński był także autorem licznych prac i artykułów publikowanych w Polsce i zagranicą na temat przekładu konferencyjnego oraz podręczników, samouczków i rozmówek do nauki języka angielskiego. Razem z doc. dr hab. Zofią Jancewicz współtworzył w latach 70. telewizyjny kurs nauki angielskiego. Pracował jako lektor języka angielskiego w Akademii Medycznej w Warszawie oraz na Uniwersytecie Warszawskim, a od 1965 r. był wykładowcą Wyższego Studium Języków Obcych (WSJO) przy Wydziale Filologii Obcych Uniwersytetu Warszawskiego. WSJO było pierwszą w Polsce placówką akademicką, która w latach 1963-1972 kształciła tłumaczy pisemnych i ustnych według najlepszych wzorów szkół tłumaczy na uniwersytetach w Paryżu (ESIT) i w Genewie (ETI). Andrzej Kopczyński był profesorem w Instytucie Lingwistyki Stosowanej UW, który powstał po przekształceniu WSJO w 1972 r. oraz jego dyrektorem w latach 1998-2002. W latach 80. był profesorem anglistyki na Université des Frères Mentouri w Konstantynie w Algierii. Przez wiele lat był także profesorem m.in. na Wydziale Filologicznym w Szkole Wyższej Psycho-

logii Społecznej w Warszawie, Wydziale Filologicznym Wszechnicy Mazurskiej w Olecku oraz w Lingwistycznej Szkole Wyższej w Warszawie. Był wychowawcą wielu pokoleń polskich anglistów oraz tłumaczy ustnych i pisemnych, promotorem licznych prac magisterskich z zakresu translatoryki oraz językoznawstwa angielskiego. Ukoronowaniem jego prac naukowych, dydaktycznych oraz organizacyjnych w zakresie translatoryki było utworzenie w Instytucie Lingwistyki Stosowanej najpierw Interdyscyplinarnych Podyplomowych Studiów Kształcenia Tłumaczy (IPSKT), a następnie Podyplomowych Studiów Przekładu Konferencyjnego, które wkrótce po utworzeniu w 2001 r. dołączyły do najlepszych europejskich instytutów kształcących tłumaczy ustnych skupionych w konsorcjum European Masters in Conference Interpreting (EMCI). Od początku ich istnienia, zarówno IPSKT jak i EMCI stanowią wzór dla kolejnych otwieranych w Polsce uniwersyteckich studiów podyplomowych dla tłumaczy.

Profesor Kopczyński był także jednym z założycieli Stowarzyszenia Tłumaczy Polskich (STP) i jego pierwszym prezesem w latach 1981-1985. W 1981 r. współorganizował IX Kongres Światowej Federacji Tłumaczy (Fédération internationale des Traducteurs FIT) w Warszawie.

Profesor Kopczyński był wspaniałym nauczycielem akademickim, uwielbianym przez studentów, wybitnym naukowcem docenianym w Polsce i na arenie międzynarodowej, a także doskonałym tłumaczem konferencyjnym. Dla nas był także Kolegą o niezrównanym poczuciu humoru.

Mirosław Moczulski
Uniwersytet Warszawski

Formuła poświadczająca w tłumaczeniu poświadczonym na język obcy w Polsce w świetle norm

Streszczenie

Autor opisuje, wyjaśnia i klasyfikuje formuły poświadczające stosowane przez polskich tłumaczy przysięgłych w tłumaczeniach na język obcy. W tym celu wykorzystuje zbiór 90 formuł użytych w tłumaczeniach poświadczonych na język angielski, francuski, hiszpański, niemiecki, rosyjski i włoski oraz system wyróżnionych przez siebie norm: imperatywnych, dezyderatywnych i uzualnych. W konkluzji autor stwierdza, że polscy tłumacze przysięgli spośród 7 typów formuł, kierując się normami uzualnymi, stosują głównie dwie: formułę polską, z jej licznymi wariantami, literalnie tłumaczoną na język obcy i formułę adaptowaną z języka obcego.

Słowa kluczowe: tłumacz przysięgły, tłumaczenie poświadczane, formuła poświadczająca, norma

1. Rozważania wstępne

Przedmiotem analizy są formuły poświadczające (*fp*)¹ stosowane w tłumaczeniu polskich dokumentów na język obcy (*jo*), a jej celem opis, wyjaśnienie oraz uporządkowanie praktyki polskich tłumaczy przysięgłych (*TP*) w tym zakresie. Materiał do analizy stanowi przede wszystkim zbiór 90 *fp*², użytych w ostatnich 12 latach w tłumaczeniu poświadczonym (*tp*) na *jo* – angielski, francuski, hiszpański, niemiecki, rosyjski i włoski³. Analiza ma charakter empiryczny i zarazem

¹ W tekście będą stosowane następujące skróty: *TP* – tłumacz przysięgły, *tp* – tłumaczenie poświadczane, *fp* – formuła poświadczająca, *pz* – poświadczenie zgodności, *dż* – dokument źródłowy, *jo* – język obcy, *jm* – język macierzysty.

² Są to tłumaczenia udostępnione autorowi przez *TP* i zaczerpnięte ze źródeł internetowych.

³ Wybór języków jest związany z wykładem dla słuchaczy studiów podyplomowych, którzy wymienione języki reprezentują.

eksploracyjny; dotyczy przede wszystkim centralnego elementu *fp*, jakim jest poświadczenie zgodności (*pz*).

Tp staje się w kontekście swego społecznego znaczenia, powszechności oraz prawnej regulacji coraz częściej przedmiotem badań oraz publikacji translatorycznych, w tym kilku monografii: Mayoral Asensio (2003), de Almeida e Silva Nascimento (2006), Kubacki (2012), Solová (2013), Stolze (2014).

Generalnie *tp* jest tłumaczeniem, którym w znacznej mierze rządzą normy różnej mocy. Normom w *tp* poświęcono 2 monografie: de Almeida e Silva Nascimento w 2006 w odniesieniu do tłumaczy brazylijskich z jęz. portugalskim i angielskim oraz Solová w 2013 r. w odniesieniu do polskich tłumaczy z jęz. polskim i francuskim. Autorki szczegółowo omawiają typologie norm G. Toury'ego, T. Hermansa i A. Chestermana, sformułowane w ramach *Descriptive Translation Studies*. Niektóre z typologii są przydatne do opisu *tp*, np. *basic*, *secondary* i *tolerated norms* czy *norms* i *conventions*. Dla opisu regularności, prawidłowości i powtarzalności w stosowaniu obcojęzycznych *fp* zostanie jednak wykorzystana własna trójczłonowa typologia norm: normy *imperatywne*, *dezyderatywne* i *uzualne*, które wydają się szczególnie relewantne z punktu widzenia praktyki *TP*. Dadzą się one opisać według kryterium mocy, statusu, źródła, sankcyjności i liczebności. Norma imperatywna jest obligatoryjna, preskryptywna, wynika z regulacji prawnej, towarzyszy jej sankcja prawna, jest jedna. Norma dezyderatywna jest obligatoryjna dla członków korporacji zawodowej, zaś uznaniowa dla pozostałych *TP*; preskryptywna, gdyż wynika ze statutu, kodeksu, wytycznych tej korporacji; sankcja dyscyplinarna grozi tylko jej członkom, bowiem tylko ich obowiązuje dana norma; jest jedna. Norma uzualna jest uznaniowa, deskryptywna, wynika z praktyki zawodowej, z jej łamaniem nie łączy się sankcja, tę samą kwestię może regulować więcej niż jedna norma. Można powiedzieć, że tak rozumiane normy uzualne w *tp* są "the ways in which the statistical majority of translators work" (Mayoral Asensio 2003: 52). Ta definicja zrównuje część norm rządzących *tp* ze statystycznie relewantnymi regularnymi zachowaniami *TP*, przy czym Toury (1995: 65-66) przyznaje normom uzualnym wyższy status niż dezyderatywnym, jeśli między nimi zachodzi sprzeczność. Brownlie (1999: 19) twierdzi, że obydwa rodzaje norm oddziałują „mutually corrective”.

Normy imperatywne to normy zawarte w przepisach prawa – nakazy, zakazy i dozwolenia, które obowiązują adresata bezwzględnie i za których łamanie grozi sankcja. W przypadku *tp* źródłem tych norm jest Ustawa z dnia 25 listopada 2004 r. o zawodzie tłumacza przysięgłego (Ustawa). Normy dezyderatywne są stanowione przez organizacje zawodowe, np. przez Polskie Towarzystwo Tłumaczy Przysięgłych i Specjalistycznych „TEPIS” w Kodeksie tłumacza przysięgłego

(Kodeks) lub potencjalnie przez nowopowstały Związek Zawodowy Tłumaczy Przysięgłych w Polsce. Takie normy mają dwoisty charakter: są obligatoryjne dla ich członków, zaś nieobligatoryjne dla *TP*, którzy nie są członkami tych organizacji. Normy dezyderatywne są stwierdzeniami o pożądanym praktykach, działaniach i zasadach. Normy zarówno pierwszego, jak i drugiego rodzaju mają charakter stwierdzeń preskryptywnych. Normy uzualne, dotyczące *tp*, powstają w wyniku powszechnej praktyki dużej części *TP*. Normy te są spuścizną tradycji, zwyczajów i wymiany doświadczeń. Są to typowe, standardowe i zwyczajowe praktyki, które nie muszą być jednolite dla wszystkich *TP*, lecz jedynie dla jakiejś ich znaczącej części. W takiej sytuacji może funkcjonować nawet kilka norm uzualnych odnoszących się do jednego zjawiska. Normy uzualne są stwierdzeniami deskryptywnymi, stwierdzeniami o stanie faktycznym, a nie pożądanym. Status norm odnoszących się do *fp*, w tym obcojęzycznych, jest w poszczególnych krajach zróżnicowany: od normy imperatywnej poprzez normę dezyderatywną aż do normy uzualnej i ich kombinacji.

Normy pozwalają na względnie jednolite rozwiązywanie problemów, ułatwiają ich rozwiązanie. I tak jednym z wielu problemów *tp* mogą być elementy ikoniczno-werbalne w *dż*, np. pieczęć (z godłem i tekstem). W *tp* w większości krajów umieszcza się zwykle wzmiankę, która może obejmować: stwierdzenie o istnieniu odcisku pieczęci; przetłumaczony napis; streszczenie napisu; opis rodzaju, kształtu i koloru tuszu lub laku pieczęci; wskazanie elementu ikonicznego; jego opis; określenie lokalizacji odcisku pieczęci; jego reprodukcję; kombinację tych danych. W odniesieniu do Polski element ten musi być w *tp* uwzględniony, zgodnie z ogólną normą imperatywną o zgodności tłumaczenia z *dż*. W myśl szczegółowej normy dezyderatywnej (par. 29 Kodeksu) należy stwierdzić fakt przyłożenia pieczęci, określić kształt, rodzaj i kolor odcisku pieczęci tuszowej lub lakowej, tekst przetłumaczyć, zaś opis elementu graficznego (ikonicznego) pominąć. Jednak wzmianki *TP* niemal nigdy nie zawierają informacji o rodzaju pieczęci i kolorze tuszu lub laku (zob. Solová 2013: 209). Można tu mówić o istnieniu normy uzualnej, częściowo niezgodnej z dezyderatywną.

Zawód *TP* oraz samo *tp* podlegają w wielu krajach regulacji prawnej, jednak w różnym zakresie i o różnym stopniu szczegółowości: od obowiązującego wszystkich *TP* brzmienia *fp* (Hiszpania) poprzez wskazanie jedynie jej treści (Polska) aż do pozostawienia tej kwestii samym *TP* (niektóre kraje związkowe w Niemczech). *TP* jest generalnie o wiele częściej kształtowane przez słabsze normy – normy dezyderatywne (zalecenia) publikowane przez organizacje zrzeszające *TP* i bardzo często przez normy uzualne.

Polska Ustawa odnosi się w art. 13 i 18 do *tp* z *jo* na polski i odwrotnie oraz wymienia jego konieczne elementy: odcisk pieczęci *TP*; pozycję, pod którą tłumaczenie w repertorium jest odnotowane; stwierdzenie, czy sporządzono je z oryginału, tłumaczenia, odpisu oraz czy tłumaczenie lub odpis jest poświadczony i przez kogo, oraz podpis.

To, co Ustawa określa jako poświadczenie, Kodeks nazywa formułą poświadczającą. Analogiczne terminy funkcjonują w innych językach, m. in.: *certification of accuracy*, *Bestätigungsvermerk*, *formula della traduzione giurata*, *formule de certification*, *fórmula fedataria*. *Fp* to centralny element (makro)struktury *tp*, która w Polsce wykształciła się pod wpływem norm dezyderatywnych z Kodeksu i poprzez niezależną praktykę zawodową *TP* – normy uzualne. Strukturę tę można ująć w pewien uporządkowany zbiór zaleceń zebranych w Kodeksie, opracowanym i opublikowanym przez „TEPIS” – modyfikowany w praktyce *TP* przez wspomniane normy uzualne. Dla licznych *TP* pozostających poza wymienioną organizacją, zwłaszcza dla kandydatów na *TP*, Kodeks stanowi najważniejszą pozycję referencyjną. Podobnie wygląda sytuacja w Austrii, Francji, Hiszpanii, Niemczech i Włoszech.

Sama *fp*, różne aspekty jej treści i formy zostały szczegółowo opisane w dwóch artykułach: Kubacki (2015) i Moczulski (2016). Kubacki przedstawił polską *fp* na tle Ustawy i Kodeksu: historycznie i w porównaniu z niemieckimi *fp*, zwrócił uwagę na błędy popełniane przez praktykujących *TP*, a także kandydatów na *TP*. Zaproponował również właściwe, jego zdaniem, brzmienie *fp*. Drugi z wymienionych artykułów (Moczulski 2016) zawiera analizę zalecanych i stosowanych przez *TP* formuł oraz propozycję ich doprecyzowania, uproszczenia i dostosowania do normy imperatywnej zawartej w Ustawie. Wprowadza on pięć bazowych *fp*:

Za zgodność tłumaczenia z oryginałem / tłumaczeniem poświadczonym przez X / odpisem poświadczonym przez X / tłumaczeniem niepoświadczonym / odpisem niepoświadczonym / tekstem niesygnowanym. Miejsce i data poświadczenia. Numer w repertorium. Pieczęć *PT*. Podpis *PT*.

Można je rozbudowywać o inne treści, np. informacje o tytule zawodowym, stopniu i tytule naukowym *TP*. Można też modyfikować ich formę, np. przekształcić frazę w zdanie. Dzięki temu każdy *TP* może posługiwać się swoją autorską *fp*, zachowując zgodnie z imperatywną normą wspólne minimum obligatoryjnej treści.

Fp jako konstytutywny element *tp* zajmuje w jego strukturze, w jego ramie formalno-prawnej, szczególne miejsce, bowiem to *fp* czyni z tłumaczenia zasługujący na wiarę publiczną środek ustalenia treści dokumentu źródłowego (*dż*) oraz autentyfikacji tłumaczenia jako poświadczanego. To właśnie ta pięcio-elementowa formuła przekształca zwykle tłumaczenie w *tp* jako dokument używany do celów urzędowych, który tworzy z *dż* nierozzerwalną jedność.

Specyficznym elementem proponowanej *fp* jest poświadczenie zgodności (*pz*), które obejmuje enumeratywnie i alternatywnie poświadczenie zgodności tłumaczenia z następującymi rodzajami *dż*: oryginałem; odpisem poświadczonym przez X; tłumaczeniem poświadczonym przez X; odpisem niepoświadczonym; tłumaczeniem niepoświadczonym; tekstem niesygnowanym⁴.

Stosowanie *fp* w *tp* na *jo* w Polsce (także innych krajach) nie było dotychczas szerzej opisywane. Kubacki (2015), opisując dokładnie polską *fp*, zwraca przy okazji uwagę na niemieckojęzyczne *fp* w polskich *tp*, zwłaszcza na popełniane w nich błędy. Wskazuje również na to, że w praktyce polskich *TP* można wyróżnić dwa typy tych formuł: tłumaczenie polskiej *fp* na język obcy i przejęcie obcej formuły paralelnej z języka niemieckiego.

W niniejszej analizie chodzi wyłącznie o obcojęzyczne wersje najbardziej charakterystycznego i centralnego elementu *fp*, jakim jest *pz*. Chodzi o takie aspekty *pz*, jak: treść, jednojęzyczność i dwujęzyczność, relacja do paralelnego *pz* w kraju użycia *tp* czy okoliczności stosowania różnych typów *pz*⁵.

W kwestii poświadczenia (*fp* w terminologii Kodeksu, w praktyce *pz*) w *tp* na *jo* Ustawa milczy, co oznacza, że może być ono formułowane albo w języku polskim, albo w języku obcym, albo w obydwóch tych językach naraz. Również Kodeks pomija sprawę języka, w jakim powinna być formułowana *fp* w tłumaczeniu na *jo*. Są kraje, w których ta kwestia została jasno i wyraźnie uregulowana, np. ustawowo w Hiszpanii jako norma imperatywna. W innych krajach, np. w Niemczech, o stosowaniu *fp* w *jo* wspomina się w odpowiednikach polskiego Kodeksu, czyli w zaleceniach organizacji: *Bundesverband der Übersetzer und Dolmetscher* (BDÜ) oraz *Deutscher Verband der freien Übersetzer und Dolmetscher* (DVÜD)⁶. W jeszcze innych krajach decyduje praktyka zawodowa i tradycja – norma uzualna: w Austrii czy Wielkiej Brytanii, we Włoszech oraz, jak już wyżej wspomniano, w Polsce. Do tej ostatniej grupy krajów należałoby

⁴ Chodzi o zgodność pod względem treści.

⁵ Pozostałe elementy *tp* oraz inne możliwe interesujące aspekty, jak lokalizacja *fp* względem tłumaczenia właściwego, jej postać typograficzna, kolejność zapisu elementów składowych oraz dodatkowe elementy treści zostaną w analizie pominięte.

⁶ Federalny Związek Tłumaczy oraz Niemiecki Związek Wolnych Tłumaczy.

zaliczyć kraje, w których instytucja *TP* lub analogiczna do niej, funkcjonująca w krajach anglosaskich instytucja *certified translator*, jest nieznana, a które korzystają z tzw. tłumaczeń notaryzowanych⁷, np. Rosja.

2. Polska *fp* na tle wybranych obcojęzycznych *fp*

Z analizy zgromadzonych 90 *tp* na *jo* pod kątem stosowanych *fp* wyłania się następujący obraz: *TP* przede wszystkim tłumaczą polską *fp* literalnie na *jo* albo wykorzystują paralelne *fp*, które stosuje się w kraju języka, w zakresie którego zostali ustanowieni, najczęściej adaptując je do polskiej *fp*. Opisanie tej normy uzualnej i innych wymaga przedstawienia typowych, najczęstszych, standardowych *fp* stosowanych w krajach *jo*, które zostały tu wybrane do ilustracji zjawiska: dla języka angielskiego – Wielka Brytania, USA i Kanada; dla francuskiego – Francja i Kanada (Quebec); hiszpańskiego – Hiszpania; niemieckiego – Austria i Niemcy; rosyjskiego – Rosja i włoskiego – Włochy. *TP* przeważnie znają paralelne *fp*, których używają ich zagraniczni koledzy i traktują je jak inne teksty paralelne. Ułatwiają one utworzenie takich obcojęzycznych *fp*, które są naturalne, idiomatyczne, funkcjonalne. W poniższym selektywnym przeglądzie, a następnie w analizie obcojęzycznych *fp* stosowanych w polskich *tp* analizowany będzie głównie jej najistotniejszy i zarazem najbardziej zmienny element – *pz*⁸.

Polska

Autorzy Kodeksu przedstawili *fp* w par. 54 następująco: formuła poświadczająca tłumaczenie wykonane przez tłumacza przysięgłego powinna być umieszczona bezpośrednio pod tekstem tłumaczenia, wyrażona w pierwszej osobie, zawierać imię i nazwisko tłumacza, poświadczenie zgodności tłumaczenia z określonego języka źródłowego z okazanym mu oryginałem dokumentu albo tekstem niesygnowanym, stwierdzenie okazania oryginału dokumentu, jeśli taki fakt miał miejsce, miejsce i datę poświadczenia, numer wpisu do repertorium czynności tłumacza przysięgłego oraz pieczęć okrągłą przyłożoną bezpośrednio pod formułą poświadczającą po lewej stronie arkusza obok własnoręcznego podpisu tłumacza złożonego po prawej stronie pieczęci.

W komentarzu do tego paragrafu autorzy Kodeksu zamieścili następujący przykładowy tekst *fp*:

⁷ Tłumaczenia notaryzowane, legalizowane, konsularnie legalizowane, apostylizowane to tłumaczenia poddane określonym procedurom uwierzytelniania pieczęci i podpisu *TP*.

⁸ W Niemczech i innych krajach *fp* jest utożsamiana z poświadczeniem zgodności, bez odcisku pieczęci, podpisu *TP*, miejsca i daty poświadczenia.

Ja, tłumacz przysięgły mgr Jan Kowalski, zaświadczam niniejszym zgodność powyższego tłumaczenia z okazanym mi w Krakowie, dnia 30 listopada 2011 r., oryginałem (kserokopią, wydrukiem skanu, faksu itp.) dokumentu w języku niderlandzkim. Repertorium nr 137/2011 .

Przytoczona za Kodeksem *fp* odpowiadałaby następującej formule bazowej, przedstawionej w Moczulski (2016: 35-36):

Za zgodność tłumaczenia z oryginałem. Kraków, 30 listopada 2011 r.
Nr w repertorium 137/2001.

Porównajmy polskie *fp* z paralelnymi *fp* stosowanymi w Hiszpanii, Francji i (frankofońskiej) Kanadzie, dwóch najważniejszych krajach niemiekojęzycznych – w Niemczech i Austrii, trzech anglosaskich: w Wielkiej Brytanii, USA i Kanadzie, Rosji i we Włoszech, z których polscy *TP* korzystają w swoich obcojęzycznych *tp*.

Fp w języku angielskim – Wielka Brytania, USA, Kanada

W Wielkiej Brytanii, USA oraz anglojęzycznej Kanadzie, w których funkcjonują tłumaczenia poświadczone korporacyjne⁹ – *certified translations*, *fp* mają odmienną strukturę, którą tworzą oddzielne, lecz zblokowane dwa lub trzy oświadczenia o odpowiedniej znajomości języka źródłowego i języka tłumaczenia, akredytacji w uznanej organizacji zawodowej oraz dochowaniu szczególnej staranności i wierności podczas sporządzania tłumaczenia właściwego. Same *fp* są zazwyczaj poprzedzone nagłówkiem i dołączane w pliku jako samodzielne teksty do *dż* oraz jego tłumaczenia. Struktura *fp*, łącznie z notarialnym *affidavitem*¹⁰, zwykle przejrzysta (rozcłonkowana), sformułowana w 1. osobie, zawiera leksykalne dublety, a nawet triplety.

CERTIFICATE OF ACCURACY

I, John Smith¹¹, a member of the Chartered Institute of Linguists, do hereby certify:

That I know both the *Polish* and *English* languages well;

⁹ Rodzaj *tp* charakterystycznych dla krajów *common law*, znanych pod nazwą *certified translations*.

¹⁰ *Affidavit* to pisemne dobrowolnie złożone pod przysięgą urzędowe oświadczenie, np. o wierności tłumaczenia.

¹¹ *Fp* zawierają z oczywistych powodów fikcyjne zmienne, zapisane kursywą.

That I translated the attached *Polish*-language document into the *English* language;

That the attached *English*-language translation is a true and correct translation of the attached *Polish*-language document to the best of my knowledge and belief.

CERTIFICATION OF THE TRANSLATION

I, *John F. Pulaski*, declare that I am knowledgeable and fluent in both the *Polish* and *English* languages;

that I hold accreditation from the *American Translators Association* for translation from *English* to *Polish* and from *Polish* to *English*;

and that, to the best of my knowledge and belief, the attached translation is a true, accurate, and complete translation from the *Polish* language into the *English* language.

TO WHOM IT MAY CONCERN

I am a certified translator, certified in the language combination of *Polish* to *English* and *English* to *Polish*.

I am a member in good standing with *The Canadian Translators, Terminologists and Interpreters Council* and *The Association of Translators and Interpreters of Ontario*.

The present certifies that the translation of the attached document hereto is a true and accurate translation of the original.

Fp w języku francuskim – Francja i Kanada

W tych dwóch krajach wykształciła się wśród *TP*, we współdziałaniu z organizacjami zawodowymi dość jednolita praktyka – norma uzualna, którą ilustrują poniższe dwie reprezentatywne, najczęściej używane *fp*. Są one minimalistyczne w treści i formie. Francuskie *fp* zawierają łaciński element *ne varietur*¹² z przyporządkowanym numerem, identycznym dla *tp* i *dż*, który widnieje też na każdej stronie *dż* i jego tłumaczenia. W kanadyjskich *fp* zwraca uwagę brak typowego stwierdzenia o zgodności, dokładności czy wierności tłumaczenia, zawierają one natomiast oświadczenie o działaniu zgodnym z regułami sztuki i wedle najlepszej wiedzy tłumacza.

¹² Łacińskie *ne varietur* to „nie podlegający zmianom”.

Je soussigné, *Pierre Givenchy*, Traducteur Expert près la Cour d'Appel de *Nice* certifie que la traduction qui précède est conforme à l'original libellé en langue *polonaise*, visé NE VARIETUR sous le n° 2015-11-18.

Je déclare avoir traduit le présent document du *polonais* au *français* dans les règles de l'art et au mieux de mes connaissances.

Fp w języku hiszpańskim – Hiszpania

W Hiszpanii to ustawa ustanawia regułę – normę imperatywną, zgodnie z którą także w *tp* na *jo* obowiązuje *fp* identyczna z formułą w *tp* na język hiszpański, czyli formuła o ustalonym brzmieniu i w języku hiszpańskim (nie obcym), a jakiegokolwiek modyfikacje formuły są zakazane. Norma ta pozwala na umieszczenie *fp* również w języku obcym, jednak wyłącznie w literalnym tłumaczeniu; jest ona zatem w wersji obcojęzycznej fakultatywna. Wytyczne organizacji zawodowych *TP* w Hiszpanii jedynie tę normę inkorporowały, proponując i zalecając stosowanie jednolitego brzmienia w danym języku obcym. Skoro fakultatywne obcojęzyczne wersje *fp* nie zostały w ustawie sformułowane, powstały jej różne warianty w języku angielskim, francuskim, niemieckim itd. Zwraca uwagę użycie 3. osoby, dubletu *fiel y completa*, brak specyfikacji rodzaju *dż*.

Doña *Juana Torres*, Traductora-Intérprete Jurada de *polaco* nombrada por el Ministerio de Asuntos Exteriores y de Cooperación, certifica que la que antecede es traducción fiel y completa al *español* de un documento redactado en *polaco*.

Fp w języku niemieckim – Austria i Niemcy

W Niemczech większość prawnych regulacji dot. *TP* (np. Bawaria, Hamburg, Meklemburgia-Pomorze Przednie, Saksonia z jednej strony oraz Dolna Saksonia, Turyngia, Szlezwik-Holsztyn, Nadrenia Północna-Westfalia) zawiera gotowe do użycia *fp*:

Als in *Bayern* öffentlich bestellter und allgemein beeidigter Dolmetscher und Übersetzer für die *polnische* Sprache bestätige ich: Vorstehende Übersetzung der mir im Original vorgelegten, in *polnischer* Sprache abgefassten Urkunde ist richtig und vollständig.

Die Richtigkeit und Vollständigkeit vorstehender Übersetzung aus der *polnischen* Sprache wird bescheinigt.

W niektórych krajach związkowych obydwu grup występują niewielkie różnice, np. „bescheinigt“ jest zastępowany przez „beglaubigt“, „bestätigt“ lub częściowo odmienne określenia *TP*. Pierwsza *fp* jest uroczystym oświadczeniem w 1. osobie, z oficjalnym tytułem *TP* oraz z leksykalnym dubletem przymiotników: *richtig und vollständig*. Druga *fp* jest minimalistyczna, bezosobowa, w stronie biernej, zawiera leksykalny dublet rzeczowników: *Richtigkeit und Vollständigkeit*.

W trzeciej grupie niemieckich krajów związkowych – Brandenburgii, Nadrenii-Palatynacie, Saksonii-Anhalcie, zresztą podobnie jak w Austrii, opisyje się jedynie treść *fp*, zaś w czwartej grupie o *fp* w ogóle się nie wspomina – Badenia-Wirtembergia, Berlin, Hesja, Kraj Saary. W dwóch ostatnich grupach krajów związkowych i w Austrii sformułowanie *fp* pozostawiono samym *TP* lub wytycznym ich organizacji zawodowych. W tych krajach związkowych korzysta się z *fp*, ustalonych dla dwóch pierwszych grup. *Fp* w Austrii, choć nigdy nie została sformułowana mimo zapowiedzi jako norma imperatywna, w praktyce jest stosowana, mimo statusu normy dezyderatywnej, bezwyjątkowo i zalecana przez *Österreichischer Verband der allgemein beeideten und gerichtlich zertifizierten Dolmetscher*¹³, co świadczy o wyjątkowej pozycji i autorytecie tej organizacji zawodowej:

Die genaue Übereinstimmung der vorstehenden Übersetzung mit der – **angehefteten** – vorliegenden – Urschrift – Kopie – **beglaubigten** – Kopie – Abschrift – bestätige ich unter Berufung auf meinen Eid.

W austriackiej *fp* zwraca uwagę enumeracja czterech rodzajów *dż* i konieczność skreślenia niewłaściwych, podobnie jak jednej z dwóch informacji: o przedłożeniu *dż* lub złączeniu go z tłumaczeniem. Oświadczenie o zgodności tłumaczenia z *dż* ulega wzmocnieniu poprzez dodanie dwóch elementów „dokładne” oraz „pod przysięgą”. O *fp* w wersji obcojęzycznej niemieckie i austriackie regulacje prawne nie wspominają. Za to uwzględnia się ten aspekt w zaleceniach opracowanych przez organizacje zrzeszające *TP* w Niemczech. I tak ogólnoniemiecki BDÜ, DVÜD, a także ww. organizacja austriacka zalecają stosowanie obcojęzycznej *fp* jako jedynej *fp* bądź jako dodatkowej i zawsze jako wiernego odzwierciedlenia niemieckiej, zaś regionalne oddziały BDÜ zalecają ponadto tłumaczenie niemieckiego tekstu pieczęci lub stempla *TP* na język obcy, w przypadku braku drugiego egzemplarza pieczęci lub stempla w *jo*.

¹³ Austriacki Związek Ogólnie Zaprzysiężonych i przez Sądy Certyfikowanych Tłumaczy.

Fp w języku rosyjskim – Rosja

Rosja to przykład kraju, w którym nie istnieje instytucja *TP* lub *Certified Translator* jak w krajach *common law*. Substytutem *tp* lub *certified translation* jest tzw. tłumaczenie notaryzowane. Tworzy je *dż* i złączone z nim tłumaczenie, na którego ostatniej stronie widnieje podpisana w obecności notariusza przez tłumacza lub agencję tłumaczeniową *fp*. Notariusz jedynie potwierdza autentyczność podpisu tłumacza, ewentualnie poświadcza jego profesjonalizm na podstawie dyplomu, legitymacji członkowskiej w organizacji zawodowej, referencji zlecniodawców itp.

Данный перевод с польского языка на русский язык выполнен мной, переводчиком Егоровой Лидией Павловной. Идентичность перевода подтверждаю.

Я, переводчик, Иванов Александр Александрович, свидетельствую идентичность данного документа, переведенного с польского языка на русский язык.

Samo *pz* może mieć wiele wariantów, np. перевод верен оригиналу, перевод идентичен оригиналу, перевод соответствует оригиналу.

Fp w języku włoskim – Włochy

We Włoszech *tp* dla urzędów wykonują tłumacze jako biegli sądowi, zapisani do specjalnego rejestru, np. *Albo dei Consulenti Tecnici del Tribunale*. Każde *tp*, właściwie tłumaczenie bardziej „przysięgłe” niż poświadczone (*traduzione asseverata*) wymaga każdorazowo wizyty w sądzie powszechnym, u sędziego pokoju lub notariusza i powtórzenia przez tłumacza np. za sekretarzem sądu przysięgi; następnie podpisania protokołu oświadczenia złożonego pod przysięgą o rzetelnym i wiernym tłumaczeniu (*verbale di giuramento di traduzione* albo *verbale di asseverazione di traduzione*), poświadczonego podpisem i pieczęcią sekretarza sądu, sędziego pokoju, notariusza; wniesienia stosownej opłaty i in. *Tp* to plik w specjalny sposób połączonych trzech tekstów: *dż*, tłumaczenia i protokołu. Tekst protokołu ma formę formularza do wypełnienia przez tłumacza, zawiera on m. in. gotowy tekst *pz* – przysięgi tłumacza, który niczym się nie różni od tekstu przewidzianego np. dla biegłego sądowego w zakresie techniki samochodowej, dopiero z całości protokołu wynika, że chodzi o tłumaczenie i jego zgodność z *dż*. Tekst *pz* – przysięgi nie został obmyślony specjalnie dla tłumacza, jest taki sam jak dla pozostałych biegłych sądowych:

Giuro di aver bene e fedelmente adempiuto all'incarico affidatomi allo scopo di far conoscere la verità.

Verbale di giuramento di traduzione w ogóle nie przewiduje obcojęzycznej wersji protokołu ani przysięgi w języku obcym jako jego części.

3. Obcojęzyczne *fp* polskich *tp*

TP w większości krajów są uprawnieni, podobnie jak w Polsce, do tłumaczenia zarówno z języka ojczystego na *jo*, jak i odwrotnie. W niektórych krajach uprawnienie do tłumaczenia ma charakter modularny. Wtedy może obejmować tłumaczenie w jednym kierunku, w obydwu, pisemne, ustne (USA, Estonia, Finlandia) i ich kombinację. *Tp* na *jo* w Polsce jest sporządzane z myślą o mieszanych polsko-zagranicznych podmiotach prawnych, np. tłumaczenie protokołu posiedzenia zarządu fundacji dla jego niemieckiej części (krajowy obrót prawny) lub dla urzędów i instytucji publicznych za granicą, np. tłumaczenie wniosku Prokuratury Krajowej o ekstradycję zbiegłego podejrzanego o zbrodnię, skierowanego do USA (międzynarodowy obrót prawny w sprawach karnych), lub na zlecenie osób fizycznych i in. dla załatwienia sprawy za granicą, np. tłumaczenie wyroku rozwodowego w celu uznania go w Hiszpanii (międzynarodowy obrót prawny w sprawach cywilnych). W tych dwóch ostatnich sytuacjach *dż* mogą wymagać potwierdzenia, a następnie tłumaczenia i jego poświadczenia, *dż* i *tp* mogą dalej podlegać albo apostylizacji w MSZ, albo legalizacji w przedstawicielstwie dyplomatycznym lub konsularnym drugiego kraju w Polsce. Apostylizacja i legalizacja *dż* i *tp* to dwa sposoby nadania tym dokumentom, sporządzonym w danym państwie, cech pozwalających na ich uznanie w państwie drugim. *Tp*, które nie jest dokumentem publicznym czy urzędowym, lecz prywatnym, wymaga często apostylizacji lub dyplomatycznej bądź konsularnej legalizacji, czyli potwierdzenia autentyczności dokumentu, stempla/pieczęci lub podpisu. Prześledźmy dla przykładu kolejne kroki prowadzące do uznania we Włoszech dyplomu ukończenia Uniwersytetu Warszawskiego w celu podjęcia pracy we Włoszech: potwierdzenie autentyczności dyplomu przez MNiSW, tłumaczenie poświadczone dyplomu na język włoski przez *TP*, który złożył wzór pieczęci i podpisu w MSZ, apostylizacja dyplomu i *tp* w MSZ (uzyskanie klauzuli o nazwie *apostille*), potwierdzenie zgodności wykształcenia uzyskanego w Polsce z włoskim systemem edukacyjnym w Ambasadzie Włoch w postaci zaświadczenia *dichiarazione di valore*.

Co do uznania *tp* przez drugi kraj, to nie ma w tej materii jednolitej regulacji nawet w obrębie UE. Zależy to na ogół od swobodnego uznania danego kraju, a nawet danego urzędu tego kraju. Zleceniodawca *tp* powinien się upewnić

u zainteresowanego zagranicznego podmiotu, czy *dż* i jego *tp* będzie wymagało potwierdzenia autentyczności pieczęci i podpisu *TP* w MSZ). Właśnie w tym celu polscy *TP* składają m. in. w MSZ, które dokonuje potwierdzenia autentyczności dokumentów, wzór swego podpisu i odcisku pieczęci. W przypadku *tp* na *jo* dla osób fizycznych tylko tłumaczenie sporządzone przez *TP* drugiego kraju zapewnia jego uznawalność; tłumaczenie sporządzone przez polskiego *TP* łączy się z ryzykiem nieuznania *tp* przez dany urząd drugiego kraju i koniecznością zaangażowania *TP* drugiego kraju lub łączy się z koniecznością apostylizacji *tp* w MSZ albo jego legalizacji w placówce dyplomatycznej lub konsularnej drugiego kraju. Jeśli chodzi o język *fp* w *tp* na *jo* przeznaczonym dla polsko-zagranicznego podmiotu zagranicznego w Polsce, może wystarczyć *fp* tylko w języku polskim, aczkolwiek to stosujący *tp* rozstrzyga, czy *fp* ma być sformułowana wyłącznie lub dodatkowo w *jo*.

Przyjrzyjmy się tabeli (na kolejnej stronie), która obrazuje, według jakiej normy – imperatywnej, dezyderatywnej, uzualnej stosuje się w wymienionych krajach w *tp* na *jo* jakie *fp* – w języku macierzystym (*jm*), *jo*, obydwu językach oraz czy relację między *fp* w *jm* i *jo* opisuje się jako relację literalności. Z przeglądu wynika, że wśród *TP* w wymienionych krajach stosuje się głównie normę uzualną o literalnym tłumaczeniu *fp* z *jm* na *jo*, niezależnie od normy dezyderatywnej o umieszczaniu *fp* także w *jo*. Jedynie w Hiszpanii ustawa nakazuje stosowanie hiszpańskojęzycznej *fp* w tłumaczeniu na *jo*, choć dodawanie dozwolonego ustawą literalnego tłumaczenia *fp* na *jo* stało się wśród hiszpańskich *TP* powszechną praktyką, czyli normą uzualną. W Rosji czy Włoszech w ogóle nie przewiduje się stosowania obcojęzycznej *fp*. Polscy *TP* w sytuacji braku normy imperatywnej lub dezyderatywnej w odniesieniu do *fp* w *jo* wykształcili normę uzualną, jak w wielu innych krajach, stosując prawie wyłącznie *fp* w *jo*.

Przegląd *fp* stosowanych w *tp* w *jo* w Polsce ukazuje ich maksymalne różnicowanie oraz olbrzymie dysproporcje w stosowaniu poszczególnych typów. Według kryterium języka, liczby języków (jeden lub dwa), relacji między polskimi i paralelnymi *fp* można wyróżnić wśród nich aż siedem typów¹⁴:

- polskie
- polskie tłumaczone literalnie na *jo*
- przejęte z *jo*

¹⁴ A nawet ósmy typ, reprezentowany przez jeden przykład: podwójna *fp* w *jo* – Als vom Justizminister der Republik Polen öffentlich bestellte Übersetzerin und allgemein beeidigte Dolmetscherin für Deutsch bestätige ich: Die vorstehende Übersetzung der mir in Urschrift vorgelegten, in polnischer Sprache abgefassten Urkunde ist richtig und vollständig. / Ich bestätige die Übereinstimmung der vorliegenden Übersetzung mit polnischer Urschrift. (Gesetz über beeidigte Übersetzer und Dolmetscher v. 25.11.2004 (Dz.U. Nr 273 Pos. 2702 von 2004).

- adaptowane z *jo*
- polskie w połączeniu z ich literalnym tłumaczeniem na *jo*
- polskie w połączeniu z przejętymi z *jo*
- polskie w połączeniu z adaptowanymi z *jo*.

Z siedmiu typów *fp* polscy tłumacze wykorzystują w swych *tp* na *jo* dwa: polskie *fp* tłumaczone literalnie na *jo* oraz *fp* adaptowane z *jo*. Mamy tu do czynienia z podwójną normą uzualną.

	<i>fp</i> w <i>jm</i> norma imp.	<i>fp</i> w <i>jo</i> norma imp.	<i>fp</i> w <i>jm</i> norma dez.	<i>fp</i> w <i>jo</i> norma dez.	<i>fp</i> w <i>jm</i> norma uz.	<i>fp</i> w <i>jo</i> norma uz.
Polska	tak, ustalona treść	brak normy	tak, opis i ustalone brzmienie	brak normy	tak, więcej niż jedna	tak, więcej niż jedna
Austria	tak, ustalona treść	brak normy	tak, ustalone brzmienie	tak, w <i>jm</i> i ew. lite- ralne tłu- maczenie na <i>jo</i>	zgodnie z normą dez.	tak, lite- ralne tłu- maczenie na <i>jo</i>
Francja	brak normy	brak normy	brak normy	brak normy	tak	tak, lite- ralne tłu- maczenie na <i>jo</i>
Hiszpania	tak, ustalone brzmienie	tak, w jęz. hiszp. i ew. literalne tłumacze- nie na <i>jo</i>	zgodnie z normą imp.	zgodnie z normą imp.	zgodnie z normą imp.	zgodnie z normą imp.
Rosja	brak normy	brak normy	brak normy	brak normy	tak, więcej niż jedna	tak, w jęz. ros.
Niemcy Badenia- Wirtem- bergia	brak normy	brak normy	tak, brzmienie zalecane przez wła- ściwego ministra	tak, li- teralne tłumacze- nie na <i>jo</i> , niejasne, czy dodat- kowo	zgodnie z normą dez.	tak, lite- ralne tłu- maczenie na <i>jo</i>
Niemcy, Hamburg	tak, ustalo- ne brzmie- nie	brak regu- lacji	zgodnie z normą imp.	tak, ew. literalne tłumacze- nie na <i>jo</i>	zgodnie z normą imp.	tak, lite- ralne tłu- maczenie na <i>jo</i>

Niemcy, Bawaria	brak normy	brak normy	tak, ode- ślanie do normą imp. in- nych kra- jów związ- kowych	tak, lite- ralne tłu- maczenie wybranej formuły innego kraju związko- wego	zgodnie z normą dez.	zgodnie z normą dez.
Wielka Brytania	brak normy	brak normy	brak normy	brak normy	tak, więcej niż jedna	tak, lite- ralne tłu- maczenie na <i>jo</i>
Włochy	tak	tak, w jęz. wł.	zgodnie z normą imp.	zgodnie z normą imp.	zgodnie z normą imp.	zgodnie z normą imp.

Tabela 1. *Fp* w *tp* na język obcy w wybranych krajach – rodzaje normPolskie *fp* tłumaczone na *jo*

I, Anna Nagórna, acc. to the Sworn Interpreter's and Translator's List of the Minister of Justice in Poland no TP/3002/05, hereby certify the conformity of the above translation with the original document presented to me in the *Polish* language.

Je soussignée, Krystyna Jawor, traductrice assermentée de français, n° de l'agrément TP/824/05, certifie la présente traduction conforme à l'original du document qui me fut confié.

Yo, Krystyn Langer, traductor e intérprete jurado del idioma *español*, certifico la conformidad del texto traducido con su original en *polaco* que me ha sido presentado.

Ich, Krystyna Grundman, vereidigte Übersetzerin der *deutschen* Sprache, eingetragen in die Übersetzerliste des Justizministers unter der Nummer TP/740/07, bescheinige hiermit die Übereinstimmung der Übersetzung mit der mir vorgelegten Urschrift in *polnischer* Sprache.

Я, Муравский Яан, присяжный переводчик *русского* языка, № ТП/1524/06, подтверждаю верность настоящего перевода с предоставленным мне оригиналом документа на *польском* языке.

Io sottoscritto Hieronim Wodecki, traduttore giurato per la lingua *italiana*, sotto il numero TP/54/06 nella lista del Ministro della Giustizia attesto la conformità della presente traduzione all'originale in lingua *polacca* che mi è stato presentato.

Ten typ *fp* jest najbardziej rozpowszechniony – 36 wystąpień. Stosowanie takich formuł jest uzasadnione z punktu widzenia końcowego użytkownika *tp*, którym jest podmiot zagraniczny. Zdecydowanie literalne tłumaczenie polskiego *fp* dobrze koresponduje z tłumaczeniem właściwym – tłumaczeniem *dż*, dla którego zasada zgodności (wierności) jest naczelną. Zasada wiernego tłumaczenia *fp* jest wyrazem konsekwencji: cały tekst jest w *jo*, formuła jest funkcjonalna – zrozumiała dla obcego użytkownika oraz na ogół poprawna językowo, choć nie zawsze optymalna stylistycznie, odpowiada też normom dezyderatywnym lub uzualnym większości krajów.

Fp adaptowane z jo

Certification of Translation

I, *Iwona Wilczek*, registered on the list of sworn translators of the Minister of Justice under number *TP/2041/06* do hereby attest and certify to having had translated the above document from the original *Polish* text to *English* which I believe to be a true, accurate and complete rendering of the original text done by a qualified translator conversant in both languages.

I, *Irena Chodakowska*, a duly sworn translator of the *English* language, hereby certify that the foregoing *English* text is a true and faithful translation of the *Polish* document submitted to me.

Je soussignée, *Krystyna Jawor*, traductrice assermentée près le Ministère de la Justice, certifie que la présente traduction est conforme à l'original en langue *polonaise*, en foi de que j'ai signé et apposé mon sceau officiel.

Yo, *Anna Wysokińska*, traductora e intérprete jurada de idioma *español*, inscrita en el registro llevado por el Ministro de Justicia de la República de Polonia con el número *TP/324/07*, certifico que la que antecede es traducción fiel y completa del documento original redactado en el idioma *polaco*.

Als vereidigter Dolmetscher und Übersetzer für *Deutsch*, bestellt vom Justizminister unter der Nummer *TP/19072008*, bestätige ich hiermit die Richtigkeit der Übersetzung des mir vorgelegten *polnischen* Originals.

Я, *Галина Ковальская*, присяжный переводчик *русского* языка, настоящим свидетельствую идентичность содержания перевода с оригиналом представленного мне документа на *польском* языке.

Io, *Anna Karpińska*, traduttrice della lingua *italiana*, autorizzata dal Ministro della Giustizia sotto il numero *TP/79/07*, giuro di aver proceduto bene e fedelmente alla sopraestesa traduzione del testo redatto in lingua *polacca* e presentatomi in originale al solo scopo di farne conoscere il vero contenuto.

Powyższe *fp*, reprezentowane w 24 wystąpieniach, są wynikiem stosowania drugiej częściej wśród polskich *TP* normy uzualnej. Stosowanie tego typu formuły wymaga od tłumaczy dobrej orientacji w paralelnych *fp* i umiejętności ich dostosowania do polskich *fp*, tak by „hybrydowa” formuła była merytorycznie (pod względem treści) prawidłowa. Z pewnym uproszczeniem można tu mówić o funkcjonalnym tłumaczeniu *fp*. Merytorycznie przykładowe formuły odpowiadają polskiej ustawowej normie imperatywnej, kodeksowej normie dezyderatywnej oraz zawodowym normom uzualnym: zgodność z oryginałem, użycie 1. os., wskazanie na pozycję na liście *TP* prowadzonej przez MS. Brzmienie *fp* od strony stylistycznej i konwencji tekstowych jest naturalne dla użytkownika *tp*: specjalistyczne leksykalne dublety i tryplety, standardowe frazy, bardziej/mniej uroczysty charakter formuły. Z punktu widzenia obcojęzycznego użytkownika *tp* tekst formuły jest częściowo zorientowany na jego język i kulturę docelową, ale są w niej też elementy kultury źródłowej, jak np. informacja o liście *TP* prowadzonej przez MS oraz miejscu *TP* na niej.

Polskie *fp*

Za zgodność niniejszego tłumaczenia z okazany(m) mi w języku *polskim* oryginałem – fotokopią – odpisem.

Ja, *mgr Agata Woźnicka*, tłumacz przysięgły jęz. *angielskiego*, wpisana na listę prowadzoną przez ministra sprawiedliwości pod numerem *TP/2184/05*, poświadczam zgodność niniejszego tłumaczenia z przedłożonym mi oryginałem dokumentu w języku *polskim*.

Maria Podolska, przysięgła tłumaczka języka *hiszpańskiego* uwierzytelnia niniejszym zgodność powyższego tłumaczenia z okazany(m) jej dokumentem w języku *polskim*.

Jedynie trzy formuły zostały zamieszczone w języku polskim w *tp* na *jo*. Odbiorcami tłumaczeń były mieszane podmioty polsko-zagraniczne, które prowadzą działalność w Polsce. Znalazły się one w tłumaczeniu protokołów z posiedzeń zarządów spółek, w skład których wchodziłi obcokrajowcy, a samo *tp* miało funk-

cję czysto informacyjną, wewnętrzną i pomocniczą. Ten typ *fp* ma charakter marginalny i nie występuje w *tp* na potrzeby międzynarodowego obrotu prawnego.

Fp przejęte z jo

Korzystanie przez *TP* z wyżej wymienionego typu *fp* nie jest częste, gdyż większość tłumaczy nie jest pewna formalnoprawnej poprawności takiego postępowania, polegającego na przejęciu wprost paralelnej obcojęzycznej *fp*. Ten typ, czterokrotnie reprezentowany, jest merytorycznie poprawny – mieści się on w ramach Ustawy, Kodeksu i praktyki; ma charakter idiomatyczny – gwarantuje nie tylko poprawność językową, stylistyczną, lecz również zgodność z konwencjami tekstowymi *fp* w *jo*, jest funkcjonalny – odpowiada oczekiwaniom użytkownika *dż* i jego tłumaczenia.

I, *Piotr Gutowski*, entered into the List of Sworn Translators and Interpreters maintained by the Minister of Justice under no *TP/2065/05*, competent to translate from *English* into *Polish* and from *English* into *Polish*, hereby declare that the annexed translation in the *English* language and executed by me is, to the best of my professional knowledge and belief, a true and faithful translation of the *Polish* original.

Traduction certifiée conforme à l'original en langue *polonaise*.

Don *Michał Kordylewski*, Traductor-Intérprete Jurado de *español* nombrado por el Ministro de Justicia, certifica que la que antecede es traducción fiel y completa al *español* de un documento redactado en *polaco*.

Als vom polnischen Justizminister öffentlich bestellter und allgemein beeidigter Übersetzer für die *polnische* Sprache bestätige ich: Vorstehende Übersetzung der mir im Original vorgelegten, in *polnischer* Sprache abgefassten Urkunde ist richtig und vollständig¹⁵.

*Die Richtigkeit und Vollständigkeit der Übersetzung der *polnischen* Urschrift wird beglaubigt.

Die genaue Übereinstimmung der vorstehenden Übersetzung mit der ~~angehefteten~~ / vorliegenden Urschrift / ~~Abschrift~~ / ~~Ablichtung~~ bestätige ich unter Berufung auf meinen Eid.

¹⁵ Pozostałe typy *fp* w zgromadzonych *tp* na *jo* nie są reprezentowane w uwzględnionych tu językach, więc utworzyłem na zasadzie „eksperymentu” formuły, które teoretycznie są możliwe. Są one oznaczone gwiazdką.

*Я, Елена Жмиевская, присяжный переводчик русского языка, подтверждаю идентичность вышеприведенного перевода с оригиналом на польском языке.

*Giuro di avere bene e fedelmente proceduto all'incarico affidatomi al solo scopo di far conoscere la verità.

Polskie *fp* w połączeniu z ich tłumaczeniami na *jo*

Pod powyższym typem dwujęzycznych *fp* kryją się polskie formuły w połączeniu z ich tłumaczeniami, których w analizowanym materiale jest osiem, a więc jest ich stosunkowo niewiele. W kontekście funkcjonowania *tp* razem z *dż* jako całości w międzynarodowym obrocie prawnym wydaje się, że obcojęzyczne *fp* powinny być w *tp* na *jo* właśnie dwujęzyczne, nawet jeśli normy imperatywne i dezyderatywne je pomijają. Ta praktyka jest zaskakująco mało popularna, jeśli się weźmie pod uwagę funkcję *tp*, potrzeby klientów i stosujących ten dokument oraz sytuację komunikacyjną. W sam proces apostylizacji lub legalizacji dyplomatycznej czy konsularnej *dż* i *tp* są włączone urzędy i placówki dwóch krajów, dokumenty są przeznaczone do stosowania za granicą, więc wszystkie elementy obydwu dokumentów, w tym *fp* powinny być wyrażone, jak się wydaje, w dwóch językach – języku *dż* i języku tłumaczenia. Funkcją *tp* jest bowiem ułatwienie czy wręcz umożliwienie klientom i stosującym *dż* jego zrozumienie, skoro nie znają oni w ogóle lub nie znają w wystarczającym stopniu języka *dż*. Mamy do czynienia z sytuacją komunikacyjną (szerzej socjokulturową), w której *fp* w języku polskim i *jo* może ułatwiać wszystkim zainteresowanym orientację i procedowanie.

Niniejszym poświadczam zgodność powyższego tłumaczenia z okazanym mi oryginałem w języku *polskim*. / I hereby certify the conformity of the above translation with the original document presented to me in the *Polish* language.

Za zgodność tłumaczenia z oryginałem. / Traduction certifiée conforme à l'original.

Ja, niżej podpisany tłumacz przysięgły języka *hiszpańskiego*, poświadczam, że niniejsze tłumaczenie oryginału w języku *polskim* jest wierne. / Yo, el infrascrito traductor jurado de *español*, certifico que la presente traducción del original en idioma *polaco* es fiel.

Poświadczam niniejszym pełną zgodność treści tłumaczenia z oryginałem przedłożonego mi dokumentu w języku *polskim*. / Ich bestätige

hiermit die vollinhaltliche Übereinstimmung dieser Übersetzung mit der mir vorgelegten Originalurkunde in der *polnischen* Sprache.

Ja, *mgr Antoni Wowro*, tłumacz przysięgły języka *rosyjskiego*, poświadczam zgodność powyższego tłumaczenia z okazanym mi oryginałem w języku *polskim*. / Я, *магистр Антони Вовро*, присяжный переводчик *русского* зыка, свидетельствую соответствие вышеприведенного перевода представленному мне оригиналу на *польском* языке.

Za zgodność tłumaczenia z oryginałem. / Per la traduzione conforme all'originale.

Polskie *fp* w połączeniu z adaptowanymi z *jo*

Wśród 90 *fp* omawiany typ reprezentuje siedem przykładów, bez języka rosyjskiego i włoskiego, które uzupełniono o formuły w tych językach możliwe. Ten typ *fp* ma zalety, o których była mowa w komentarzu o formułach adaptowanych z *jo* oraz w poprzedzającym komentarzu o formułach dwujęzycznych.

Ja, tłumacz przysięgły pod nr. *TP/2015/06* na liście tłumaczy przysięgłych prowadzonej przez ministra sprawiedliwości, *mgr Julitta Ptak*, poświadczam niniejszym zgodność powyższego tłumaczenia z okazanym mi oryginałem dokumentu w języku *polskim*. / I, *Julitta Ptak*, registered on the list of sworn translators of the Minister of Justice under number *TP/2015/06* do hereby attest and certify to having had translated the above document from the original *Polish* text to *English* which I believe to be a true and faithful rendering of the original text done by a qualified translator who reads and writes both *Polish* and *English* fluently.

Iwona Woźniak, tłumaczka przysięgła języka *francuskiego*, *TP/982/05*, poświadczam zgodność tłumaczenia z oryginałem. / Traduction certifiée conforme à l'original *ne varietur* faite par *Iwona Woźniak*, traducteur assermenté, autorisé par le Ministre de la Justice sous le numéro *TP/982/05*.

Ja, *Adam Kruszewski*, tłumacz przysięgły, stwierdzam zgodność niniejszego tłumaczenia z okazanym mi w języku *polskim* oryginałem. / Don *Adam Kruszewski*, Traductor-Intérprete Jurado nombrado por el Ministerio de Justicia, certifica que esta es una traducción fiel y completa al *español* de un documento en *polaco* que me ha sido presentado.

Jako tłumacz przysięgły języka *niemieckiego*, ustanowiony przez Ministra Sprawiedliwości, na liście tłumaczy przysięgłych pod nrem *TP/185/2010*, poświadczam zgodność niniejszego tłumaczenia z okazanym mi oryginałem. / Als vereidigter Dolmetscher und Übersetzer für *Deutsch*, bestellt vom Justizminister unter der Nummer *TP/185/2010*, bestätige ich hiermit die Richtigkeit und Vollständigkeit der Übersetzung des mir in *polnischer* Sprache vorgelegten Originals.

Niniejszym stwierdzam, że tłumaczenie jest zgodne z okazanym mi oryginałem w języku *polskim*. / Die Richtigkeit und Vollständigkeit der mir in *polnischer* Sprache vorgelegten Urschrift wird hiermit beglaubigt.

*Poświadcza się, że tłumaczenie jest zgodne pod względem treści z okazanym mi oryginałem. / Я, присяжный переводчик *русского* языка, свидетельствую настоящим идентичность содержания вышеприведенного перевода с оригиналом представленного мне документа на *польском* языке.

*Zgodność powyższego przekładu z odpowiednim dokumentem w formie oryginału uwierzytelnia *Jan Kędracki* – tłumacz przysięgły języka *włoskiego*. / In qualità di traduttore giurato della lingua *italiana* giuro che la presente traduzione del documento redatto in lingua *polacca* e presentatomi in originale è buona e fedele.

Polskie *fp* w połączeniu z przejętymi z *jo*

Ostatni typ dwujęzycznych *fp* prezentują cztery formuły, bez dwóch języków, w których również dodano formuły skonstruowane. Wątpliwości budzi relacja formuły polskiej i obcojęzycznej, mianowicie czy są one treściowo, i w konsekwencji formalnoprawnie ekwiwalentne. Tymi wątpliwościami można tłumaczyć marginalny charakter tego typu *fp*. W ogóle formuły dwujęzyczne nie są popularne w żadnym kraju, poza Hiszpanią. Następujące okoliczności mogą przynajmniej częściowo wyjaśniać powody ich nieczęstego stosowania w Polsce: brak jakiegokolwiek odnośnej normy; w większości krajów obowiązują normy dezyderatywne lub uzualne o stosowaniu wiernie tłumaczonych *fp*; hybrydowy charakter dwujęzycznych *fp* zaburza jednojęzyczny tekst tłumaczenia właściwego; polska formuła jest dla przeciętnego obcojęzycznego użytkownika *tp* niefunkcjonalna, nierelevantna i redundantna.

Z drugiej strony można przytoczyć argumenty na rzecz stosowania przynajmniej dwóch typów dwujęzycznych *fp*: polskich w połączeniu z tuma-

czonymi na *jo* oraz adaptowanymi z *jo*. Istotny argument na rzecz pierwszego właśnie wymienionego typu pochodzi z porównania z innymi krajami. Z jednej strony ten typ dwujęzycznej formuły jest zalecany w Austrii, Hiszpanii i Niemczech, choć nie jest obligatoryjny, lecz fakultatywny. W rezultacie w tych krajach *TP* nie stosują się do norm dezyderatywnych. Odwrotnie – stosują obcojęzyczne *fp*, pomijając formuły w *jm*, gdyż norma uzualna okazuje się silniejsza niż dezyderatywna (zalecenie)¹⁶. Większość *TP* przyjęła, że *fp* w *jo* powinna być wiernym tłumaczeniem *fp* z języka źródłowego. Jednak też pewna znacząca część *TP* adaptuje (dopasowuje) paralelne *fp* do formuły w języku źródłowym, co oznacza stosowanie innej normy uzualnej. Zatem w kwestii *fp* w *tp* na *jo* mamy do czynienia w pracy *TP* z uzusami, czyli normami uzualnymi. W szczególności polscy *TP* mają w tej materii dużą swobodę, skoro normy imperatywne i dezyderatywne kwestię *fp* w *tp* na *jo* całkowicie pomijają.

Ja, mgr Piotr Kowalczyk, tłumacz przysięgły języka angielskiego, poświadczam niniejszym zgodność powyższego tłumaczenia z okazanym mi oryginałem w języku *polskim*. / The undersigned, Piotr Kowalczyk, certifies that he is fluent in the Polish and English languages, that he has made the attached translation from the original document in the Polish language and hereby certifies that the same is a true and complete translation to the best of his knowledge, ability and belief.

Jako tłumacz przysięgły języka francuskiego poświadczam zgodność tłumaczenia z okazanym mi oryginałem w języku *polskim*. / Traduction certifiée conforme à l'original en langue polonaise.

Ja, niżej podpisana tłumaczka języka hiszpańskiego, Irma Kolasińska, poświadczam niniejszym zgodność tłumaczenia z przedłożonym mi oryginałem. / Doña Irma Kolasińska, Traductora-Intérprete Jurada de español nombrada por el Ministro de Justicia, certifica que la que antecede es traducción fiel y completa al español de un documento redactado en polaco.

Za zgodność tłumaczenia z okazanym mi *polskim* oryginałem. / Vorstehender Text ist die von mir gefertigte gewissenhafte und treue Übersetzung der mir vorgelegten und in deutscher Sprache abgefassten Urschrift.

Niniejszym poświadczam, że powyższe tłumaczenie jest zgodne z oryginałem. / Die genaue Übereinstimmung der vorstehenden Überset-

¹⁶ Wyjątek stanowi Hiszpania, w której ta kwestia jest unormowana ustawą: w *tp* na *jo* wszyscy *TP* muszą stosować identyczną *fp* w jęz. hiszpańskim, a w języku obcym mogą ją jedynie dodać w tłumaczeniu literalnym.

zung mit der vorliegenden Urschrift bestätige ich unter Berufung auf meinen Eid.

*Katarzyna Wiszniewska, przysięgła tłumaczka języka rosyjskiego, poświadcza zgodność tłumaczenia z *polskim* oryginałem. / Я, Камарина Вишнебская, присяжный переводчик русского и польского языка, подтверждаю идентичность перевода с оригиналом на польском языке.

*Za zgodność tłumaczenia z oryginałem w języku *polskim*. / Giuro di aver bene e fedelmente proceduto all'incarico affidatomi al solo scopo di far conoscere la verità.

4. Uwagi końcowe

TP w Polsce stosują w *tp* na język polski bardzo zróżnicowane *fp*, które prawie zawsze są pod jakimś względem zindywidualizowane: można powiedzieć, że każdy tłumacz ma własną *fp*. Często nie odpowiadają one ani normie imperatywnej (ustawowej), ani normie dezyderatywnej (zaleceniom Kodeksu) czy wzorcowym formułom zamieszczonym w innych źródłach. Dążenie do standaryzacji *fp* jest pożądane, a wysiłki podejmowane przez „TEPIS” zasługują na aprobatę, jednak najpierw *fp* – jej opis i egzemplifikacja powinny zostać w pełni dostosowane do normy imperatywnej. W obecnym chaosie i nie do końca przemyślanym stanie regulacji racjonalne rozwiązanie przedstawiają bazowe *fp*, wspomniane na początku artykułu, dokładnie opisane i uzasadnione we wcześniejszym artykule (Moczulski 2016). Obecna sytuacja z *fp* stanowi przeciwieństwo udanej standaryzacji *fp* w Austrii i Hiszpanii, a także w Niemczech. Wspomniana różnorodność *fp* w Polsce ulega zwielokrotnieniu przy *tp* na *jo*, w których formuły mogą być dodatkowo dwujęzyczne. Stosowane przez polskich *TP* formuły należą aż do siedmiu typów, z których tylko dwa są stosowane w szerokim zakresie, uzyskując status norm uzualnych. Są to *fp* literalnie tłumaczone na *jo* oraz adaptowane z *jo*. Pozostałe typy mają charakter marginalny. Jednak w obrębie każdego typu występują oczywiście indywidualne warianty, co wynika z pominięcia kwestii *fp* w *tp* na *jo* zarówno w Ustawie, jak i Kodeksie. W obecnej sytuacji pewne rozwiązanie mogłyby stanowić wspomniane formuły bazowe tłumaczone literalnie lub funkcjonalnie (adaptowane z *jo*). W żadnym kraju z instytucją *TP* (z wyjątkiem Hiszpanii), w których zaleca się stosowanie dwujęzycznych *fp*, nie udało się ich powszechnie wprowadzić. Przeważył uzus – norma uzualna wykształcona przez samych *TP*, która sprowadza się do stosowania literalnie tłumaczonej macierzy-

stej formuły na *jo*, zaś w Polsce dodatkowo w wersji adaptowanej z *jo*¹⁷. W Polsce stosuje się zatem w *tp* na *jo* w odniesieniu do *fp* dwie normy uzualne, z licznymi spersonalizowanymi wariantami.

BIBLIOGRAFIA

- Antos G., Brinker K., Heinemann W., Sager S. F. (red.) (2000) *Text- und Gesprächslinguistik. Ein internationales Handbuch zeitgenössischer Forschung*. Berlin/New York: de Gruyter.
- Brownlie S. (1999) "Investigating Norms", w: Vandaele J. (red.), 7-21.
- Busse D. (2000) „Textsorten des Bereichs Rechtswesen und Justiz“, w: Antos. G. et al. (red.), 658-676.
- Dostatni G. (2005) *Komentarz do ustawy o zawodzie tłumacza przysięgłego*. Warszawa: Wydawnictwo TEPIS.
- De Almeida e Silva Nascimento L. (2006) Investigating Norms in the Brazilian Official Translation of Semiotic Items, Culture-Bound Items, and Translator's Paratextual Interventions [dostęp 24.12.2017]. <https://repositorio.ufsc.br/handle/123456789/88612>
- Dybiec J. (2008) „W poszukiwaniu normy? Problematyka kształcenia tłumaczy przysięgłych a Kodeks tłumacza”. *Rocznik Przekładoznawczy. Studia nad teorią, praktyką i dydaktyką przekładu*, 261-270.
- Fleck K. E. W. (2005) „Urkundenübersetzung”, w: Snell-Hornby M., Hönig H. G., Kussmaul P., Schmitt P. A. (red.), 230-235.
- Grzelak J. (2010) *Polski język prawa – w perspektywie glottodydaktycznej* [dostęp: 25.11.2016]. <https://repozytorium.amu.edu.pl/bitstream/10593/352/1/Grzelak.pdf>
- Jopek-Bosiacka A. (2006) *Przekład prawny i sądowy*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Kierzkowska D. (red.) (2011) *Kodeks tłumacza przysięgłego z komentarzem*. Warszawa: Wydawnictwo TEPIS.
- Kołodziej K. (2007) „Empfehlungen des österreichischen Gerichtsdolmetscherverbandes für die Anfertigung beglaubigter Übersetzungen für österreichische Behörden”. *Lingua Legis* nr 15, 18-22.
- Kościalkowska-Okońska E. (2012) „Norma w przekładzie: ułatwienie pracy czy przeszkoda dla tłumacza”. *Rocznik Przekładoznawczy. Studia nad teorią, praktyką i dydaktyką przekładu* 7, 65-81.
- Kubacki D. A. (2012) *Tłumaczenie poświadczone. Status, kształcenie, warsztat i odpowiedzialność tłumacza przysięgłego*. Warszawa: Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o.

¹⁷ Typowym zabiegiem adaptacyjnym jest wbudowanie dubletów i trypletów leksykalnych, typowych dla obcojęzycznych *fp*, np. *Richtigkeit und Vollständigkeit, richtig und vollständig; true, accurate and complete; complete, true and faithful; to the best of my knowledge and belief, to the best of my knowledge, ability and belief; sello y firmo*.

- Kubacki D. A. (2015) „Formuła poświadczająca tłumacza przysięgłego”. *Legilingwistyka Porównawcza* 21, 21-39.
- Mayoral Asensio R. (2003) *Translating Official Documents*. Manchester: St. Jerome Publishing.
- Moczulski M. (2016) „Formuła poświadczająca stosowana przez tłumaczy przysięgłych w Polsce – praktyka i zalecenia a Ustawa o zawodzie tłumacza przysięgłego”. *Lingua Legis* Nr 24, 23-40.
- Sandrini P. (red.) (1999) *Übersetzen von Rechtstexten. Fachkommunikation im Spannungsfeld zwischen Rechtsordnung und Sprache*. Tübingen: Narr.
- Słapek D. (2014) „Standard formali nelle traduzioni autentiche it↔pl”. *Kwartalnik Neofilologiczny* LXI, 141-153.
- Snell-Hornby M., Hönig H. G., Kussmaul P., Schmitt P. A. (red.) (2005) *Handbuch Translation*. Tübingen: Stauffenburg Verlag.
- Solová R. (2013) *Norma i praktyka w przekładzie tekstów skonwencjonalizowanych. Na materiale tłumaczeń poświadczonych z języka polskiego na język francuski i z języka francuskiego na język polski*. Wrocław: Oficyna Wydawnicza ATUT – Wrocławskie Wydawnictwo Oświatowe.
- Stolze R. (2014) *Praxishandbuch Urkundenübersetzung. Fertigkeiten. Terminologie. Rechtssprache*. Tübingen: Stauffenburg Verlag.
- Toury G. (1995) *Descriptive Translation Studies and Beyond*. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Wiesmann E. (1999) „Berücksichtigung von Textsortenkonventionen bei der Übersetzung von Rechtstexten – am Beispiel der Übersetzung italienischer ‚atti di citazione‘ ins Deutsche“, w: Sandrini P. (red.), 155-185.
- Wiesmann E. (2004) *Rechtsübersetzung und Hilfsmittel zur Translation. Wissenschaftliche Grundlagen und computergestützte Umsetzung eines lexikographischen Konzepts*. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Vandaele J. (red.) (1999) *Translation and The (Re)Location of Meaning – Selected Papers of the CETRA Research Seminars in Translation Studies 1994-1996*. Leuven: CETRA.

Źródła internetowe:

- Allgemeine Leitlinie für die Anfertigung von Urkundenübersetzungen in Bayern* [dostęp: 25.10.2017]. http://by.bdue.de/fileadmin/verbaende/by/Dateien/PDF-Dateien/Mitglieder_Beeidigte_UE/BDUE_BY_Leitlinie_zum_Urkundenuuebersetzen.pdf
- Empfehlungen für die Anfertigung bestätigter/beglaubigter Übersetzungen*. Berufsverband ADÜ Nord – Assoziierte Dolmetscher und Übersetzer in Norddeutschland e. V. (2015) *Beglaubigte Übersetzungen* [dostęp: 25.10.2017]. <http://www.adue-nord.de/wp-content/uploads/2015/11/merkblatt-zu-beglaubigten-%C3%BCber-setzungen-2.pdf>

- DVÜD e.V. [dostęp: 25.11.2016]. http://dvud.de/wp-content/uploads/2013/06/DVUD_Empfehlungen_best%C3%A4tigte-%C3%9Cbersetzungen_V1.0.pdf
- VVU, BDÜ *Richtlinien und Hinweise für die Anfertigung von Urkundenübersetzungen* [dostęp: 25.10.2017]. <http://www.vvu-bw.de/cms/docs/doc28648.pdf>
- Freie und Hansestadt Hamburg, Behörde für Inneres und Sport (2016) *Merkblatt für die Anfertigung von beglaubigten Übersetzungen* [dostęp: 25.10.2017]. <http://www.hamburg.de/contentblob/2111860/0239e6468b043a0edfcfa72f026a25ea/data/merkblatt-uebersetzungen.pdf>
- Justizministerium und Kultusministerium Baden-Württemberg (2016) *Richtlinien und Hinweise für die Anfertigung von Urkundenübersetzungen* [dostęp: 25.11.2016]. <http://www.vvu-bw.de/cms/docs/doc28648.pdf>
- Regeln für das Anfertigen von Übersetzungen* (2017) [dostęp: 10.10.2017]. <http://www.adekvat.de/Regeln>
- Richtlinien für allgemein beeidete und gerichtlich zertifizierte Dolmetscher über die richtige Herstellung von Übersetzungen* [dostęp: 10.10.2017]. <http://fabsits.heimat.eu/dolm.htm>
- Opinia prawna dot. wykładni określenia „obrot prawny” w świetle postanowień ustawy o języku polskim* [dostęp: 25.11.2016]. http://www.piit.org.pl/informacje/-/asset_publisher/K5uRjKq87rd/content/opinia-prawna-dot-wykladni-okreslenia-obrot-prawny-w-swietle-postanowien-ustawy-o-jezyku-polskim
- Tłumacze przysięgli* (2016) [dostęp: 25.10.2017]. <https://bip.ms.gov.pl/pl/rejstry-i-ewidencje/tlumacze-przysiegli/>

SUMMARY

The author describes, explains and classifies certification formulae used by Polish sworn translators when translating from Polish to a foreign language. For this purpose, he uses a collection of 90 certification formulae taken from real sworn translations into English, French, Spanish, German, Russian and Italian, as well as a self-devised system of norms, these being imperative, desiderative and usage norms. The author concludes that Polish sworn translators, guided by usage norms, use only two types of certification formulae out of 7 existing ones, i.e. the Polish formula (with all its variants) literally translated into the foreign language and an adaptation of the foreign language formula.

Key words: sworn translator, certified translation, certification formula, norm

Miroslaw Moczulski, tłumacz przysięgły języka niemieckiego, emerytowany starszy wykładowca w Instytucie Lingwistyki Stosowanej UW. Współpracuje z Instytutem, prowadząc m. in. wykład „Tłumaczenie poświadczone” dla słuchaczy Interdyscyplinarnego Podyplomowego Studium Kształcenia Tłumaczy oraz konwersatorium „Tłumaczenie poświadczone dokumentów” na studiach dziennych.

Róża Zielnik-Kołodzińska

Uniwersytet Warszawski

Wybrane pojęcia z zakresu polskiego postępowania administracyjnego w tłumaczeniu na język niemiecki

Streszczenie

Artykuł dotyczy tłumaczenia wybranych pojęć z zakresu polskiego postępowania administracyjnego na język niemiecki. W pierwszej części autorka przedstawia historię polskiego Kodeksu postępowania administracyjnego, podkreślając, że polski ustawodawca tworząc go wzorował się na austriackiej ustawie *Allgemeines Verwaltungsverfahrensgesetz*. Następnie zwraca uwagę, że ze względu na zdecydowanie bardziej intensywną wymianę handlową z Republiką Federalną Niemiec niż z Austrią, a zatem i większą potrzebę używania języka niemieckiego obowiązującego w Niemczech, terminy z zakresu postępowania administracyjnego należy tłumaczyć na tę odmianę języka niemieckiego. Dalej omawia wybrane terminy z zakresu postępowania administracyjnego, oraz przy czyny, dla których ich tłumaczenie na język niemiecki jest problematyczne. Zwraca przy tym szczególną uwagę na nieprzystawalność polskiego i niemieckiego systemu prawnego i konieczność przeprowadzenia studiów prawno porównawczych w celu znalezienia właściwych odpowiedników.

Słowa kluczowe: tłumaczenie specjalistyczne, postępowanie administracyjne, kodeks, ustawa, studia prawno porównawcze

1. Wstęp

Pojęcia z zakresu postępowania administracyjnego pojawiają się w tekstach dotyczących różnego rodzaju przedsięwzięć niemieckich przedsiębiorców na terenie Polski, wymagających kontaktu z urzędami. Przepisy o postępowaniu administracyjnym znajdują m.in. zastosowanie do spraw budowlanych, patentowych, podatkowych, dotyczących konkurencji czy ochrony środowiska. W celu zapewnienia właściwej komunikacji między zainteresowanymi stronami, konieczna jest znajomość pojęć z omawianego zakresu oraz ich odpowiedników w systemie niemieckim. Z tego względu niezbędne okazało się tłumaczenie polskiego

Kodeksu postępowania administracyjnego na język niemiecki¹. Niniejszy artykuł powstał w wyniku prac nad tym tłumaczeniem, w których brała udział autorka, i omawia podstawowe pojęcia z zakresu prawa postępowania administracyjnego w systemie polskim oraz podaje propozycje ich tłumaczenia na język niemiecki wraz z uzasadnieniem.

Polski i niemiecki system prawny należą do systemu prawa kontynentalnego, a instytucje i rozwiązania prawne obu państw są często podobne, co ułatwia proces tłumaczenia, pozwalając na przejęcie istniejących odpowiedników z systemu niemieckiego, z którego polski ustawodawca często czerpie². Stąd też pierwszym odruchem w przypadku tłumaczenia polskiego Kodeksu postępowania administracyjnego na język niemiecki jest zajrzenie do jego niemieckiego odpowiednika *Verwaltungsverfahrensgesetz* (dalej: *VwVfG*). Jednak już pobieżne porównanie przepisów obu ustaw ukazuje pewne niespójności, a czytelnik nie może oprzeć się wrażeniu, że w tym wypadku polski ustawodawca nie czerpał z prawa niemieckiego. Warto zatem prześledzić ewolucję przepisów o postępowaniu administracyjnym w prawie polskim, co może okazać się przydatne przy tłumaczeniu terminologii z omawianego zakresu.

Postępowanie administracyjne zostało po raz pierwszy skodyfikowane w rozporządzeniu Prezydenta RP z 22 marca 1928 r. o postępowaniu administracyjnym (dalej: *PostAdmR*) (Borkowski, Krawczyk 2017: 66). W Polsce obowiązywały wówczas cztery różne systemy prawne: rosyjski, pruski, austriacki i węgierski w Spiszu i Orawie (Borkowski, Krawczyk 2017: 60). Ze względów pragmatycznych jako wzorzec nowej regulacji wybrano przepisy austriackie, ponieważ w autonomicznej administracji galicyjskiej językiem urzędowym był język polski, korpus urzędniczy był spolonizowany, a kilka stanowisk sędziowskich w austriackim Trybunale Administracyjnym (*Verwaltungsgerichtshof*) piastowali Polacy (Witkowski 2007: 222). Podkreślano, że taki wzorzec wzbogaci możliwości interpretowania własnych przepisów, zwłaszcza, że ustawa austriacka była wynikiem długoletnich studiów i posiadała obszerne materiały ustawodawcze. Można zatem uznać, że polska kodyfikacja wyrosła z tych samych założeń, co austriacka, jednak została dostosowana do rodzimych potrzeb i uwarunkowań. W piśmiennictwie podkreślano, że projekt polskiej ustawy poddano na tyle wnikliwej analizie, że została ona opracowana bardziej szczegółowo niż jej pierwotny wzór (Borkowski, Krawczyk 2017: 66).

¹ Kodeks postępowania administracyjnego. *Verwaltungsverfahrensgesetz*. Tekst dwujęzyczny. Tłumaczenie Rödl & Partner (Zbigniew Obara, Carolin Piechota, Róża Zielnik-Kołodzińska), Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck 2017.

² Por. Liszewska, Skotnicki (2006), Grzeszczak (bez daty).

Po drugiej wojnie światowej pojawiła się potrzeba poprawy niedomagań i przystosowania instytucji postępowania administracyjnego do nowych warunków i nowych zadań administracji (Borkowski, Krawczyk 2017: 73). Dlatego w 1960 roku uchwalono obowiązujący do dzisiaj Kodeks postępowania administracyjnego. Podkreślenia wymaga, że nie stworzono zupełnie nowego systemu, tylko udoskonalono istniejący. Tym samym należy uznać, że również obowiązująca polska kodyfikacja czerpie z prawa austriackiego.

Powyższe oznacza, że tłumaczenie na język niemiecki przepisów polskiego Kodeksu postępowania administracyjnego wymaga nie tylko studiów prawno-porównawczych między polskim a niemieckim systemem prawnym, ale również w dużej mierze uwzględnienia systemu austriackiego. W związku z tym pojawia się zasadnicze pytanie: na którą wersję języka niemieckiego należy te przepisy przetłumaczyć: austriacką czy niemiecką? Ze względu na zdecydowanie bardziej intensywne kontakty handlowe Polski z Republiką Federalną Niemiec niż z Republiką Austrii³, a zatem większą potrzebę korzystania z „niemieckiej” odmiany języka niemieckiego, w niniejszym opracowaniu przedstawię propozycję tłumaczenia wybranych terminów z zakresu polskiego postępowania administracyjnego na język niemiecki używany w Niemczech, wraz ze wskazaniem źródeł, z których została zaczerpnięta propozycja tłumaczenia, oraz uzasadnienie dokonany wybór. Jako źródła właściwej terminologii posłużyły przede wszystkim: niemiecki odpowiednik k.p.a. – VwVfG, jego odpowiednik austriacki – *Allgemeines Verwaltungsverfahrensgesetz* (dalej: AVW), a także niemiecki słownik terminologii prawniczej Creifelds Rechtswörterbuch (Weber 2014) oraz niemieckojęzyczne opracowania na temat postępowania administracyjnego.

2. Propozycje tłumaczeń wybranych pojęć z zakresu polskiego postępowania administracyjnego na język niemiecki

a) Kodeks postępowania administracyjnego

Jak wyżej podano, niemieckim odpowiednikiem polskiego Kodeksu postępowania administracyjnego jest *Verwaltungsverfahrensgesetz*, odpowiednikiem austriackim natomiast *Allgemeines Verwaltungsverfahrensgesetz*. Wskazuje na to treść wszystkich trzech ustaw, która choć nie jest identyczna, to pokrywa się w znacznej mierze. Powstaje pytanie, czy należy przy tłumaczeniu nazwy kodeksu przetłumaczyć słowo „kodeks” dosłownie jako „Gesetzbuch”, czy też pozostać przy konwencji obowiązującej w krajach niemieckojęzycznych i ograniczyć się

³ Por. informacje o państwach i współpracy gospodarczej z Polską na stronie Ministerstwa Rozwoju <https://www.mr.gov.pl/strony/zadania/wspolpraca-miedzynarodowa/wspolpraca-gospodarcza/informacje-o-panstwach-i-wspolpracy-gospodarczej-z-polska/> (dostęp: 19.10.2017).

do terminu „Gesetz”? Choć przetłumaczenie słowa „kodeks” jako „Gesetzbuch” nie jest błędne, to jednak właściwe wydaje się rozwiązanie drugie. O ile bowiem różnice między zaproponowanymi odpowiednikami nie są natury merytorycznej, o tyle należy stosować konwencję obowiązującą w języku docelowym, tak aby uczynić tłumaczenie jak najbardziej przyjazne dla czytelnika języka docelowego.

b) Strona

Tłumaczenie pojęcia „strona” nie jest oczywiste w kontekście postępowania administracyjnego, a różnice występujące w trzech omawianych systemach prawnych są znaczne. W kontekstach, w których polski k.p.a. stosuje słowo „strona”, niemiecki VwVfG posługuje się pojęciem „Beteiligter”, używając słowa „Partei”, które jest często stosowane jako odpowiednik terminu „strona”, jedynie w kontekście „Vertragspartei” w § 60. Co ciekawe, austriacki AVG stosuje oba terminy – „Beteiligter” i „Partei”. Stąd należy bliżej przyjrzeć się przepisom definiującym te pojęcia we wszystkich trzech porządkach prawnych:

k.p.a.	VwVfG	AVG
Artykuł 28 Stroną jest każdy, czyjego interesu prawnego lub obowiązku dotyczy postępowanie albo kto żąda czynności organu ze względu na swój interes prawny lub obowiązek.	§ 13 (1) Beteiligte sind 1. Antragsteller und Antragsgegner, 2. diejenigen, an die die Behörde den Verwaltungsakt richten will oder gerichtet hat, 3. diejenigen, mit denen die Behörde einen öffentlich-rechtlichen Vertrag schließen will oder geschlossen hat, 4. diejenigen, die nach Absatz 2 von der Behörde zu dem Verfahren hinzugezogen worden sind. (2) Die Behörde kann von Amts wegen oder auf Antrag diejenigen, deren rechtliche Interessen durch den Ausgang des Verfahrens berührt werden können, als Beteiligte hinzuziehen. Hat der Ausgang des Verfahrens rechtsgestaltende Wirkung für einen Dritten, so ist dieser auf Antrag als Beteiligter zu dem Verfahren hinzuzuziehen; soweit er der Behörde bekannt ist, hat diese ihn von der Einleitung des Verfahrens zu benachrichtigen. (3) Wer anzuhören ist, ohne dass die Voraussetzungen des Absatzes 1 vorliegen, wird dadurch nicht Beteiligter.	§ 8 Personen, die eine Tätigkeit der Behörde in Anspruch nehmen oder auf die sich die Tätigkeit der Behörde bezieht, sind Beteiligte und, insoweit sie an der Sache vermöge eines Rechtsanspruches oder eines rechtlichen Interesses beteiligt sind, Parteien.

Z powyższego zestawienia wynika, że definicje zawarte w ustawie polskiej i w ustawie austriackiej są zbliżone, choć obowiązująca ustawa polska nie dokonuje tak precyzyjnego podziału, jak ustawa austriacka, i nie rozróżnia pomiędzy stroną („Partei”) a uczestnikiem („Beteiligter”). W prawie austriackim kryterium odróżniającym termin „Beteiligter” od terminu „Partei” jest interes prawny, przy czym pojęcie „Beteiligter” jest szersze i obejmuje pojęcie „Partei”. Warto zauważyć, że art. 9 PostAdmR, wprowadzając pojęcia „osoba interesowana” i „strona”, stanowił niemal dosłowne powtórzenie obowiązującego do dziś § 8 AVG (Adamiak, Borkowski, Krawczyk 2017: 148). Obecnie polski k.p.a. posługuje się terminem „strona”, które odpowiada austriackiemu pojęciu „Partei”. Nie definiuje natomiast pojęcia „strona interesowana”, „uczestnik” ani innego podobnego, choć stosuje je w kilku miejscach (art. 8, 9, 391 § 1, 1a, 1b, 1d, 392, 220 § 2, 220 § 3, 220 § 5)⁴. Zgodnie z literaturą przedmiotu podmioty, które mogą uczestniczyć w postępowaniu administracyjnym, to: 1) podmioty występujące na prawach strony (organizacje społeczne, prokurator, Rzecznik Praw Obywatelskich, inne podmioty dopuszczone do postępowania na podstawie przepisów odrębnych), 2) osoby zainteresowane przedmiotem rozstrzygnięcia, 3) składający wniosek lub skargę, 4) świadkowie i biegli (Bojanowski, Lang 2002: 38). A zatem w świetle przytoczonej definicji terminu „Beteiligter” z § 13 VwVfG pojęcie to nie jest tożsame z polskim terminem „uczestnik”.

Ustawa niemiecka, podobnie jak ustawa polska, posługuje się tylko jednym pojęciem – „Beteiligter”. Zgodnie ze słownikiem *Creifelds Rechtswörterbuch*, odnosi się ono w prawie niemieckim do osób biorących udział w formalnym postępowaniu administracyjnym, które nie prowadzą postępowania, jednak sprawują określone funkcje i dlatego są uprawnione do składania wniosków, środków odwoławczych i do podejmowania innych czynności w ramach postępowania (Weber 2014: 202). Z powyższego wynika, że niemieckie pojęcie „Beteiligter” do pewnego stopnia pokrywa się z polskim i austriackim pojęciem „strona”. Termin stosowany w ustawie niemieckiej jest jednak szerszy niż polski termin „strona”. Różnica polega przede wszystkim na tym, że dla uzyskania przymiotu uczestnika na gruncie prawa niemieckiego nie jest konieczne obiektywne zaistnienie interesu prawnego, a wystarczy podjęcie przez podmiot lub w stosunku do niego czynności wymienionych w § 13 VwVfG (Skóra 2009: 78–79).

W wyborze najlepszego niemieckiego odpowiednika polskiego pojęcia „strona” w rozumieniu k.p.a. pomocny okazuje się ponownie słownik *Creifelds Rechtswörterbuch*. Zgodnie z nim (Weber 2014: 945):

⁴ Ponadto polski k.p.a. posługuje się pojęciem „uczestnik mediacji”, jednak to pojęcie uczestnika jest odrębne od omawianego.

Partei im Zivilprozess ist derjenige, von dem oder gegen den bei Gericht Rechtsschutz begehrt wird; das sind je nach Verfahrensart Kläger und Beklagter, Antragsteller und Antragsgegner, Gläubiger und Schuldner (...). Der Partei entspricht in der freiwilligen Gerichtsbarkeit, im Verwaltung-, Finanz-, und Sozialstreitverfahren der Beteiligte.

Z porównania regulacji prawnych obowiązujących w polskim, austriackim i niemieckim systemie prawnym oraz literatury przedmiotu wynika zatem, że do celów przetłumaczenia na język niemiecki administracyjnoprawnego pojęcia „strona” należy zastosować termin „Beteiligter”.

c) Organ administracji publicznej

Pojęcie „organ administracji publicznej” zostało zdefiniowane w art. 5 § 2 pkt. 3) k.p.a., zgodnie z którym rozumie się przez nie ministrów, centralne organy administracji rządowej, wojewodów, działające w ich lub we własnym imieniu inne terenowe organy administracji rządowej (zespolonej i niezespolonej), organy jednostek samorządu terytorialnego oraz organy państwowe i inne podmioty, gdy są one powołane z mocy prawa lub na podstawie porozumień do załatwiania spraw indywidualnych rozstrzyganych w drodze decyzji administracyjnych albo załatwianych milcząco.

Niemiecka ustawa VwVfG w podobnych kontekstach, w jakich ustawa polska posługuje się pojęciem „organ administracji publicznej”, stosuje pojęcie „Behörde”, które jest zdefiniowane bardzo szeroko w § 1 ust. 4 VwVfG w następujący sposób:

Behörde im Sinne dieses Gesetzes ist jede Stelle, die Aufgaben der öffentlichen Verwaltung wahrnimmt.

Austriacka ustawa AVG posługuje się kilkoma pojęciami, które potencjalnie mogłyby służyć jako odpowiednik polskiego terminu „organ administracji publicznej”, a są nimi „Behörde”, „Verwaltungsbehörde”, „Verwaltungsorgan”. Pojęcia te nie zostały zdefiniowane w AVG. Stąd w celu ich zrozumienia należy posiłkować się literaturą przedmiotu. Z lektury można wywnioskować, że austriacki system prawny rozróżnia pojęcia „Verwaltungsorgan” i „Verwaltungsbehörde”. W Austrii termin „Verwaltungsorgan” odnosi się do zbioru kompetencji, który stanowi część kompetencji organizacji administracyjnej związku, krajów związkowych czy gmin. *Verwaltungsbehörde* to natomiast *Verwaltungsorgan* uprawniony do wydawania aktów prawnych (Binder, Trauner 2016: 352). Z powyższego

wynika, że odpowiednikiem polskiego terminu „organ administracji publicznej” jest austriacki termin „Verwaltungsbehörde”. Co ciekawe, słowo „Verwaltungsbehörde” pojawia się w austriackim AVG jedynie sześć razy, podczas gdy słowo „Behörde” występuje aż 147 razy. Z analizy kontekstów, w jakich występuje pojęcie „Verwaltungsbehörde” w AVG można wyciągnąć wniosek, iż jest ono stosowane zamiennie z pojęciem „Behörde”⁵. Jednocześnie warto zauważyć, że polski k.p.a. posługuje się zarówno terminem „organ administracji publicznej”, jak i terminem „organ”, stosując je zamiennie. Skoro zaś niemiecka ustawa VwVfG posługuje się wyłącznie pojęciem „Behörde”, należy uznać, że jest to właściwe tłumaczenie pojęcia „organ administracji publicznej” na język niemiecki.

d) Decyzja i postanowienie

Decyzje i postanowienia to akty administracyjne wydawane w ramach postępowania. Zgodnie z polską nauką prawa przez akt administracyjny rozumie się oparte na przepisach prawa administracyjnego władcze, jednostronne oświadczenie woli organu administracji publicznej, określające sytuację prawną konkretnie wskazanego adresata w indywidualnie oznaczonej sprawie. Akt taki musi być wydany zawsze w oparciu o właściwą podstawę prawną, którą powinny być przepisy rangi ustawowej lub przepisy wydawane z wyraźnego upoważnienia ustawy. Termin „akt administracyjny” jest prawie niestosowany w przepisach prawa. Używa się w nich takich nazw jak „decyzja administracyjna”, „postanowienie”, „zezwolenie”, „nakaz” (Wierzbowski 2003: 270). Pojęcie to jest zatem bardzo szerokie. Różnica zaś między decyzją a postanowieniem polega na tym, że decyzja rozstrzyga sprawę co do istoty, a postanowienie nie⁶.

Niemiecka ustawa VwVfG posługuje się jednym pojęciem odnoszącym się do formy działalności organów administracji publicznej, a jest nim „Verwaltungsakt”, czyli akt administracyjny, który został zdefiniowany w § 35:

Verwaltungsakt ist jede Verfügung, Entscheidung oder andere hoheitliche Maßnahme, die eine Behörde zur Regelung eines Einzelfalls auf dem Gebiet des öffentlichen Rechts trifft und die auf unmittelbare Rechtswirkung nach außen gerichtet ist. Allgemeinverfügung ist ein Verwaltungsakt, der sich an einen nach allgemeinen Merkmalen

⁵ Por. art. 38 AVG: Sofern die Gesetze nicht anderes bestimmen, ist die Behörde berechtigt, im Ermittlungsverfahren auftauchende Vorfragen, die als Hauptfragen von anderen Verwaltungsbehörden oder von den Gerichten zu entscheiden wären, nach der über die maßgebenden Verhältnisse gewonnenen eigenen Anschauung zu beurteilen und diese Beurteilung ihrem Bescheid zugrunde zu legen.

⁶ Por. art. 7 § 2 k.p.a. i art. 123 § 2 k.p.a.

bestimmten oder bestimmbaren Personenkreis richtet oder die öffentlich-rechtliche Eigenschaft einer Sache oder ihre Benutzung durch die Allgemeinheit betrifft.

Z powyższej definicji legalnej wynika, że również w prawie niemieckim pojęcie to jest szersze niż polskie pojęcia „decyzja” i „postanowienie”, dlatego jego zastosowanie do tłumaczenia któregośkolwiek z tych terminów byłoby nieprawidłowe⁷.

Pierwsze tłumaczenie, które narzuca się w przypadku terminu „decyzja” jest „Entscheidung”. Nie jest to jednak wybór właściwy. Zgodnie bowiem z *Creifelds Rechtswörterbuch* (Weber 2014: 380–381):

Entscheidung – ist ein im juristischen Sprachgebrauch vor allem für das Erkenntnis eines Gerichts verwendeter Begriff. Die Entscheidung ergeht je nach Verfahrensart durch Urteil, Beschluss oder Verfügung [...].

Zatem pojęcie „Entscheidung” należy rozumieć jako „rozstrzygnięcie”, który to termin również pojawia się w k.p.a. (m.in. w art. 107, 110 § 2, 111, 118), jednak nie odnosi się do formy działania organów administracji publicznej.

Austriacka ustawa AVG posługuje się terminem „Bescheid”, które uregulowane jest w części III ustawy, § 56–62. Podobnie jak niemiecki termin „Verwaltungsakt”, austriacki „Bescheid” stanowi formę działania organów administracji publicznej i może zarówno rozstrzygać sprawę co do istoty jak i nie (Binder, Trauner 2016: 165).

Ze względu na brak rozróżnienia instytucji decyzji i postanowienia w przepisach niemieckich i austriackich, należy poszukiwać właściwych terminów poza tekstem ustaw regulujących postępowanie administracyjne. W praktyce w Niemczech w pismach o treści podobnej do polskich decyzji administracyjnych pojawia się często słowo „Bescheid”. Choć znaczenie tego słowa jest szerokie⁸, wydaje się, że tłumaczenie terminu „decyzja” za pomocą słowa „Bescheid” jest poprawne, skoro jest ono używane na określenie podobnych instytucji zarówno w prawie niemieckim jak i austriackim.

⁷ Por. Zeszyty Prawnicze UKSW 8.1 (2008) Sprawozdania. Seminarium naukowe. Osnabrück 12-13 lipca 2007 roku, s. 404–405, <http://czasopisma.uksw.edu.pl/index.php/zp/article/viewFile/1783/1600> (dostęp 05.10.2017).

⁸ Por. Weber 2014: 190: Bescheid – Ist eine in der Praxis häufige, vielfach auch gesetzlich vorgesehene Bezeichnung der Entscheidung von Verwaltungsbehörden (z.B. Baubescheid = Entscheidung über einen Antrag auf Baugenehmigung). Ein Bescheid kann die Merkmale des Verwaltungsaktes erfüllen, doch wird die Bezeichnung auch für bloße Mitteilungen, Auskünfte u. dgl. verwendet.

Pozostaje pytanie, za pomocą jakiego terminu należy przetłumaczyć termin „postanowienie”? Ze względu na wspomniany brak wyraźnego rozróżnienia w niemieckiej ustawie VwVfG aktów administracyjnych rozstrzygających sprawę co do istoty i nie, należy posilkować się instytucjami pokrewnymi w prawie niemieckim, pełniącymi podobne funkcje. W przypadku postanowienia instytucją taką jest „Beschluss”, stanowiący jedną z form orzekania przez sąd. Analiza przepisów niemieckiej ustawy o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (*Verwaltungsgerichtsordnung*, dalej: VwGO) ukazuje, że rozstrzygnięcia dotyczące kwestii niemerytorycznych, na przykład orzeczenia grzywny, stwierdzenia wycofania apelacji czy w sprawie kosztów postępowania, zapadają w formie *Beschluss* (m.in § 56a ust. 1 i 2, § 65 ust. 3, § 67a ust. 3, § 80 ust. 7, § 95 ust. 1, § 126, § 161 ust. 1 VwGO). Stąd *per analogiam* można przejąć ten termin w celu przetłumaczenia pojęcia „postanowienie”.

e) Odwołanie

Odwołanie to środek zaskarżenia od decyzji wydawanych przez organy administracyjne. Zostało ono uregulowane w części II rozdziału 10 k.p.a. Zgodnie z art. 127 i n. od decyzji wydanej w pierwszej instancji służy stronie odwołanie tylko do jednej instancji. Właściwy do rozpatrzenia odwołania jest organ administracji publicznej wyższego stopnia, chyba że ustawa przewiduje inny organ odwoławczy. Odwołanie nie wymaga szczegółowego uzasadnienia. Wystarczy, jeżeli z odwołania wynika, że strona nie jest zadowolona z wydanej decyzji. Jeżeli odwołanie wniosły wszystkie strony, a organ administracji publicznej, który wydał decyzję, uzna, że to odwołanie zasługuje w całości na uwzględnienie, może wydać nową decyzję, w której uchyli lub zmieni zaskarżoną decyzję. Może to uczynić również wtedy, gdy odwołanie wniosła jedna ze stron, a pozostałe strony wyraziły zgodę na uchylenie lub zmianę decyzji zgodnie z żądaniem odwołania. Organ odwoławczy wydaje decyzję, w której: utrzymuje w mocy zaskarżoną decyzję albo uchyli ją w całości albo w części i w tym zakresie orzeka co do istoty sprawy albo uchylając tę decyzję – umarza postępowanie pierwszej instancji w całości albo w części, albo umarza postępowanie odwoławcze.

W niemieckim postępowaniu administracyjnym instytucją pełniącą podobne funkcje do polskiego odwołania jest *Widerspruch*, uregulowany w § 69 i n. VwGO. Zgodnie z przepisami niemieckimi *Widerspruch* należy złożyć do organu, który wydał akt administracyjny, i który może uwzględnić go lub nie. W razie nieuwzględnienia *Widerspruch*, organ wskazany w ustawie wydaje odpowiednią decyzję. Złożenie *Widerspruch* jest przesłanką do późniejszego skarżenia decyzji wydanej przez organ (lub braku wydania decyzji) do sądu.

W prawie austriackim istnieją trzy zwyczajne środki odwoławcze służące zaskarżeniu decyzji administracyjnych. Są nimi: *Vorstellung* (§ 57 AVG), *Berufung* (§ 63 i n. AVG) i *Vorlageantrag* (§ 64a AVG). Pierwszy z nich przysługuje w przypadku decyzji wydanych bez postępowania dochodzeniowego (tzw. *Mandatsbescheid*) i jest składany do organu, który wydał decyzję. *Berufung* stosowana jest w sprawach należących do kompetencji własnych gminy, o ile przewidziana jest druga instancja. Wnosi się ją do organu pierwszej instancji, jednak rozstrzyga ją organ drugiej instancji. Natomiast *Vorlageantrag* polega na tym, że w przypadku złożenia *Berufung* przeciw decyzji, organ może ją rozstrzygnąć sam, jednak strona może złożyć *Vorlageantrag*, w którym zażąda przedłożenia *Berufung* organowi odwoławczemu.

Zgodnie z powyższym zestawieniem ani w austriackim ani w niemieckim systemie prawnym nie ma środka odwoławczego, który w pełni odpowiadałby polskiemu odwołaniu. Najbliższym odpowiednikiem tej instytucji wydaje się jednak niemiecki *Widerspruch*, stąd można stosować ten termin do tłumaczenia polskiego pojęcia „odwołanie”.

f) Zażalenie

Zażalenie to środek odwoławczy służący przeciwko postanowieniom. Artykuł 141 i 143 k.p.a. stanowią, że na wydane w toku postępowania postanowienie służy stronie zażalenie, gdy kodeks tak stanowi. Wniesienie zażalenia nie wstrzymuje wykonania postanowienia, jednakże organ administracji publicznej, który wydał postanowienie, może wstrzymać jego wykonanie, gdy uzna to za uzasadnione. Ponieważ, jak wspomniano powyżej, niemiecki system prawny nie rozróżnia pomiędzy aktami administracyjnymi rozstrzygającymi sprawę co do istoty i nie, nie przewiduje również dla nich odrębnych środków zaskarżenia. Jednak w niemieckim VwGO przewidziano w § 46 nr 2 instytucję *Beschwerde*, która stanowi środek odwoławczy od innych rozstrzygnięć sądu administracyjnego niż wyrok. Posiłkując się terminologią z niemieckiego postępowania przed sądami administracyjnymi do celów tłumaczenia pojęć z zakresu polskiego postępowania administracyjnego i tłumacząc postanowienie jako *Beschluss*, można przejąć również pojęcie *Beschwerde* jako właściwe dla przetłumaczenia terminu „zażalenie”.

W kontekście terminu „*Beschwerde*” należy jednak jeszcze zwrócić uwagę na dział VIII k.p.a., który zawiera przepisy dotyczące skarg i wniosków. Nawiązuje on do art. 63 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, dotyczącego prawa do składania petycji, wniosków i skarg. Artykuł 221 i n. k.p.a. stanowią, że prawo składania skarg i wniosków do organów państwowych, organów jednostek samorządu terytorialnego, organów samorządowych jednostek organizacyjnych oraz

do organizacji i instytucji społecznych realizowane jest na zasadach określonych przepisami działu VIII k.p.a. i że skargi i wnioski mogą być składane do organizacji i instytucji społecznych w związku z wykonywanymi przez nie zadaniami zleconymi z zakresu administracji publicznej. Skargi i wnioski można składać w interesie publicznym, własnym lub innej osoby za jej zgodą. Zgodnie z art. 227 przedmiotem skargi może być w szczególności zaniedbanie lub nienależyte wykonywanie zadań przez właściwe organy albo przez ich pracowników, naruszenie praworządności lub interesów skarżących, a także przewlekłe lub biurokratyczne załatwianie spraw.

W Republice Federalnej Niemiec również istnieje prawo do składania „prośb i skarg” (*Bitten und Beschwerden*) i ma ono długą i bogatą tradycję sięgającą średniowiecza⁹. Obecnie określone jest ono w art. 17 niemieckiej Ustawy Zasadniczej. Polska Konstytucja mówi o „petycjach, wnioskach i skargach”, a k.p.a. wymienia jedynie „wnioski i skargi”, pomijając pojęcie „petycje”. Wynika z tego, że skargę w rozumieniu działu VIII k.p.a. należy przetłumaczyć również za pomocą pojęcia „Beschwerde”. Powyższe oznacza jednak, że dwie odmienne instytucje zawarte w k.p.a. tłumaczone będą za pomocą tego samego terminu, a mianowicie omawiane powyżej „zażalenie” oraz „skarga” zostaną przetłumaczone za pomocą słowa „Beschwerde”. Dlatego w sytuacji, gdyby oba te pojęcia pojawiły się w obrębie jednego tekstu i istniało ryzyko, że zostaną pomyłone, warto dookreślić je w celu ich odróżnienia, na przykład stosując wyrażenie „Beschwerde gegen den Beschluss” i „Beschwerde gegen die Behörde”.

g) Wezwanie

Zgodnie z art. 50 § 1 k.p.a. organ administracji publicznej może wzywać osoby do udziału w podejmowanych czynnościach i do złożenia wyjaśnień lub zeznań osobiście, przez pełnomocnika, na piśmie lub w formie dokumentu elektronicznego, jeżeli jest to niezbędne dla rozstrzygnięcia sprawy lub dla wykonywania czynności urzędowych. Innymi słowy organ może wezwać osobę: 1) do udziału w czynnościach, a zatem do stawienia; 2) do złożenia wyjaśnień lub zeznań osobiście, przez pełnomocnika, na piśmie lub w formie dokumentu elektronicznego, co może wymagać stawienia, ale nie musi. Rozróżnienie to jest istotne z punktu widzenia tłumaczenia na język niemiecki, ponieważ niemiecki termin „Ladung” odnosi się wyłącznie do wezwania do stawienia (w sądzie lub urzędzie) (Weber 2014: 816). Pojawia się pytanie, czy można zastosować termin

⁹ Por. Safjan M., Bosek L. (red.) (2016), *Konstytucja RP. Tom I. Komentarz do art. 1–86*, komentarz do przepisu 63, nb. 11.

„Ladung” jako ekwiwalent terminu „wezwanie”, skoro *Ladung* wymaga osobistego stawiennictwa?

Analiza przepisów k.p.a., w których występują słowa „wezwać”, „wezwanie” i „wzywa”, ukazuje, że nie w każdym z nich słowo to zostało użyte w powyższym znaczeniu odnoszącym się do stawiennictwa. Drugie znaczenie odnosi się do próśby lub żądania określonego zachowania się. Poniższa tabela zawiera zestawienie omawianych przepisów:

Wezwanie w rozumieniu art. 50 § 1	Wezwanie w innym znaczeniu
Przepisy rozdziału 9 Wezwania (art. 50–56) Art. 88 § 1. Kto, będąc obowiązany do osobistego stawienia się (art. 51), mimo prawidłowego wezwania nie stawił się bez uzasadnionej przyczyny jako świadek lub biegły (...) Przepisy rozdziału 5 – Rozprawa (art. 91§1 i 2, Art. 92, Art. 94 § 1 i 2) Art. 106a § 3. Organ załatwiający sprawę może wezwać strony na posiedzenie w trybie współdziałania. Art. 266 Pracownik organu administracji publicznej winny błędnego wezwania strony (art. 56 § 1) obowiązany jest do zwrotu wynikłych stąd kosztów.	Art. 64 § 2. Jeżeli podanie nie spełnia innych wymagań ustalonych w przepisach prawa, należy wezwać wnoszącego do usunięcia braków w wyznaczonym terminie (...) Art. 77 § 3. Organ przeprowadzający postępowanie na wezwanie organu właściwego do załatwienia sprawy (art. 52) może z urzędu lub na wniosek strony przesłuchać również nowych świadków (...) Art. 85 § 2. Jeżeli przedmiot oględzin znajduje się u osób trzecich, osoby te są obowiązane na wezwanie organu do okazania przedmiotu oględzin. Art. 90§ 3. Ponadto organ zawiadamia o rozprawie państwowe i samorządowe jednostki organizacyjne, organizacje społeczne, a także inne osoby, jeżeli ich udział w rozprawie jest uzasadniony ze względu na jej przedmiot. W tym przypadku organ wzywa je do wzięcia udziału w rozprawie albo do złożenia przed rozprawą oświadczenia i dowodów dla jego poparcia. Art. 97 § 1. Organ administracji publicznej zawiesza postępowanie: 1) w razie śmierci strony lub jednej ze stron, jeżeli wezwanie spadkobierców zmarłej strony do udziału w postępowaniu nie jest możliwe (...)

	Art. 100 § 1. Organ administracji publicznej, który zawiesił postępowanie z przyczyny określonej w art. 97 § 1 pkt 4, wystąpi równocześnie do właściwego organu lub sądu o rozstrzygnięcie zagadnienia wstępnego albo wezwie stronę do wystąpienia o to w oznaczonym terminie, chyba że strona wykaże, że już zwróciła się w tej sprawie do właściwego organu lub sądu. § 3. Przepis § 2 stosuje się także wówczas, gdy strona mimo wezwania (§ 1) nie wystąpiła o rozstrzygnięcie zagadnienia wstępnego (...) Art. 260b § 2. Jeżeli wniosek zawiera braki formalne, organ administracji publicznej wzywa organ wnioskujący do ich uzupełnienia w terminie czternastu dni od dnia doręczenia wezwania.
--	---

Analiza przepisów wyszczególnionych w prawej kolumnie tabeli pokazuje, że odnoszą się one do żądania, prośby czy propozycji organu do dokonania określonych czynności przez określone osoby lub organy, które to czynności jednak nie polegają na stawiennictwie (czy to osobistym czy przez przedstawiciela). W tych kontekstach użycie niemieckiego słowa „Ladung” byłoby zatem błędne. Właściwe wydaje się natomiast słowo „Aufforderung” / „auffordern”, które jest również stosowane w VwVfG w kontekście wezwania osoby fizycznej do wyznaczenia przedstawiciela (np. § 17, 18 VwVfG).

h) Wznowienie postępowania

Wznowienie postępowania zostało w k.p.a. uregulowane w art. 145 i n., który stanowi, że w sprawie zakończonej decyzją ostateczną wznawia się postępowanie m.in., jeżeli: 1) dowody, na których podstawie ustalono istotne dla sprawy okoliczności faktyczne, okazały się fałszywe; 2) decyzja wydana została w wyniku przestępstwa. Również niemiecka ustawa VwVfG przewiduje podobną instytucję w § 51, a jest nią *Wiederaufgreifen des Verfahrens*. W AVG instytucja ta uregulowana została w § 69 i określona mianem „Wiederaufnahme des Verfahrens”. Ponadto niemiecki porządek prawny zna pojęcie „Wiederaufnahme des Verfahrens”, które występuje choćby w niemieckim postępowaniu cywilnym, karnym czy przed sądami administracyjnymi. Jednak ponieważ w niemieckim VwVfG zastosowano wyrażenie „Wiederaufgreifen des Verfahrens”, to właśnie je należy użyć jako niemiecki ekwiwalent tej instytucji w prawie polskim.

3. Wnioski

Powyższa analiza przedstawia niektóre problemy i dylematy, mogące się pojawić przy tłumaczeniu pojęć prawnych. Mogą one mieć charakter merytoryczny, czyli odnosić się do treści, jak i stylistyczny, czyli odnosić się do formy. Tłumaczenie pojęć prawnych, jak każde inne tłumaczenie, ma na celu zapewnienie odpowiedniej komunikacji. Systemy prawne poszczególnych państw różnią się jednak i nawet jeżeli czerpią od siebie nawzajem, to dopasowują „zapożyczone” instytucje do swoich własnych potrzeb i wymagań, tym samym je modyfikując. Zadaniem tłumacza jest znalezienie takiego odpowiednika danego pojęcia w języku docelowym, który odda istotę obcej instytucji. W tym celu należy przeprowadzić studia prawnoporównawcze, a także prześledzić jej ewolucję, co może rzucić nowe światło na jej znaczenie. Tłumacz powinien kierować się przy tym uzusem obowiązującym w języku docelowym, o ile jego zastosowanie nie ingeruje w treść i istotę danej instytucji. Jeżeli w prawie języka docelowego nie występuje identyczna lub prawie identyczna instytucja, trzeba poszukiwać instytucji podobnej. Należy jednak uważać, aby nie wprowadzić adresata tłumaczenia w błąd co do jej istoty i nie wywołać błędnych konotacji. Aby zapewnić właściwą komunikację należy dbać zarówno o poprawność merytoryczną tłumaczenia, jak i o uzus języka docelowego.

BIBLIOGRAFIA

- Adamiak B., Borkowski J., Krawczyk A. (2017), „Aspekty podmiotowe regulacji prawa procesowego”, w: Wróbel A. (red.) (2017) *System Prawa Administracyjnego*, t. 9, *Prawo procesowe administracyjne*. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
- Binder B., Trauner G. (2016) *Lehrbuch öffentliches Recht, Grundlagen*. Wien: Linde Verlag Ges. m.b.H.
- Bojanowski E., Lang J. (2002) *Postępowanie administracyjne. Zarys wykładu*. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis.
- Borkowski J., Krawczyk A. (2017) „Ewolucja regulacji polskiego prawa procesowego administracyjnego”, w: Wróbel A. (red.) (2017), *System Prawa Administracyjnego*, t. 9, *Prawo procesowe administracyjne*. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
- Grzeszczak R. (bez daty), „Transfer Myśli Prawnej”. *Interakcje. Leksykon komunikowania polsko-niemieckiego*. [dostęp: 19.10.2017] <http://www.polska-niemcy-interakcje.pl/articles/show/18>
- Kodeks postępowania administracyjnego. Verwaltungsverfahrensgesetz. Tekst dwujęzyczny*. Tłumaczenie Rödl & Partner (Zbigniew Obara, Carolin Piechota, Róża Zielnik-Kołodzińska) (2017). Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.

- Liszewska A., Skotnicki K. (red.) (2006) *Związki prawa polskiego z prawem niemieckim*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Safjan M., Bosek K. (red.) (2016) *Konstytucja RP. Tom I. Komentarz do art. 1–86*. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
- Skóra A. (2009) *Współuczestnictwo w postępowaniu administracyjnym*. Warszawa: Oficyna a Wolters Kluwer business.
- Weber K. (2014) *Creifelds Rechtswörterbuch*. München: C.H. Beck.
- Wierzbowski M. (red.) (2003) *Prawo administracyjne*. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis.
- Witkowski W. (2007) *Historia administracji w Polsce 1764–1989*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Zeszyty Prawnicze UKSW 8.1 (2008) Sprawozdania. Seminarium naukowe. Osnabrück 12–13 lipca 2007 roku. [dostęp: 05.10.2017] <http://czasopisma.uksw.edu.pl/index.php/zp/article/viewFile/1783/1600>

Źródła prawa:

- Allgemeines Verwaltungsverfahrensgesetz BGBl. Nr. 51/1991
- Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland in der im Bundesgesetzblatt Teil III, Gliederungsnummer 100-1, veröffentlichten bereinigten Fassung, das zuletzt durch Artikel 1 des Gesetzes vom 13. Juli 2017 (BGBl. I S. 2347) geändert worden ist
- Kodeks postępowania administracyjnego (Dz.U. 1960 Nr 30, poz. 168 ze zm.)
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 ze zm.)
- Rozporządzenie Prezydenta RP z 22 marca 1928 r. o postępowaniu administracyjnym (Dz.U. Nr 36, poz. 341 ze zm.)
- Verwaltungsgerichtsordnung in der Fassung der Bekanntmachung vom 19. März 1991 (BGBl. I S. 686), die zuletzt durch Artikel 5 Absatz 2 des Gesetzes vom 8. Oktober 2017 (BGBl. I S. 3546) geändert worden ist
- Verwaltungsverfahrensgesetz in der Fassung der Bekanntmachung vom 23. Januar 2003 (BGBl. I S. 102), das zuletzt durch Artikel 11 Absatz 2 des Gesetzes vom 18. Juli 2017 (BGBl. I S. 2745) geändert worden ist

Strony internetowe:

<https://www.mr.gov.pl/>

SUMMARY

The article deals with the translation of certain terms from the field of Polish administrative procedure into German. First, the author traces the history of the Polish Code of Administrative Procedure, pointing out that the Polish lawmakers modelled it on the

Austrian Administrative Procedure Code (*Allgemeines Verwaltungsverfahrensgesetz*). Later on, the author claims that due to Poland's far more intensive trade with Germany than with Austria, and the consequently greater need to use German spoken in Germany, administrative procedure terms should be translated into the German language variant. In the second part of the article the author discusses selected Polish administrative procedure terms and explains why they are difficult to translate into German. Special attention is paid to the incompatibility of the Polish and German legal system and the need to conduct comparative law studies in order to find the most adequate counterparts.

Key words: specialized translation, administrative procedure, code, law, comparative law studies

Róża Zielnik-Kołodzińska, absolwentka Instytutu Lingwistyki Stosowanej Uniwersytetu Warszawskiego, Wydziału Prawa i Administracji UW oraz Szkoły Prawa Niemieckiego przy WPiA UW, doktor nauk prawnych (2016 UW). Studiowała również tłumaczenia na Uniwersytecie Jana Gutenberga w Moguncji. Od 2007 r. wykłada tłumaczenia ustne i pisemne w ILS UW, w tym na IPSKT i EMCI. Jest tłumaczem przysięgłym języka niemieckiego, specjalizującym się w tłumaczeniach prawniczych i ekonomicznych. Pracuje jako tłumacz i korektor w niemieckiej firmie doradczej Rödl & Partner.

Eryk Stachurski

Uniwersytet Warszawski

De la traduction des titres de loi

Résumé

Traduire un texte juridique consiste, pour le traducteur, à se confronter avec un discours recelant nombre de difficultés cachées, tantôt culturelles, tantôt techniques. Les titres de lois semblent un parfait exemple de cette situation puisqu'ils condensent des éléments de tous types en une formule consacrée par l'usage juridique. La jurilinguistique comparée, appuyée sur l'internet, permet aujourd'hui de résoudre la grande majorité des difficultés que le traducteur rencontre. Elle permet en effet de prendre en compte la hiérarchie des normes du texte source, les principes de légistique et les usages juridiques de la langue cible. Ainsi, le traducteur peut asseoir une stratégie sur l'utilisation des sites officiels parallèles, des analyses de corpus ou des statistiques qu'il a lui-même élaborées.

Mots-clés : loi, intertextualité, discours juridique, traduction, Légifrance, ISAP

1. Introduction

L'une des caractéristiques majeures du discours juridique actuel¹, indépendamment de la culture où il paraît, de l'approche typologique que l'on peut en faire ou des sous-domaines (juridique, judiciaire, administratif, ou autres) que l'on peut identifier, semble être l'omniprésence de l'intertextualité.

L'intertextualité pose un problème spécifique dont la limite en traductologie est difficile à fixer clairement. En effet, dès lors qu'un renvoi intertextuel

¹ *Actuel*, mais depuis déjà fort longtemps car les premiers codes « français » (Bréviaire d'Alaric en 506 et autres) reposaient déjà sur les codes romains antérieurs à eux, cf. Declareuil 1925) ; dans l'Antiquité mésopotamienne, initiatrice des codes (Ur-Nammu env. – 2100, Hammourabi vers – 1750, cf. Peđracki 1997), l'imagerie associée, sur les stèles, semble fonder le code édicté par le roi sur la relation entre celui-ci et une divinité ; néanmoins, et encore pendant de nombreux siècles, les codes seront essentiellement des règlements de casuistique qui ne se fonderont que sur l'autorité du souverain, sans référence aux précédents. Les lois saliques ou ripuaires étaient aussi de la casuistique. L'intertextualité dans les textes juridiques n'est donc pas inhérente à cette matière mais reflète l'évolution des sociétés (elle est nécessaire dès que l'absolutisme d'un pouvoir disparaît).

apparaît, cela oblige le traducteur à regarder, analyser, voire parfois traduire tout ou partie du document référent. Quoique l'intertextualité ne soit pas exclusivement spécifique aux textes juridiques, son importance structurelle dans ce type de textes en fait un objet d'étude particulier car il n'y a pas d'interprétation possible de textes juridiques sans fondements juridiques préalables qui donnent aux instruments successifs la validité sociale, la légalité, des derniers adoptés. Cela signifie avec force que tout texte juridique puise au sens, parfois à la lettre, des fondements sur lesquels il s'appuie. Cela implique qu'il est impossible pour un traducteur de traduire un texte comprenant des renvois vers d'autres textes juridiques sans les avoir lus, sans les avoir compris, sans avoir vérifié si tout ou partie des fondements cités n'a pas déjà été traduit de façon authentique. Le lien qui est ainsi créé entre les textes juridiques est pour une bonne part dans la compréhension des effets juridiques² que le traducteur doit recréer et pose partiellement la souveraineté³ (Cornu 2005 : 234) de l'acte législatif.

Le phénomène de l'intertextualité n'est pas en soi un phénomène culturel et n'est donc pas soumis à des points de vue variables ou adaptables en traduction ; c'est un élément technique, structurel et organique du texte. La formulation qu'elle prend, par contre, est culturelle et diffère donc selon les cultures juridiques. L'omniprésence actuelle du droit international par le biais d'acteurs spécifiques (Union européenne, ONU...) tend à réduire ce caractère culturel.

Pour bien comprendre la dimension culturelle⁴ inhérente au discours juridique, il suffit de comparer l'un des textes juridiques dont l'universalisme et la quasi primauté dans la chronologie des actes juridiques n'est plus à démontrer : le décalogue. La version polonaise populaire dit volontiers *nie zabijaj, nie cudzołóż, czcij...* posant ainsi des obligations ou des interdictions par le biais de l'impératif tandis que la version français favorise le futur simple de l'indicatif en disant *tu ne tueras point, tu ne commettras pas l'adultère, tu respecteras...* Nous voyons bien ainsi deux manières linguistiques d'exprimer l'obligation ou l'interdiction ; ces manières d'ailleurs sont des choix de traduction qui dépendent de la période et de l'institution de traduction.

² Gémar (1998), évoque les différences culturelles dans les effets juridiques ; nous rappelons qu'il ne les devine pas, c'est le rôle des destinataires comme le précise Bocquet, en 2008.

³ Cornu parle du discours législatif comme un des éléments de la typologie des discours juridiques.

⁴ Gémar (2007 : 151) parle même, en utilisant une dialectique qui rappelle Cornu, de « charge culturelle ».

2. Exemple concret de difficulté

Aujourd'hui, l'un des cas les plus fréquents d'intertextualité que puisse rencontrer le traducteur juridique est le renvoi, donc la traduction, vers des instruments administratifs ou législatifs tels que les lois, les codes, les décrets, les directives, ou judiciaires telles que les arrêts, jugements, avis, décisions des cours nationales ou internationales, ou autres. Or, ce point crucial semble poser un monceau de difficultés aux apprenants traducteurs.

Voici, en effet, ce que les candidats à un concours universitaire en traduction juridique ont proposé pour traduire la séquence suivante :

Ustawa z dnia 28 listopada 2014 roku Prawo o aktach stanu cywilnego
(tekst jednolity **Dz. U. z 2016 r. poz. 2064**⁵).

Traductions proposées :

1. *Loi du 28 novembre 2014 La législation des actes d'état civil (texte unique, JO du 2016 position 2064) ;*
2. *Loi du 28 novembre 2014 relative aux actes de l'état civil (texte uniforme, Journal officiel de l'année 2016, article 2064) ;*
3. *Décret du 28 novembre 2014 relatif aux actes de l'état civil (texte unique, J.O. du 2016 point 2064) ;*
4. *Loi du 28 novembre 2014 Droit des actes d'état civil (Version consolidée, JO., de 2016 n°2064) ;*
5. *Loi du 28 novembre 2014 Droit des actes de l'état civil (Version consolidée, JO., de 2016 n°2064) ;*
6. *La loi du 28 novembre 2014 droit des actes de l'état civil (journal officiel de 2016, point 2064) ;*
7. *Loi du 28 novembre 2014 relative à la loi sur les actes de l'état civil ;*
8. *Décret du 28 novembre 2014 relatif à l'état civil (texte unique, JO de 2016, poste 2064) ;*
9. *Loi du 28 novembre 2014 relative aux actes d'état civil (version consolidée, Journal officiel du 2016 pos.2064) ;*
10. *La loi du 28 novembre 2014 Le droit sur les actes d'état civil (texte unique, JO L du 2016, no 2064) ;*
11. *Loi du 8 janvier 1993 relative aux registres d'état civil (texte unique, J.o de l'année 2016, item 2064) ;*

⁵ Cette partie en gras n'appartient bien sûr pas au titre de la loi et n'apparaît qu'en fonction référentielle ; pour la séquence *tekst jednolity*, il arrive que cela soit inscrit sur l'instrument.

12. *La loi du 28 novembre 2014 Les actes d'état civil (texte consolidé, journal officiel de 2016, point 2064 ;*
13. *La loi du 28 novembre 2014 Le droit des actes de l'état civil (texte consolidé, journal officiel De 2016, point 2064) ;*
14. *La loi du 28 novembre 2014 la loi relative à l'actes de l'état civil (texte consolidé, JO du 2016 no 2064) ;*
15. *Loi du 28 novembre 2014 le Décret de dossier d'état civil (texte codifié, Journal officiel du 2016, n°2064) ;*
16. *La loi du 28 novembre 2014 sur des actes de l'état civil. (texte consolidé JO du 2016 position 2064) ;*
17. *La loi du 28 novembre 2014 sur l'acte d'état civil (le texte codifié, Journal Officiel de la République Polonaise, point 2064) ;*
18. *LOI du 28 novembre 2014 Droit relatif aux actes d'état civil (texte consolidé, JO de 2016 texte n° 2064) ;*
19. *Loi du 26 novembre 2014 RELATIVE AUX ACTES DE L'ETAT CIVIL (texte unique, Journal Officiel de la République française de 2016, pos. 2064) ;*

La diversité des propositions peut surprendre mais rappelons que les personnes concernées ne sont certainement pas juristes et sont probablement, pour la plupart, issues de filières philologiques, qui ne préparent guère à traduire ce genre de formules.

Plusieurs écueils majeurs sont apparus :

1. Le nom de l'instrument juridique, *ustawa*, a reçu deux traductions : *loi* ou *décret* (propositions 3 et 8) ;
2. L'objet de l'instrument mis en apposition dans la formule polonaise, *Prawo*, a été traduit de sept manières différentes :
3. apposition sans ponctuation + *droit* (propositions 4, 5, 6, 10, 13 et 18) ;
4. apposition sans ponctuation + *législation* (proposition 1) ;
5. apposition sans ponctuation + *loi* (proposition 14) ;
6. apposition sans ponctuation + *décret* (proposition 15) ;
7. connecteur⁶ locution *relatif(ve) à(aux) + acte(s) / état civil / registres* (propositions 2, 3, 7, 8, 9, 11, 19) ;
8. connecteur préposition *sur + acte(s)* (propositions 16 et 17) ;
9. omission (proposition 12) ;

⁶ Nous appellerons, par souci de simplicité, *connecteurs* tous les éléments servant à lier l'objet des actes législatifs à leur identification constituée par la date, leur numéro de texte et d'organe de publication officiel.

10. Le terme *tekst jednolity* a produit quatre propositions : *unique, uniforme, codifié* et *consolidé* ;
11. *Pozycja* a produit : *position, point, no, n°, poste, pos., texte, item* et *article* ; et
12. Toute une série de maladresses, voire d'aberrations, probablement dues à l'exercice, qui ne seront pas commentées plus amplement ici et que nous nous contentons de relever : nom de l'État calqué du français mais avec la capitale dans l'adjectif à la polonaise (*République Polonaise*), ou directement délocalisé sous l'influence de la langue de rédaction (*journal officiel de la République française*), présence massive des articles devant l'acte ou le texte (*la loi, le décret, la législation, le texte...*), redondance dans *l'année 2016*, article agglutiné masculin dans *du 2016*, termes surprenants (*dossier, registres*).

La constatation faite que beaucoup de candidats⁷ ont, à un endroit ou un autre, commis l'irréparable erreur d'avoir renvoyé vers un texte inexistant, il faut se poser la question de savoir comment ils auraient pu l'éviter.

À ce stade de la réflexion, nous sommes à la croisée des chemins et nous nous heurtons à un problème dogmatique : faut-il, comme le font certaines écoles de traduction, traduire littéralement l'original au risque éventuel de créer un texte incompréhensible, ou bien faut-il transférer la formule source dans une formule en usage dans la culture juridique cible ? Nous nous prononçons sans ambiguïté pour cette dernière quoique que la première puisse se défendre dans certains cas⁸.

Du point de vue linguistique, les noms des lois françaises et polonaises diffèrent fortement. Le propos ne concerne pas l'instrument lui-même (à savoir l'acte législatif, *loi, décret, arrêté...* vs *ustawa, dekret, rozporządzenie...*) qui est un terme, et en tant que tel reçoit un équivalent terminologique clair⁹, mais les éléments liant le nom de l'instrument, donc les connecteurs, et les objets des textes. Il concerne ainsi la structure discursive encodée, c'est-à-dire la formule (Bocquet,

⁷ Un seul candidat avait pris la sage précaution d'ajouter la référence en polonais dans une note de bas de page.

⁸ Petru (2016) semble avoir une approche à similaire lorsqu'il écrit « *En parcourant ces traductions, nous pouvons confirmer cette hypothèse. Pourtant, à notre avis, la technique décrite [la littéralité du calque] pourrait fonctionner dans certains cas d'absence d'analogie* », mais remarquons qu'il s'agit essentiellement d'une analyse terminologique. Bocquet (2008 : 46) condamne ouvertement l'idée de calquer l'original dans les textes législatifs en parlant de « *bien mauvais conseil* » et écrit même « qu'il est hors de propos de créer une autre formule [ici linguistique] » pour dire que le traducteur ne doit pas imaginer de solutions discursives autres que celles-en usage dans le discours cible.

⁹ Tous les décalages entre les deux cultures (cf. Setty Alaoui Moretti 2002/2010) peuvent néanmoins apparaître dans cette relation d'équivalence.

2008, consacre un chapitre, de la page 33 à 52, à ces formules législatives et met en valeur la nécessité de les comprendre pour les traduire), qui est comprise par les spécialistes parce ce qu'elle leur donne immédiatement la place précise de l'instrument concerné dans le corpus des textes coexistants (hiérarchie des normes) et la procédure suivie.

Un rapide tour des usages français et polonais, qu'il convient de faire avant de commencer à traduire, permettra de comprendre où se situe la difficulté pour le traducteur.

3. Le discours législatif polonais

La présente analyse repose sur le dépouillement de 2806 titres de lois répondant au critère « *ustawa* » dans la base internet des actes juridiques polonais (*Internetowa baza aktów prawnych*) entre 1919 et 2017.

Ce nombre global correspond à la totalité des lois adoptées durant la période, découpée par décennies, avec une limite portée à 500 pour les décennies 1929-1939 et celles après 1989. Le nombre précis par décennie varie et se présente ainsi :

Décennies	1919-1929	1929-1939	1939-1949	1949-1959	1959-1969	1969-1979	1979-1989	1989-1999	1999-2009	2009-2017
Nombre de lois adoptées	72	500	151	105	24	159	295	500	500	500

Figure 1 : Tableau du nombre de lois étudiées par décennies

Naturellement, la variation en nombre reflète l'histoire du pays et ne se peut totalement appréhender qu'après avoir pris en considération les autres actes législatifs adoptés (essentiellement les décrets) dans les périodes respectives. De plus, la décennie 1939-1949 couvre la période de la Seconde Guerre mondiale durant laquelle l'État polonais avait une nouvelle fois été partagé et disparut des cartes.

L'analyse de ces 2806 lois montre une régularité mathématique quant à la structure du titre, ainsi qu'une évolution discursive à travers le temps.

Les formules relevées sont les suivantes :

- 1) La formule générique s'écrit : $F_0 = [N^{\text{instrument}} + \text{date} + \text{connecteur} + \text{Objet}]$;

- 2) Au niveau le plus simple et systématique aujourd'hui, l'usage polonais est d'introduire l'objet par intermédiaire de la préposition « o », ce qui donne la formule suivante :

$$F^1 = [N^{\text{instrument}} + \text{date} + \text{Prép}^o + \text{Sn}(+\text{adj})]$$

Ex. : *Ustawa z dnia 6 lipca 1920 r. o organizacji urzędów ziemskich.*¹⁰
Ustawa z dnia 28 czerwca 1919 r. o ochronie lokatorów.

- 3) F^1 connaît un sous-groupe très nombreux, écrit :

$$F^2 = [N^{\text{instrument}} + \text{date} + \text{Prép}^o + N^{\text{zmianie}} + N^{\text{ustawy o}} + \text{Sn}]$$

Ex. : *Ustawa z dnia 28 października 1925 r. o zmianie niektórych przepisów ustawy z dnia 18 lipca 1924 r. o zabezpieczeniu na wypadek bezrobocia.*

et des variantes à celui-ci :

$$F^{2a} = [N^{\text{instrument}} + \text{date} + \text{Prép}^o + N^{\text{zmianie}} + \text{SN} \text{ niektórych ustaw o} + \text{Sn}] ;$$

$$F^{2b} = [N^{\text{instrument}} + \text{date} + \text{Prép}^o + N^{\text{zmianie}} + N^{\text{ustawy (-)}} + N^{\text{Kodeks + adj/N}}],$$

$$F^{2c} = [N^{\text{instrument}} + \text{date} + \text{Prép}^o + N^{\text{zmianie}} + N^{\text{ustawy (-)}} + N^{\text{Przepisy + wprowadzające ustawę}}],$$

Ex. : *Ustawa z dnia 28 października 1925 r. o zmianie niektórych przepisów ustawy z dnia 18 lipca 1924 r. o zabezpieczeniu na wypadek bezrobocia.*

Ustawa z dnia 10 lutego 2017 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw .

Le pluriel de mise en commun de N^{zmianach} semble impossible dans ces formules et ne s'utiliser que pour les domaines modifiés ;

Ex : *Ustawa z dnia 15 listopada 1956 r. o zniesieniu i zmianach podporządkowania niektórych urzędów centralnych.*

La récurrence n'est en théorie pas limitée.

¹⁰ Les titres de lois polonaises ne prennent plus de point final depuis 2003.

Ex. : *Ustawa z dnia 8 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi.*

La récurrence peut aussi toucher le nombre d'instruments concernés par la 2e séquence *o zmianie* et les éléments mis en parallèles sont alors coordonnés par *oraz*, exceptionnellement par une virgule comme dans :

Ex. : *Ustawa z dnia 10 lutego 2017 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw.*

Ustawa z dnia 25 maja 2017 r. o zmianie ustawy o podatku rolnym, ustawy o podatkach i opłatach lokalnych oraz ustawy o podatku leśnym.

- 4) $F^3 = [N^{\text{instrument}} + \text{date} + - + N^{\text{prawo+adj}}]$, où les N introduits par le tiret sont toujours un autre instrument juridico-administratif ;

Ex. : *Ustawa z dnia 28 lipca 1939 r. – Prawo o sądach ubezpieczeń społecznych.*

F^3 contient un sous-groupe qui semble avoir été constitué par accident avant de disparaître récemment.

$$F^{3a} = N^{\text{instrument}} + \text{date} + N^{\text{prawo+adj}}$$

Ex.: *Ustawa z dnia 12 czerwca 1975 r. Prawo bankowe.*

- 5) $F^4 = [N^{\text{instrument}} + \text{date} + \text{Prép}^0 + N^{\text{ratyfikacji} + \text{NE}}]$;

Ex. : *Ustawa z dnia 18 listopada 1948 r. o ratyfikacji konwencji generalnej polsko-francuskiej o zabezpieczeniu społecznym, podpisanej w Paryżu wraz z układami dodatkowymi i protokołem ogólnym z dnia 9 czerwca 1948 r.*

- 6) $F^5 = [N^{\text{instrument}} + \text{adj}^{\text{budżetowa}} + \text{„na rok”} = \text{date d'application} + \text{date d'adoption}]$;

Ex : *Ustawa budżetowa na rok 2016 z dnia 25 lutego 2016 r.*

Ce type est surreprésenté par décennie puisqu'il y a obligation de voter une telle loi chaque année ; il est cependant présent avec des variantes d'adjectif :

Ex. : *Ustawa Tymczasowa o płacy nauczycieli publicznych szkół elementarnych.*

Ustawa Konstytucyjna

7) $F^6 = [N^{\text{instrument}} + \text{date} + SP^w \text{ sprawie} + SN^{\text{compl. de nom}}]$;

Ex. : *Ustawa z dnia 5 marca 1934 r. w sprawie ratyfikacji konwencji berneńskiej o ochronie dzieł literackich i artystycznych z dnia 9 września 1886 r., przejrzonej w Berlinie dnia 13 listopada 1908 r. i w Rzymie dnia 2 czerwca 1928 r.*

Cette formule pouvant varier comme :

$F^{6a} = [N^{\text{instrument}} + \text{date} + SP^w \text{ sprawie} + N^{\text{zmian/zmiany}} + SN^{\text{compl. de nom}}]$;

Ex. : *Ustawa z dnia 9 kwietnia 1938 r. w sprawie zmiany rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej o obowiązku odstępowania zwierząt pociągowych, wozów, pojazdów mechanicznych i rowerów dla celów obrony Państwa.*

8) $F^7 = [N^{\text{instrument}} + \text{date} + SP^w \text{ przedmiocie} + SN^{\text{compl. de nom}}]$;

Ex : *Ustawa z dnia 12 maja 1922 r. w przedmiocie przystąpienia Polski do konwencji haskiej z dnia 17 lipca 1905 roku, dotyczącej procedury cywilnej.*

Ustawa z dnia 4 sierpnia 1922 r. w przedmiocie ratyfikacji konwencji o wolności tranzytu, podpisanej w Barcelonie dnia 20 kwietnia 1921 r.

Cette formule pouvant varier comme suit :

$F^{7a} = [N^{\text{instrument}} + \text{date} + SP^w \text{ przedmiocie} + N^{\text{zmiany}} + SN^{\text{compl. de nom}}]$

Ex. : *Ustawa z dnia 28 stycznia 1925 r. w przedmiocie zmiany art. 13 ustawy z dnia 18 lipca 1924 r. o zabezpieczeniu na wypadek bezrobocia.*

- 9) $F^8 = [N^{\text{instrument}} + \text{date} + \text{SP } P^{\text{part. pr  st}} + \text{SN}]$; dont les variantes sont *normująca, zmieniająca, uchylająca, dotycząca, uzupełniająca, tycząca si  *

Ex. : *Ustawa z dnia 11 lipca 1919 r. normująca stosunki s  luzbowe funkcjonarjuszów państwowych podczas pełnienia s  luzby wojskowej.*

Ustawa z dnia 9 marca 1920 r. zmieniająca niektóre postanowienia ustaw o postępowaniu sądowem cywilnem, obowiązujących w b. dzielnicy austriackiej.

Ustawa z dnia 12 czerwca 2008 r. uchylająca ustaw   o klasyfikacji drewna surowego nieobrobionego.

Ustawa z dnia 1 czerwca 1923 r. dotycząca brzmienia ustaw o postępowaniu karnem w województwach: pozna  nskim i pomorskim.

Ustawa z dnia 4 lutego 1925 r. uzupełniająca art. 101 ustawy z dnia 9 października 1923 roku o uposa  zeniu funkcjonarjuszów państwowych i wojska.

Ustawa z dnia 19 grudnia 1923 r. tycząca si   przed  l  zenia mocy obowiązującej ustawy z dnia 7 kwietnia 1922 r. w przedmiocie podwy  szszenia i zrównania stawek przy niektórych opłatach stempowych (nale  y  s  ciach).

S'il n  tait quasi aujourd'hui disparu, ce groupe e  t été le plus utile pour nos traducteurs.

Et des formules anciennes, antérieures    1919, exceptionnelles par l'absence de date :

- 10) $F^9 = [N^{\text{instrument}} + \text{SN}^{\text{compl. de nom}}], [NE^{\text{instrument} + \text{adj}}], [N^{\text{instrument}} + \text{Prép}^0 + \text{SN}]$

Ex. : *Ustawa Polskiej Krajowej Kasy Po  yczkowej*

Pa  stwowa zasadnicza ustawa sanitarna.

Ustawa o przed  l  zeniu terminu wstrzymania eksmisji lokator  w.

De l'ensemble des formules ci-dessus présentées, l'on peut tirer les leçons suivantes : elles sont globalement stables, offrent peu de variantes et semblent avoir

une application très précise quant aux connecteurs puisqu'elles mettent, a priori, en opposition *o* [relative à, sur], *w sprawie* [litt. dans l'affaire de], *w przedmiocie* [en matière de], complément de nom, participe présent et adjectif qualificatif.

Dans leur évolution, tous ces connecteurs présentent un rendement très différencié les uns des autres selon les décennies et certaines tendances apparaissent clairement, comme le montre l'histogramme suivant :

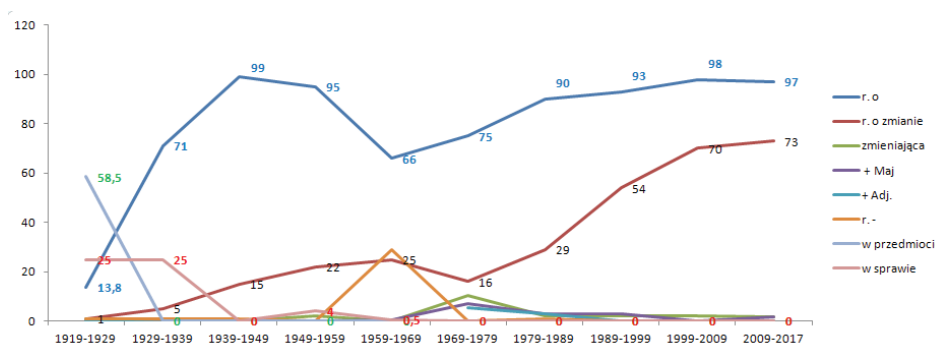

Figure 2 : Histogramme en pourcentages des connecteurs entre 1919 et 2017

Les chiffres du tableau sont les pourcentages de chacun des connecteurs dans la population totale par décennie. Les zéros ne signifient pas nécessairement qu'il n'y a eu aucune occurrence du connecteur étudié, il peut se faire que le nombre soit insuffisant pour constituer un pourcentage comptable.

Sachant aussi 1) que lorsque le tableau de la Figure 1 fait apparaître 500 lois dans une décennie, il s'agit des 500 premières lois données en réponse par la base et 2) que, dans l'histogramme ci-dessus présenté, la courbe figurant le pourcentage de *r. o zmianie* ne s'ajoute pas aux autres pourcentages puisqu'il est déjà compté dans celui de *r.o.*

Surgissent à l'horizon du traducteur les difficultés suivantes : 1) la préposition *o* consacrée quasi exclusivement pour introduire l'objet de la loi répond-elle à un équivalent stable, indépendamment du ou des syntagmes qui exprime ledit objet ? 2) est-ce que les instruments juridiques enchâssés sont le reflet de la structure hiérarchique de ces instruments (auquel cas, la hiérarchie est-elle la même dans la réalité juridique française ?) et, 3) peut-on les enchâsser de la même manière dans le discours juridique français sans risque de nuire à l'efficacité de la référence ?

Il faut se pencher sur un phénomène que d'aucuns ignorent totalement¹¹ quant il s'agit de la traduction juridique : les conséquences de la diachronie et en particulier la synonymie. En effet, il ressort clairement de la Fig. 2 que l'importance relative des connecteurs a subi une évolution très dynamique à travers la période étudiée.

Pour résumer cette évolution, il convient de dire que le connecteur *o*, après avoir été essentiellement en concurrence avec *w przedmiocie* et *w sprawie*, a remporté la bataille de l'usage et occupe aujourd'hui 97% de l'espace. La conséquence de cette évolution est double : ces connecteurs ont pu paraître en opposition ou synonymiques avant d'acquérir des sens spécifiques ressentis comme terminologiques par les juristes. Ainsi, au début de la période étudiée, apparaît une décennie durant laquelle seules deux lois adoptées furent intitulées *ustawa o*. S'agissant de la discrimination de *w sprawie* face à *o*, cette période de temps ne semble très probante car presque toutes les lois adoptées étaient des lois autorisant la ratification d'un accord international, éventuellement une adhésion de l'État polonais à une organisation internationale. De plus, est apparu de façon minoritaire un nouveau connecteur : *w przedmiocie*, semblant avoir une valeur synonymique aux précédents. Ces trois connecteurs peuvent, par exemple, introduire le même N^{ratyfikacja} avec une prépondérance de *w sprawie*, suivi de *w przedmiocie* et une occurrence de *o*.

La conclusion en est que *ratyfikacja* n'impose, à priori, pas le connecteur sauf si l'on détermine qu'ils ne sont pas synonymes pour les législateurs (nous ne pouvons répondre à cette question sans une étude plus approfondie).

Au total, entre 1919 et 2017, la formule *w sprawie ratyfikacji* apparaît 207 fois avec une durée dans le temps limitée à la période allant de 1924 à 1937 ; la formule *w przedmiocie ratyfikacji* a une durée d'usage beaucoup plus limitée allant de 1921 à 1925 et seulement 54 occurrences ; et *o ratyfikacji* un usage allant de 1921 à aujourd'hui et une fréquence de 123 occurrences dont une en 1921 et une en 1922, et toutes les autres après 1937. Cela nous permet de conclure que ces connecteurs sont strictement liés à la période historique dans laquelle le discours juridique est saisi.

Deux conséquences majeures apparaissent donc pour la traduction : 1) ces trois formules sont réputées sémantiquement synonymes, 2) il est néanmoins interdit de les confondre car elles sont fortement connotées historiquement. De plus l'usage actuel est strictement limité à *o*.

¹¹ Nous pensons ici aux nombreux travaux sur la polysémie, au premier chef à ceux de Cornu, qui y consacre de nombreux passages (2005 : 89-116) de sa *Linguistique juridique*, mais ne souffle quasiment pas mot de la synonymie. Gémar (1998) fait de même.

Ustawa w sprawie introduit 104 N(E), nous mettons en gras les plus représentés et leurs occurrences respectives :

akcesji,	popierania,	ustanowienia (7),
angażowania,	poprawy,	utworzenia (4),
bezrobocia,	postanowień,	uwłaszczenia,
clenia,	powołania,	uzupełnienia (3),
częściowej zmiany (10),	pracy,	używania,
delegatów,	procedury,	wieku,
drewna,	programu,	wolności,
działań,	promu,	wprowadzenia,
eksploatacji,	protokołu,	współpracy,
ekstradycji,	przeciwdziałania,	wydawania,
eliminowania (3),	przedłużenia (4),	wykonania,
finansowania,	przemocy,	wykonywania,
handlu,	przerachowania,	wykorzystania (5),
implementacji,	przydzielania,	wykupu,
interpretacji,	przyłączenia,	wymiaru,
kas,	przystąpienia (20),	wypłaty,
kawy,	przywilejów (4),	wysokości,
klauzuli,	przywozu,	zakazów,
kontaktów,	ratyfikacji (207),	zakazu,
kukurydzy,	regulowania (3),	zakresu,
nazwy,	rejestrów,	założenia,
niewolnictwa,	rozporządzenia,	zamiany (5),
obaw,	ruchu,	zapewnienia,
obywatelstwa,	rybołówstwa,	zapobiegania,
ochrony (4),	stałego,	zapobieżenia,
odroczenia,	statusu,	zatwierdzenia (7),
odszkodowania,	stosowania,	zmian,
odszkodowań,	systemu	zmiany (68),
ograniczeń,	uchylenia (3),	znakowania,
określenia,	udziału,	zniesienia (4),
okrętów,	ulg,	zobowiązań,
opłat,	ułatwień,	zwalczania,
osób,	unikania (47),	zwolnienia,
patentów,	uregulowania (5),	żeglugi,
podwyższenia,	urządzenia,	

Ustawa w przedmiocie introduit 118 N(E)

dóbr	kredytu.(2)	obrotu
dzierżawy	likwidacji (2)	ochrony (3)
emisji (2)	nadania (2)	odstąpienia
kar	obciążeń	oddania
kosztów (2)	objęcia	odpowiedzialności

odszkodowania	rozszerzenia (3)	uwolnienia
opłat (3)	sądów (2)	uznania
opłaty (2)	sekwestru	uzupełnienia (16)
otworzenia	skrócenia	wprowadzenia
oznaczenia	skutków	wstrzymania(6)
papierów,	sprzedaży (3)	wydzierżawiania (2)
pobierania	statutu	wykładnika
poboru (4)	stemplowania	wykonania
podatku	stosowania (2)	wykonywania
podwyższenia (10)	substancji	wymiany (2)
powołania	środków	wypłaty
pozbycia	taksy	wypuszczenia (5)
pożyczki (2)	tytułu	wyrównania (2)
pracy	uchylenia (5)	wyznaczenia
przedłużenia (5)	udziału	zakazu (2)
przekazania	udzielania (10)	zakupu
przepisów (4)	udzielenia	zaliczania (3)
przeprowadzenia	ujednostajnienia	zamiany (7)
przetworów	umów (4)	zaopatrzenia (3)
przeznaczenia (2)	unormowania (2)	zapewnienia
przyjmowania	uposażenia	zatwierdzenia (3)
przyłączenia (7)	upoważnienia (11)	zawieszenia (2)
przywrócenia (4)	uprawnień (2)	zbycia
przynania (6)	uregulowania (2)	zezwolenia (2)
ratyfikacji (59)	urządzania	zmian/y (118)
reorganizacji	ustalania	zniesienia (5)
rewizji	ustanowienia	zrównania
rozbudowy	ustąpienia (3)	zwalczenia
rozciągnięcia (8)	utworzenia (4)	

La comparaison des deux listes met clairement en évidence que les connecteurs ne sont pas distribués en fonction du N suivant ; même pour les plus marquants tels *ratyfikacja* ou *zmiana*.

Aujourd'hui cette question est obsolète car le législateur polonais a fixé, probablement sur la même constatation que celle qui ressort ici, qu'un seul connecteur devait être utilisé : *o*.

Voici le texte officiel qui règle ce principe de rédaction des lois tel qu'il est inscrit au Chapitre IV de l'*Avis du Président du Conseil des Ministres du 29 février 2016 relatif à la version consolidée de l'Arrêté du Président du Conseil des Ministres relatif aux Principes de rédaction des actes législatifs*¹² publié dans le Journal des lois du 7 mars 2016, texte 283 :

¹² Notre traduction de : *Obwieszczenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 29 lutego 2016 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów w sprawie „Zasad techniki prawodawczej”* ; l'arrêté ministériel date du 20 juin 2002.

§ 19. Określenie przedmiotu ustawy może być:

- 1) opisowe – rozpoczynające się od przyimka „o”, pisanego małą literą;
- 2) rzeczowe – rozpoczynające się od wyrazów „Kodeks”, „Prawo” albo „Ordynacja”, pisanych wielką literą, w przypadku gdy ustawa wyczerpująco reguluje obszerną dziedzinę spraw, albo rozpoczynające się od wyrazów „Przepisy wprowadzające ...”, w przypadku gdy ustawa jest ustawą wprowadzającą.

Ce que nous traduisons :

[Article 19

L'énonciation de l'objet de la loi peut-être soit :

- 1) Descriptive et être introduite par la préposition « o » en minuscule ;
- 2) Matérielle et commencer par les termes *Code*, *Droit* ou *Loi organique fiscale* ou *électorale*¹³ avec une majuscule, dès lors que la loi épuise la matière réglementée, ou être introduite par la tournure « *Dispositions introduisant...* », dès lors que la loi concernée est une loi introductive de nouvelles dispositions.]

L'obsolescence de la question pour le rédacteur ne signifie cependant pas que la difficulté a disparu pour le traducteur car les titres ne seront jamais rectifiés. À titre d'exemple, les lois françaises, mais aussi les juridictions judiciaires ou administratives, utilisent toujours le calendrier républicain des actes législatifs édictés lors de la période historique correspondante.

Par ordonnance du 25 mars 2013, la présidente de chambre chargée de la mise en état, a constaté l'extinction de l'instance mais seulement à l'égard de Mme Colette A... épouse F...

Par leurs dernières conclusions reçues par la voie électronique le 15 mai 2013, les appelants, au visa de l'article 9 de la loi du 25 **ven-tôse** an XI, de l'article 10 du décret no 71-941 du 26 novembre 1971, des articles 1317, 931, 414-1 et 901 du code civil, demandent à la cour d'infirmier le jugement entrepris en toutes ses dispositions sauf en ce qu'il a dit que leur désistement à l'encontre de Mme Colette A... épouse F...est parfait, cette dernière ayant valablement renoncé à la succession et de :

¹³ Le polonais utilise le terme *ordynacja* dans deux situations uniques : soit pour les lois réglant les principes d'une élection à venir, soit pour régler les principes de la fiscalité. En France, ces matières sont réglées respectivement par le code électoral et les lois annuelles de finances et, donc, aucun terme commun n'est possiblement utilisable.

à titre principal,

- dire et juger que la donation entre époux établie par Me C..., entre M. Joseph Y...et Mme Anne D...épouse Y..., le 12 septembre 1990 est nulle et de nul effet,
- En conséquence, constater la nullité de cet acte du 12 septembre 1990,

à titre subsidiaire,

Figure 3 : exemple d'usage du calendrier républicain dans un arrêt civil de 2014 à Bastia

Les décrets :

Il nous paraît important de présenter succinctement l'étude relative à *dekret* car elle vient expliquer la Figure 1 où le nombre de lois est sensiblement plus bas jusqu'à la Seconde Guerre mondiale. Durant la période de la République populaire de Pologne, peu de décrets sont édictés et ceux-ci ne sont en usages que lors le régime est confronté à une crise.

Durant la période de recherche, allant de 1919 à 2017, le législateur polonais a adopté 207 décrets [*dekret*], avec une interruption brutale en 1989 où seuls deux décrets sont adoptés, puis plus aucun jusqu'à aujourd'hui. La disparition des décrets coïncide avec le changement de régime et très précisément avec le Parlement semi-libre de 1989. Le dépouillement fait donc apparaître une corrélation entre le nom de l'instrument et le ou les régimes politiques qui légifèrent ; cette dimension historique devant naturellement être prise en considération lors de la traduction. Mais il faut aussi faire attention de ne pas associer le terme décret à la seule période communiste de la Pologne puisqu'il y en avait avant sous d'autres régimes.

S'agissant de la période polonaise prolifique en décrets, elle correspond essentiellement à ce que l'historiographie connaît sous l'appellation de *Sanacja*¹⁴ et réfère aux gouvernements « inspirés » de Joseph Pilsudski entre 1926 et 1939, lui-même décédé en 1936. L'antiparlementarisme était la règle et la Constitution fut alors révisée dans ce sens afin de pouvoir gouverner le pays sans le passage devant les chambres parlementaires.

¹⁴ Ce terme, très fort, signifie étymologiquement *assainissement*. Sur le caractère totalitaire de la période, discuté parmi les historiens, Beauvois (2010 : 329) écrit : « *L'inspirateur du 'coup d'État de mai' reste aujourd'hui un héros sauveur pour les uns et un militaire bravache pour les autres. Les historiens l'assimilent parfois à Horthy en Hongrie, ou à Salazar au Portugal. En dépit de la dérive droite de Pilsudski au cours des neuf années où il resta au pouvoir, les appuis qu'il reçut pour s'en emparer le distinguent de ces dictateurs.* » et « *Après son coup d'État sanglant, Pilsudski voulut donner l'impression qu'il n'était pas un dictateur* ».

Il ne fait cependant pas de doutes qu'en règle générale les régimes totalitaires du monde entier, par nature, légifèrent plus par décrets que les régimes démocratiques.

L'évolution à travers le temps est présentée dans l'histogramme suivant :

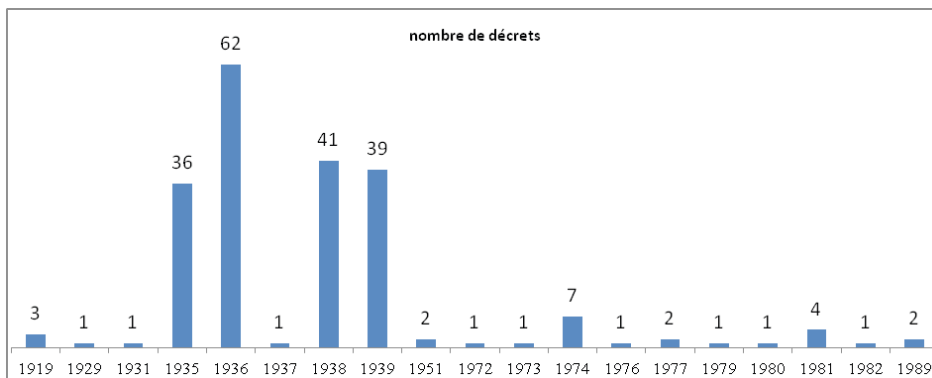

Figure 4 : Histogramme du nombre de décrets édictés entre 1919 et 2017

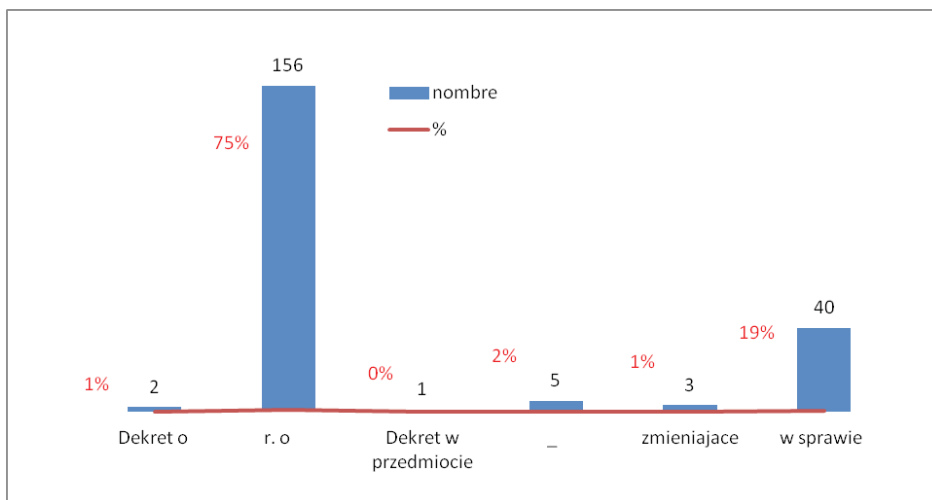

Figure 5 : Histogramme des poids des connecteurs dans les titres des décrets

L'on voit très clairement la domination de *o*, quoique plus faible que dans le cas des lois ; cela s'explique par la période historique et il semble donc que, dans les années où les décrets étaient en usage fréquent, le législateur polonais ne s'opposait pas *o* à *w sprawie* du point de vue technique

4. Le discours législatif français

L'analyse du discours français est plus délicate à mener car le nombre gigantesque de lois promulguées dans la période de référence (entre 1977 et 2017, *Légifrance* en archive 11895 ; les périodes précédentes ne sont pas renseignées) rend irréaliste son dépouillement dans le cadre de cette réflexion ; par ailleurs, les bases de données ne peuvent présenter l'énorme masse de documents de façon exploitable sans un outil spécifique. En effet, par exemple, *Légifrance* présente les données par séries de 20 références, mais les seules cinq années allant de 1946 à 1950 ont vu 1047 lois promulguées, et cet empilement de textes n'a fait que s'accroître avec le temps. De plus, le traitement informatique de *Légifrance* repose sur une reformulation du titre et n'est donc pas fidèle à l'intitulé présent au Journal officiel et sur l'acte. Le protocole suivi diffère donc légèrement de celui utilisé pour le discours polonais et a consisté à extraire, de la base informatique du Sénat français, toutes les lois publiées au Journal officiel depuis 1977 pour les millésimes finis en 0 au 5, plus 1977 et 2017. Au final, 614 noms de lois ont été analysés et nous soulignons immédiatement qu'au vu des résultats, il conviendrait dans un autre cadre d'analyser toutes les lois afin de dresser le catalogue précis et exhaustif des connecteurs français.

Le dépouillement fait apparaître une formulation globalement similaire à la formulation polonaise, à savoir :

F12 = N^{instrument}(loi) + N^o immatriculation^(NN-NN) + SP^{du} + date^(jour + année)
+ connecteur + objet de l'instrument

ex : *Loi n° 79-1204 du 31 décembre 1979 relative à l'interruption volontaire de la grossesse ;*

Loi n° 79-1159 du 30 décembre 1979 autorisant le Gouvernement à continuer à percevoir en 1980 les impôts et taxes existants

Le numéro d'immatriculation NN-NN est un encodage qui correspond, pour les deux premiers NN, à l'année et pour les NN suivants, allant de 1 à 4 chiffres¹⁵, au numéro d'ordre dans le journal officiel et est donc l'équivalent fonctionnel de la formule polonaise « *nr NN z NN r.* ». Il va sans dire qu'il n'est pas conseillé de faire passer l'une dans l'autre par le biais de la traduction.

Nous remarquons à l'occasion que le législateur français ne cite pas l'organe de publication dans le titre. Cela s'explique par le fait qu'il n'y a qu'un organe

¹⁵ Dans cet échantillon étudié, mais il nous semble être un nombre ouvert par définition puisqu'il correspond au numéro d'ordre dans l'exercice.

en France habilité à publier les actes législatifs : le *Journal officiel de la République française* ; la Pologne partage cette habilitation entre deux organes : *Monitor Polski* et *Dziennik Ustaw*. Ce point est d'ailleurs fondamental et doit se résoudre par l'emploi de l'équivalent consacré (cf. *uzus lokalny*¹⁶ Kierzkowska, 2007 : 93) car seul cet usage local réfère correctement à l'organe : selon cette règle *Monitor Polski* se traduit *Journal officiel de la République de Pologne*¹⁷ et *Dziennik Ustaw*¹⁸, *Journal des lois* ; et donc tous les candidats ayant omis de reporter, d'une manière ou d'une autre, le nom polonais de l'organe de publication et ayant simultanément traduit par *Journal officiel* ont renvoyé vers le mauvais organe.

Nous présentons, ci-dessous, un histogramme en pourcentage des connecteurs relevés supérieurs à 1% de la population globale (614 lois). Les autres seront présentés dans une liste avec les nombres d'occurrences respectifs.

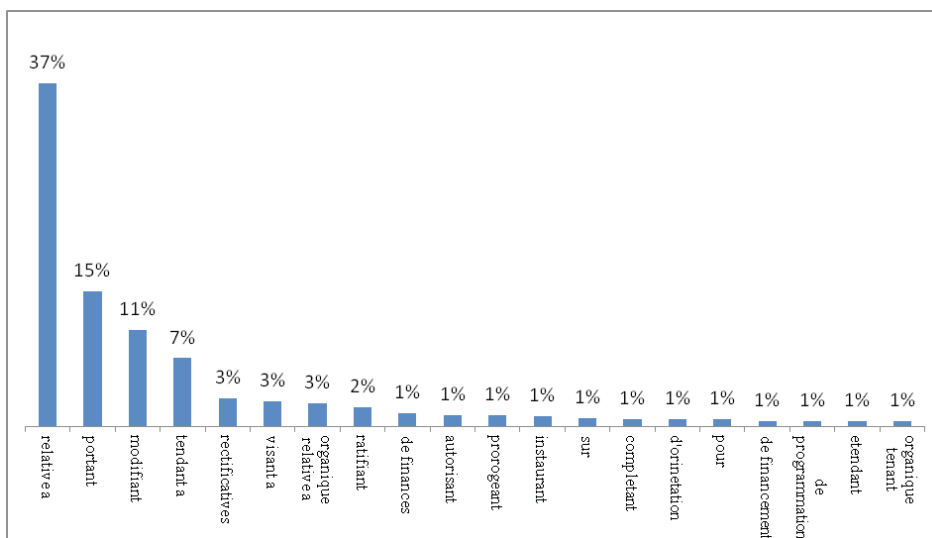

Figure 6 : Connecteurs pesant au moins 1% de la population totale.

¹⁶ La principale réserve à porter à l'encontre de cet usage est le fait qu'il n'est bien sûr pas nécessairement compris par le destinataire du texte qui ne connaîtrait pas la réalité source.

¹⁷ Cf. art. 190-2 de la Constitution polonaise, mise en ligne par le Tribunal constitutionnel, qui dit : « Les décisions du Tribunal constitutionnel relatifs [sic] aux affaires visées à l'article 188 sont publiés [sic] sans délai dans le journal officiel dans lequel l'acte normatif a été publié. Si l'acte n'a pas été publié, l'arrêt est publié au Journal officiel de la République de Pologne «Monitor Polski» » et « Journal des lois de la République de Pologne » à l'article pour parler de Dziennik Ustaw.

¹⁸ Ils furent précédés au 20e siècle par le *Dziennik Praw*, littéralement *Journal des Droits*, qui fut supplanté dans son rôle de publication des lois du Parlement par la loi du 31 mai 1919.

L'on voit d'emblée que le nombre de connecteurs est beaucoup plus grand en français qu'en polonais et que les poids respectifs de chacun d'entre eux sont moins écrasants. Il n'y a pas en français de situation de monopole, même pour le connecteur le plus fréquemment utilisé, à savoir *relative à*.

La répartition montre que *relative à* accapare 43% (37% = loi relative + les variantes telles *loi organique relative à* et autres) des emplois et que ce connecteur est contrebalancé non par un ou deux connecteurs réguliers mais par une formule de rédaction consistant à utiliser le participe présent du verbe résumant la finalité de l'instrument (ex. : *portant, modifiant, tendant...*). Au total, les participes présents font un poids très similaire à celui de *relative à* avec env. 45% (il est difficile de le chiffrer précisément car de nombreux participes ont des occurrences très faibles : une ou deux, et ne constituent pas de pourcentage chiffrable). Les connecteurs constitués d'une préposition (*sur* et *pour*) sont très marginaux (2%) et posent tout de suite la question de leur utilisation pour traduire le polonais *o*.

Les connecteurs pesant moins d'un pour cent, avec leur nombre d'occurrences, sont les suivants :

actualisant	1	de sauvegarde	1
améliorant	1	d'habilitation	1
complémentaire	2	en faveur	1
concernant	1	favorisant	1
constitutionnelle modifiant	1	habilitant	1
constitutionnelle portant	1	insérant	1
constitutionnelle relative à	2	interdisant	2
créant	2	organique modifiant	1
d'actualisation	2	organique portant	2
de modernisation	2	organique pour	1
de programme fixant	1	organisant	3
de programme relative à	1	précisant	1
de programme sur	1	règlementant	2
de réforme	1	renforçant	3
de règlements	3	reportant	2
de régulation	1	réprimant	2

Une troisième catégorie de connecteurs est constituée par SP^{complément de nom} introduit par *de* (11 occurrences + 3% dans la Fig. 5) et une variante SP^{complément de but (?)} introduite par *en faveur de*. Il est, en fait, à remarquer que même ces cas suivent la règle préalablement énoncée selon laquelle le connecteur exprime l'intentionnalité de l'instrument.

Au final, il y a 44 connecteurs dans cet échantillon étudié que l'on peut classer en deux catégories : *relative à* et les participes présents¹⁹. La structure globale est une phrase classique SVC (ex. Loi X modifiant²⁰ décret Y). Il n'y a jamais d'apposition et aucun signe de ponctuation ne peut être inséré dans la séquence. Il n'y a, bien sûr, jamais d'article²¹ devant le N^linstrument^{loi}.

Ce principe de rédaction des titres de lois signifie *de facto* que chacune des tournures est en opposition avec toutes les autres et qu'il faut donc les interpréter de façon technique. Ainsi *portant* s'utilise pour signifier que l'objet était absent du dispositif précédent et ne peut donc pas être un connecteur standard quoique l'on puisse imaginer, en langue, que l'instrument porte toujours quelque chose.

Remarquons aussi que *en matière de* ou *dans l'affaire de* ne sont pas des connecteurs possible dans ce discours juridique.

5. Conséquences en traduction de ce qui précède

L'analyse parallèle des deux discours législatifs entraîne des conséquences multiples pour le traducteur :

1. Il n'est généralement pas possible de conserver la littéralité de l'original, sous peine de signifier autre chose ;
2. Les choix d'équivalent doivent reposer sur la lecture de l'instrument cité ;
3. La dimension historique n'est pas à négliger.

¹⁹ La lecture des titres montre aussi une régularité dans le traitement des participes présents : il n'y a jamais d'article entre *portant* et le substantif à sa droite. Les autres admettent toujours l'article. Il n'est pas impossible que cet usage, aujourd'hui constant, soit une contamination due à la tournure *portant plainte*.

²⁰ Cet usage aujourd'hui consacré semble apparaître avec la Révolution car la consultation des recueils du Conseil d'État pour 1791-1792 montre clairement d'autres structures possibles, souvent relatives ou conjonctives et peu d'occurrences, par exemple, de *portant* + N. Ainsi trouve-t-on *Arrêté portant que le garde, Arrêté qui modifie, Arrêté par lequel, Décret relatif aux* et, en date du 13 octobre 1791 la première apparition de, *Décret portant établissement de sept comités*, suivie de quelques autres dès 1792 (*accusation, amnistie, création, liquidation, rétablissement...*).

²¹ Ce point n'est pas seulement un problème de langue mais montre aussi chez les candidats une méconnaissance de l'esprit du droit. En langue, l'article, par nature, est référentiel et n'apparaît jamais sur le support de l'objet référé puisque l'utilisateur est en contact avec celui-ci (cela explique l'absence d'article dans les titres) ; en droit, de façon complémentaire, l'article prend une valeur exclusive ou indéterminée, héritée de l'étymologie, qui aurait des conséquences malheureuses pour l'interprétation des textes.

5.1. Traduction du terme : *Ustawa*

Les candidats ont aussi commis des maladroites lourdes de conséquences dans la traduction des termes *ustawa* et *prawo* ; cela n'aurait pas dû se produire car il s'agit de termes fréquents dans l'environnement quotidien à notre époque. Il n'y a en effet pas de journaux télévisés, radiodiffusés ou papiers sans affaires criminelles de toutes sortes. La confusion entre ces termes montre non pas une incompétence en traduction mais une méconnaissance en langue source²². Ce qui surprend dans le cas de ce concours, c'est que les candidats avaient tout loisir de vérifier ces termes puisqu'ils travaillaient librement chez eux.

Cet élément est pourtant un point crucial de la traduction juridique car il recouvre tout à la fois une information technique, procédurale et une information en termes d'effets juridiques.

S'agissant du second point, *ustawa* porte l'information de sa position dans la hiérarchie des normes. Elle s'oppose alors aux normes supérieures (par exemple, *Konstytucja*) et aux normes inférieures (par exemple, *rozporządzenie*). Dans le système polonais, abstraction faite des traités européens, la loi ordinaire se place entre le bloc de constitutionnalité composé de la Constitution et des révisions et les textes réglementaires ; elle doit y rester en traduction. Dans le système français²³, très similaire, la loi est aussi coincée entre le bloc de constitutionnalité et les règlements. Les subtilités concernent essentiellement la typologie des lois et les domaines admis de celles-ci, tel que le dit l'article 34 de la Constitution. Au premier rang des règlements se trouvent les décrets qui, *de facto*, sont en opposition avec les lois, aussi de ce point de vue.

Rappelons aussi très brièvement que les textes de rang inférieurs ne peuvent que préciser ceux du rang supérieur.

S'agissant de la procédure et du choix des équivalents, du côté français, la prise d'écran ci-dessous fait apparaître tous les termes renvoyant à des instruments législatifs ou réglementaires actuellement en usage :

²² Cette faiblesse chronique du langage juridique a été clairement mise en évidence par une enquête interne menée trois années durant sur tous les groupes d'étudiants inscrits en traduction juridique dans deux institutions universitaires (à Madrid par A. Andréa-Veglia et à Varsovie par nous) où plus de 80% des personnes testées étaient incapables de définir précisément des termes de base tels que *tribunal*, *procureur* ou *arrêt* dans leur langue respective. Pour contourner ce problème, Bocquet propose en 2008 une méthodologie de la traduction passant par une introduction spécifique au droit.

²³ Nous renvoyons l'ouvrage collectif de Caron *et al.* (2013 : 10-21), pour une vision simple et claire de ce point important.

Recherche experte des textes publiés au Journal officiel de la République française (JORF)

Critères de recherche

Informations sur le texte

Nature du texte ?

Numéro du texte 76 ou 2001-1066

NOR Ex: ECOX9800017L

Date de signature Année (1)

☐ Période de (1) à (2) Année (2)

Date de publication Jour Mois Année (1)

Informations sur l'article

Numéro de l'article Uniquement pour les textes publiés à part

Émetteur

Ministère

Autorités

Périmètre de la recherche

☐ Inclure les « Informations parlementaires »

Figure 7 : Capture d'écran de l'interface de recherche dans *Légifrance*

Apparaît donc ici toute la hiérarchie des normes déclinée entre les lois et les textes réglementaires de différentes sortes. Chacun de ces termes est en opposition stricte avec tous les autres et reçoit une définition stable²⁴. Ce qu'il faut donc éclaircir pour le choix de l'équivalent, après avoir exclu l'étymologie commune ou l'aspect morphologique²⁵ (*décret* et *dekret*), c'est la définition technique : quel terme français offre la même définition que *ustawa* en polonais ?

Pour répondre à cette question, il convient de vérifier dans les ouvrages de références juridiques²⁶ des deux cultures, nous prenons ici pour le polonais la définition suivante :

²⁴ Il n'y a pas de stabilité éternelle en droit et ces termes ont naturellement évolué dans leur définition à travers l'histoire. La loi de 2017, en France, sous la Ve République ne s'édicte pas de la même manière que celle adoptée sous les 1re et 2es Républiques puisqu'elles n'étaient pas bicamérales.

²⁵ Nous avons souvent remarqué qu'entre deux équivalents, le traducteur favorisait celui qui avait une ressemblance morphologie marquée par rapport à l'original, au mépris même de la définition dès lors qu'elle paraissait approchante. Comme s'il se sentait rassuré dans son choix par cette ressemblance ; il n'est d'ailleurs pas rare que dans un choix difficile entre les termes français, le traducteur choisisse, à défaut de ressemblance avec le terme polonais, un terme anglais inexistant en droit français (*regulacja* > *régulation* au lieu de *réglementation* car *régulation* rappelle l'anglais *regulation* !). *Régulation* n'est pas un terme juridique mais un terme technique, à l'origine, de l'aménagement du territoire, qui signifie *équilibre*.

²⁶ Malheureusement, il n'y a pas en Pologne de dictionnaire des termes juridiques correspondant aux nombreuses éditions françaises (chez Dalloz, aux PUF, LexisNexis) et *Encyklopedia prawa* (U. Kalina-Prasznica, chez Beck 1999/2007) est pauvre en nombre d'entrées définies.

ustawa «akt prawny o charakterze ogólnym, powszechnie obowiązujący, uchwalony przez parlament i prezydenta»²⁷

que nous traduisons librement par :

la loi est un acte juridique de portée générale, erga omnes, adopté par le Parlement et par le Président [de la république de Pologne]

à laquelle correspond la définition française :

texte voté par le Parlement ; au sens formel et organique par opposition à décret, règlement, ordonnance, arrêté mais aussi la Constitution.²⁸

Une nouvelle fois point à l'horizon une difficulté classique de la traduction juridique : le décalage entre les systèmes matérialisés par le fait que la définition polonaise utilise un verbe pour l'action du Parlement et celle du président tandis que la définition omet totalement le rôle du président. Cela s'explique par le fait que le président polonais est doté d'un droit de *veto* que n'a pas le président français. Ce premier doit donc toujours adopter ou rejeter personnellement la loi ; le second peut tout au plus demander un contrôle de la loi avant de la promulguer.

Il faut donc retenir que ces deux définitions ont en commun la procédure d'adoption qui repose sur son passage devant les Parlements. Il faut aussi retenir que la définition française signifie clairement l'opposition avec les autres termes qui pourraient paraître en langue générale quasi-synonymique. Ces termes entrent parfois dans une relation hyperonymique l'un par rapport à l'autre mais ils sont toujours strictement opposés parce qu'ils renvoient à des procédures différencielles. Ainsi *une résolution* est aussi un texte voté par le Parlement mais ce terme maintient une frontière inviolable qui l'oppose irrémédiablement à *loi*.

Décret ne peut répondre à *Ustawa* car il se définit comme « *terme générique désignant une catégorie d'actes administratifs unilatéraux pris par les deux plus hautes autorités de l'État : le Président de la République et le Premier ministre.* »²⁹

²⁷ Cf. <https://sjp.pwn.pl/slowniki/ustawa.html>.

²⁸ G. Cornu (2015), *Vocabulaire juridique*, sv. Loi. Remarquons que cette définition (qui est la reprise inversée de l'article 24 disposant : le Parlement vote la loi.) n'épuise pas toute la vérité car, selon l'article 34-1 de la Constitution, le Parlement est aussi habilité à voter d'autres textes, des résolutions par exemple, sous le régime des lois organiques.

²⁹ G. Cornu (2015), *Vocabulaire juridique*, sv. Décret.

Cela exclut l'intervention du Parlement et invalide cette proposition d'équivalent. La forcer trahirait non la langue mais la réalité juridico-administrative de la Pologne. La définition polonaise est selon SJP-PWN de Doroszewski : « *akt prawny mający moc ustawy, wydawany przez organ inny niż parlament* », dans laquelle nous retrouvons cette exclusion.

La confusion des candidats montre donc une nouvelle fois l'incompréhension des termes dans leur propre langue.

Prawo a aussi posé des problèmes mais ce cas paraît plus explicable car il appartient à cette catégorie de mots juridiques très anciens, primordiaux au sens propre, qui comme *loi* peut tantôt exprimer une énonciation concrète et tantôt renvoyer à la globalité du système juridique, mais, à contrario de *loi*, ne prend jamais l'acception de support matériel de l'objet juridique. Ainsi, l'on peut dire en français : *il faut respecter la loi* ou *le droit* en ayant à l'esprit la globalité des règles ; *la loi*, ou *le droit*, peut aussi renvoyer à une réglementation ou un domaine particulière comme *le droit civil*, *la loi d'amnistie*, par exemple, mais seule *la loi* peut renvoyer à l'instrument portant les réglementations. En échange seul *droit* peut renvoyer à l'énonciation disposée dans l'instrument en ce qu'elle devient une réalité pour le citoyen : c'est l'effet juridique et son expression comme dans *Loi portant droits et obligations des fonctionnaires*. Dans ce dernier usage, il est essentiellement au pluriel.

La confusion s'explique aussi ici par le non-décodage de la formule juridique : les candidats n'ont pas compris que ce titre signifiait que la loi était physiquement composée par les textes de la législation concernée.

Il aurait fallu que les candidats lisent le texte concerné pour qu'ils le saisissent, mais l'ont-ils fait ?

La prise d'écran ci-dessous montre le début de l'acte :

Dz.U. 2014 poz. 1741

U S T A W A

z dnia 28 listopada 2014 r.

Prawo o aktach stanu cywilnego

Rozdział 1

Przepisy ogólne

Art. 1. Ustawa reguluje zasady i tryb rejestracji stanu cywilnego oraz dokonywania czynności z zakresu rejestracji stanu cywilnego.

Art. 2. 1. Stanem cywilnym jest sytuacja prawna osoby wyrażona przez cechy indywidualizujące osobę, kształtowana przez zdarzenia naturalne, czynności prawne lub orzeczenia sądów, lub decyzje organów, stwierdzona w akcie stanu cywilnego.

2. Rejestracji stanu cywilnego dokonuje się w rejestrze stanu cywilnego

Figure 8 : Numérisation du titre et début de la nouvelle législation

Et l'on voit bien qu'il s'agit de disposer une nouvelle législation entière qui vient remplacer la précédente.

La consultation des bases parallèles de données juridiques aurait pu, et dû, donner la solution aux candidats car en quelques secondes, après avoir rempli le moteur de recherche de *Légifrance* du simple terme *état civil* et sélectionné *loi*, apparaît en quatrième position l'exact équivalent dans la réalité françaises :

Figure 9 : Capture d'écran des réponses dans *Légifrance*

Que l'on peut, ci-dessous, contrôler avec sa publication au Journal officiel,

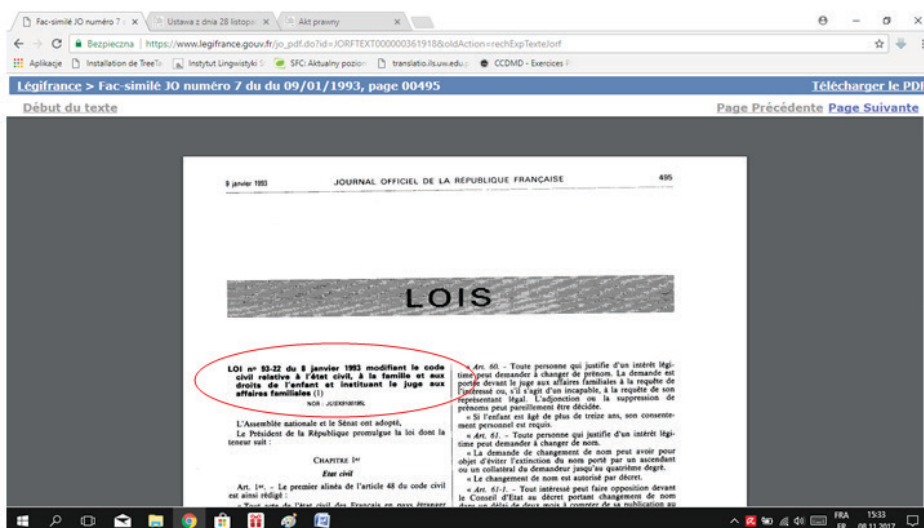

Figure 10 : Capture d'écran montrant le titre de la loi dans le Journal officiel

Encore aurait-il fallu que les candidats soient conscients que cette législation faisait partie intégrante du code civil en France. Ce risque de décalage ne peut s'apprendre qu'avec une formation juridique, aussi limitée soit-elle.

Pour conclure ce point, l'instrument polonais porte des modifications au sein d'un texte et modifie donc l'état juridique en matière d'état civil ; voilà ce qu'il faut retenir.

Les termes génériques tels que *législation* et *droit* (au singulier) expriment bien les limites du domaine mais suivre littéralement le polonais *aktach stanu cywilnego* a quelque chose d'étrange pour le français qui favorise la notion globale d'*état civil*.

5.2. Traduction du terme : *Tekst jednolity*

Cette mention est un terme qui signifie que le texte donné a été officiellement reformulé en intégrant tous les amendements, toutes les modifications publiées, soit au jour de l'entrée en vigueur, soit jusqu'au jour de la date indiquée ; c'est généralement l'état juridique le plus récent par rapport à cette date. Elle n'apparaît que rarement, mais de plus en plus souvent, sur le texte tel qu'il est publié (certaines lois polonaises prévoient une date de consolidation). Elle apparaît par contre tout le temps, avec des variantes, dans les bases informatiques juridiques car les textes juridiques nationaux sont en grand mouvement en raison des transpositions européennes et des évolutions techniques et sociales fulgurantes que connaît l'époque.

La terminologie polonaise oppose *jednolity* à *ujednolicony* par le fait que le *tekst ujednolicony* intègre toutes les publications modifiant le texte initial, mais paraît selon une procédure discrète dépendant de l'institution qui le publie ; ce n'est pas une version officielle.

Nous voyons ainsi cela sur les captures d'écran ci-dessous de sites polonais :

Dz.U. 2017 poz. 2344

Diennik Ustaw / 2017 / poz. 2344

Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 22 listopada 2017 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy - Prawo upadłościowe

Tekst aktu: [D20172344L.pdf](#)

Tekst ogłoszony: [D20172344.pdf](#)

Status aktu prawnego: obowiązujący

 ISAP Internetowy System Aktów Prawnych Baza Internetowy System Aktów	Dziennik Ustaw / 2014 / poz. 1741 Ustawa z dnia 28 listopada 2014 r. Prawo o aktach s Tekst aktu: D20141741L.pdf Tekst ogłoszony: D20141741.pdf Tekst ujednolicony: D20141741L.pdf Status aktu prawnego: akt posiada tekst jednolity Data ogłoszenia: 2014-12-08
---	---

et sur les sites, en France :

Loi n° 93-22 du 8 janvier 1993 ► Version initiale ► Version en vigueur au 8 novembre 2017 Version consolidée à la date du ...	JORF n° 7 du 9 janvier 19 LOI n° 93-22 du 8 janvier 1993 modifiant le code civil relative à l'état civil, à l
--	--

La contamination du français par l'anglais est ici très visible dans les propositions de *texte uniforme* ; les propositions texte unique et texte consolidé montrent que les candidats n'ont pas saisi la valeur de leur proposition respective : *unique* s'utilise en droit pour spécifier l'unicité réelle d'un texte (chapitre, article, titre) et ne peut donc pas s'appliquer à une législation entière,

Article unique

ELI: https://www.legifrance.gouv.fr/eli/loi/2005/2/11/MAEX0300128L/jo/article_unique

Alias: https://www.legifrance.gouv.fr/eli/loi/2005/2/11/2005-106/jo/article_unique

n d'entraide judiciaire en matière pénale entre le Gouvernement de la République française et le Gouvern

codifié signifie mis matériellement dans un code ou organisé en normes.

5.3. Traduction de la séquence : *Dz. U. z 2016 r. poz. 2064*

Cette immatriculation de l'acte est l'élément clef de la traduction, quoique ne faisant pas partie du titre de la loi au sens strict. C'est en effet cet élément qui permettra, le cas échéant, au lecteur de retrouver le texte original dans les recueils polonais ; ledit lecteur pourra alors, et seulement alors, prendre connaissance de la teneur réelle du texte cité. La question qui se pose donc en traduction est celle de la nécessité de traduire ?

Par ailleurs, l'intertextualité, c'est-à-dire le lien textuel fondant les actes, passe aussi et surtout par cet élément car, rappelons-le, il réapparaîtra dans d'autres séquences juridiques qui seront fondées par le texte cité. Le cas d'espèce ici analysé peut le faire oublier puisque est examiné le seul titre de la loi mais, dans la réalité, cette mention se retrouvera sur les actes de l'état civil qui seront dressés ou transcrits en vertu de ladite législation.

Il est visible sur la Figure 8, *supra*, que le matricule du texte est séparé car il correspond à l'organisation interne de l'organe de publicité des textes ; la Figure 9, *supra*, montre une réalité autre où cette information technique est intégrée, impliquée, au titre dès la publication. Cet usage a pu évoluer dans le temps et a fortement changé depuis la dématérialisation des journaux officiels.

S'agissant de la traduction, après avoir recherché l'équivalent de *pozycja* dans les bases françaises et trouvé *texte* :

nous penchons soit pour une traduction des éléments transparents et classiques dans ce type de renvois, associés à un report intégral de la mention originale explicitée,

Tel que : *Journal des lois* polonais de 2016, texte n°2064 [*Dziennik Ustaw z 2016 r. pozycja 2064*]

soit pour un report intégral des éléments pertinents dans la recherche éventuelle de la source, avec une reprise fidèle de ce que lecteur pourra trouver dans le recueil, le tout introduit par un élément explicitant la nature de ce qui suit, à savoir :

publié au *Dziennik Ustaw* de 2016, *pozycja 2064*

éventuellement des formes hybrides telle que :

publié au *Dziennik Ustaw* [Journal des lois] de 2016, *poz* [texte n°] 2064

La capture d'écran ci-dessous explique clairement ce que nous appelons éléments pertinents pour la recherche de la source : quoiqu'il soit évident que *poz*.³⁰ est la troncation de *pozycja*, il n'est peut-être pas opportun de redévelopper cet élément puisqu'il n'apparaît pas en toutes lettres dans le journal officiel polonais. *Dz. U.*, au contraire est développé.

Dz.U. 2014 poz. 1741

[Dziennik Ustaw](#) / [2014](#) / [poz. 1741](#)

Ustawa z dnia 28 listopada 2014 r. Prawo o aktach

Il est à remarquer que les deux dernières propositions compliquent la lecture pour le francophone ; la première, en échange, lui permet de se dispenser de cette information en polonais, s'il n'a pas la volonté de la connaître.

6. Conclusion

Pour clore cette réflexion, les principales leçons à en tirer sont celles, premièrement, de l'utilisation la plus large possible des bases de données aujourd'hui disponibles par le biais d'internet, deuxièmement, de la nécessité d'enseigner un peu le droit avant de demander à traduire des textes juridiques – le langage juridique n'est pas un langage technique au même titre que celui de la médecine ou de la mécanique (Pelage 2009³¹) – et, troisièmement, celle de la prise de conscience par le traducteur de cette spécificité.

En effet, l'utilisation de l'Internet, constante dans cette démonstration, permet aujourd'hui au traducteur de résoudre toutes ces difficultés aux conditions expresses qu'il prenne le temps et la précaution de faire les recherches.

³⁰ Déjà présente dans le *Dziennik Praw*.

³¹ Pelage écrit : « A la différence des spécialités scientifiques et techniques, le droit, en raison de son ancrage dans des communautés humaines distinctes, ne dispose pas de référents opératoires universels. » et, ce faisant, explique bien pourquoi la traduction juridique appelle un traitement particulier. Gémard (1998), et d'autres, parlent de langues spécialisées à escient.

Par ailleurs, d'un point plus juridique, il est nécessaire que le traducteur ait à l'esprit la conservation de la hiérarchie des normes, qu'il conçoive clairement quelle est la place de l'instrument dans leur hiérarchie et qu'il en tire les conséquences en termes d'équivalent dans le système juridique cible. Elle doit rester la même en traduction.

Et, nous terminons la réflexion en proposant notre traduction de la séquence polonaise :

Loi du 28 novembre 2014 modifiant la législation relative à l'état civil
(publiée au Journal des lois de la République de Pologne de 2016, texte
n°2064 [Dziennik Ustaw z 2016 r. poz. 2064])

Seule une traduction de ce type, associant les termes et les variantes autorisées des formules est capable d'assurer la fonction référentielle de cette séquence. Or, la fonction référentielle, en ce qu'elle fonde l'autorité par un appui sur un précédent et en ce qu'elle permet de comprendre la construction des effets juridiques, est peut-être la composante la plus importante des textes juridiques avec les effets qu'ils créent.

BIBLIOGRAPHIE

- Alaoui Moretti S. (2002) « Décalages et interférences en traduction juridique espagnol-français », *ILCEA*, 3 | 2002, mis en ligne le 08 juin 2010, [consulté le 10 novembre 2013] <http://ilcea.revues.org/804>.
- Bocquet C. (2008) *La traduction juridique*. Bruxelles : Traducto, de Boeck.
- Beauvois D. (2010) *La Pologne, Des origines à nos jours*. Paris : Seuil.
- Carrion-Nisas fils (1820) *La Loi salique traduite en français et accompagnée d'observations et de notes explicatives, principalement sous le titre LXII*. Paris : Delaunay, Corréard, Mongie, accessible à la BNF, Gallica.
- Caron M. (dir.) et al. (2013) *100 fiches pour comprendre le droit*. Paris : Bréal.
- Cornu G. (2005) *Linguistique juridique*. Paris : 3e édition, Monchrestien.
- Cornu G. (2015) *Vocabulaire juridique*. Paris : PUF.
- Declareuil J. (1925) *Histoire générale du droit français, des origines à 1789 : à l'usage des étudiants des Facultés de droit*. Paris : Librairie de la société du Recueil Sirey, accessible à la BNF, Gallica.
- Gémar J.-C. (1998) « Les enjeux de la traduction juridique, principes et nuances ». [consulté le 15 octobre 2017] <http://www.tradulex.com/Bern1998/Gemar.pdf>.
- Gémar J.-C. (2007) « Traduire le droit ou le double langage de Thémis », *Hermès, La Revue* 2007/3 (n° 49), p. 149-155.
- Kierzkowska D. (2007) *Thumaczenie prawnicze*. Warszawa: Wydawnictwo Translegis.

- Pelage J. (2009) « La traduisibilité des discours juridiques ». *Babilônia* n.º5, pp. 161-175, [consulté le 15 octobre 2017] <http://revistas.ulusofoa.pt/index.php/babilonia/article/view/886>.
- Petrů I. (2016) « La traduction juridique : entre équivalence fonctionnelle et équivalence formelle ». *Études romanes de Brno* 37 / 2016 / 2, [consulté le 5 mai 2017] https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/135898/1_Etudes-RomanesDeBrno_46-2016-2_16.pdf?sequence=1.
- Pędracki M. (1997) « Przepisy prawne najstarszych „kodeksów” mezopotamskich ustanawiające kary dla ludzi wolnych ». *Analecta*, n°6/2 (12) pp. 7-41.

STRESZCZENIE

O tłumaczeniu tytułów ustaw

Przedmiotem artykułu jest tłumaczenie tytułów aktów prawnych, które bardzo dobrze ilustruje trudności przekładu prawnego i charakter dyskursu prawnego, głęboko zakorzenionego w danym systemie prawnym i kulturze. Analiza lingwistyczna, historyczna i prawnoporównawcza pozwala na wskazanie kryteriów, które umożliwiają wybór właściwej strategii tłumaczeniowej uwzględniającej hierarchię aktów prawnych źródłowego systemu prawa, zasady techniki prawodawczej oraz zwyczaje docelowego systemu prawnego. Na przykładzie konkretnej ustawy autor pokazuje możliwe rozwiązania tłumaczeniowe w oparciu o urzędowe strony internetowe oraz analizy korpusowe i statystyczne.

Słowa kluczowe: ustawa, tytuł, Légifrance, ISAP, dyskurs prawny, tłumaczenie

SUMMARY

For the translator, translating a legal text means confronting with a discourse containing a number of hidden difficulties, which are of cultural and technical nature. The titles of acts seem a perfect example of this situation since they condense elements of all types of these difficulties into a formula sanctioned by legal usage.

Comparative jurilinguistics, supported by the internet, is today able to solve most of the difficulties that the translator encounters. It makes it possible to take into account the hierarchy of norms of the source text, the principles of legalism and the legal uses of the target language. Thus, on the basis of official parallel websites, corpus analyses or statistics the translator can adopt an appropriate translation strategy.

Key words: legal translation, legislative act, title, discourse, Légifrance, ISAP

Eryk Stachurski, rodowity mówca języka francuskiego, wykładowca Instytutu Lingwistyki Stosowanej UW, współpracuje jako tłumacz z różnymi kancelariami prawnymi. Autor kilkunastu publikacji z zakresu historii języka francuskiego, tłumaczenia prawniczego, językoznawstwa romanistycznego i języka francuskiego w Unii Europejskiej.

Ewa Betańska

Uniwersytet Warszawski

Étapes de la procédure civile en France : problèmes de traduction vers le polonais

Résumé

L'article contient la synthèse des problèmes diagnostiqués au cours de la traduction vers le polonais d'un extrait tiré du livre *100 fiches pour comprendre le droit* sur les étapes de la procédure civile en France. L'auteur cite ledit texte, puis explique la signification de 21 termes et tournures juridiques qui se sont avérés les plus difficiles à traduire pour les étudiants en traduction spécialisée de plusieurs années. Elle justifie le choix d'équivalents polonais et cite les sources de leur origine. La proposition de traduction de l'extrait réalisée par l'auteur où apparaissent tous les termes précédemment discutés se trouve à la fin de l'article.

Mots-clés : procédure civile, procès civil, vocabulaire juridique, traduction juridique, didactique de la traduction juridique

Le présent article est consacré aux problèmes liés à la traduction vers la langue polonaise d'un extrait intitulé *Les étapes de la procédure civile* concernant les différentes phases du procès civil en France, de l'introduction de l'instance au jugement et les voies de recours. Les commentaires qu'il contient peuvent être utiles pour des personnes qui veulent se présenter à l'examen du Ministère de la justice en Pologne pour être ensuite inscrites sur la liste des traducteurs-interprètes assermentés, ainsi qu'aux enseignants de traduction juridique qui peuvent en tirer profit avant de proposer, pour la première fois, la traduction de l'extrait cité ci-dessous, ou d'un autre texte sur le même sujet.

Des textes déjà utilisés sur au moins une cohorte d'étudiants, présentent un avantage important : leurs pièges et difficultés sont déjà connus de l'enseignant et permettent une sélection adaptée au niveau du groupe d'étudiants concernés, ainsi qu'un meilleur traitement de chacun des

problèmes qui s'y présenteront pour eux. Dans les textes nouveaux, il est difficile de les prévoir avec précision, en dehors d'éléments flagrants tels que des termes spécialisés rares, des structures agrammaticales, des phrases particulièrement longues ou une variété linguistique spéciale (Gile 2005 : 203).

L'extrait choisi répond à toutes les exigences d'une sélection adéquate des textes à traduire dans le cadre de la formation des futurs traducteurs-interprètes juridiques évoquées par Gile (2005 : 203–205). Premièrement, c'est un texte authentique tiré du livre *100 fiches pour comprendre le droit* dont l'auteur est français ce qui le rend naturel en termes de la langue. De « vrais » textes, contrairement aux textes « fabriqués », permettent aux étudiants de se familiariser avec les expressions réellement utilisées par les juristes. Bien qu'en pratique il soit peu probable que le traducteur assermenté traduise un document qui décrit le système juridique d'un pays, ce texte constitue un matériel cognitif précieux, riche en vocabulaire spécialisé. Deuxièmement, l'extrait proposé est très court (14 phrases et 259 mots) et peut être profondément discuté en classe. Troisièmement, il est « complet » ce qui facilite sa compréhension et le rend accessible aux profanes.

L'extrait provient du livre d'initiation au domaine du droit destiné aux lecteurs qui, comme la grande majorité des personnes souhaitant devenir traducteurs-interprètes assermentés, ne sont pas juristes, mais qui devraient avoir une connaissance générale du déroulement de la procédure devant une juridiction civile.

La participation du traducteur ou de l'interprète au procès est expressément prévue en Pologne par le Code de procédure civile (KPC). Ainsi le juge peut demander au traducteur assermenté de traduire un document rédigé en langue étrangère (art. 256 KPC), ou appeler l'interprète en vue d'entendre ou auditionner un témoin qui ne parle pas suffisamment bien la langue polonaise (art. 265 §1 KPC).

La formation des futurs professionnels de la traduction devrait donc inclure le travail sur les textes de ce type afin de dédramatiser la traduction spécialisée aux yeux des débutants, surtout chez les étudiants issus de la filière littéraire (Gile 2005 : 205).

Les difficultés présentées ci-après sont apparues dans la plupart des traductions faites par les étudiants du groupe français des Études interdisciplinaires post-master pour traducteurs et interprètes de l'Université de Varsovie pendant plusieurs années d'affilée. Les travaux des étudiants constituent une source si riche en exemples de comment il ne faut pas traduire, qu'il ne serait pas possible de tous les citer et discuter ici. Le but de cet article est d'énumérer et d'expliquer

les expressions qui ont causé le plus de problèmes au cours de la traduction, de mettre en garde contre l'utilisation d'équivalents trompeurs fréquemment rencontrés, et de montrer comment éviter les maladroites de langue dans le texte final pour qu'il soit bien reçu par un lecteur ordinaire ou par un juriste.

L'analyse *infra* concerne les termes ou tournures du texte (Caron 2014 : 29) écrits en italique et numérotés de 1 à 21. La traduction de l'extrait effectuée par l'auteur se trouve à la fin de l'article.

Les étapes de la *procédure civile* (1)

Tout *justiciable* (2) qui a un contentieux avec un autre justiciable peut *saisir le juge* (3) *s'il remplit les conditions pour agir en justice* (4). C'est la *partie* qui s'estime *lésée* (5) qui va *saisir le juge* (ex. si un *contractant* (6) ne veut pas exécuter son contrat, le créancier peut décider de *saisir la justice* (7)). Cette partie s'appelle « *le demandeur* » (si c'est un homme) ou « *demanderesse* » (8) (si c'est une femme) tandis que la *partie responsable* (9) prend le nom de « *défendeur* » (si c'est un homme) ou de « *défenderesse* » (8) (si c'est une femme).

Le demandeur doit d'abord *assigner le défendeur par acte d'huissier* (10). Le demandeur *attaque* ainsi *le défendeur en justice* (11) en *demandant sa convocation devant le juge* (12). On procède ensuite à *l'échange des conclusions des parties* (13). Ces dernières exposent les *arguments*, leurs *moyens de preuve* et leurs *prétentions* (14) sous forme de documents écrits. Les juges prennent connaissance de ces documents avant *l'audience* (15). Enfin, les parties se retrouvent à l'audience pour *plaider leur cause devant les juges* (16). Le plus souvent, elles *sont assistées par un avocat* (17). Après *délibération* (18), les juges rendent leur *décision* au moyen d'un *jugement* ou d'un *arrêt* (19).

Si les parties ne sont pas satisfaites de la décision, elles peuvent *faire appel* (20). L'affaire sera alors rejugée devant une cour d'appel composée de nouveaux juges. À l'issue de l'appel, les parties pourront encore *se pourvoir en cassation* (21) qui ne rejugera pas l'affaire sur le fond mais qui vérifiera que le droit a bien été appliqué par les juridictions de premier degré.

1. *Procédure civile* (*procès civil*)

Le terme *procédure civile*, qui apparaît dans le titre de l'extrait, se réfère à la procédure suivie en matière civile, commerciale, rurale et sociale devant les juridictions de l'ordre judiciaire (Guillien, Vincent 2003 : 459), c'est-à-dire devant le tribunal d'instance, de grande instance, de commerce et de même devant le tribunal paritaire des baux ruraux. Elle est appelée aussi *droit processuel*, *droit du*

procès ou *droit judiciaire privé*. On l'oppose aux procédures pénale et administrative appliquées respectivement devant les juridictions répressives et les juridictions administratives.

Son équivalent polonais *postępowanie cywilne* est défini de manière similaire comme l'ensemble des activités des juges ou d'autres autorités compétentes, des parties et des personnes ayant intérêt à agir en justice, menées de façon prévue par la loi, visant à la réalisation des rapports du droit civil, de famille et du travail (Kalina-Prasznic 2005 : 404). Dans le langage courant polonais, on parle aussi de *procedura cywilna*.

Un autre terme lié à la procédure civile exige ici une explication supplémentaire. Il s'agit du *procès civil* (*proces cywilny*) : un litige soumis à un tribunal. Dans le langage juridique français ces deux termes sont parfois synonymes (Cornu 2005 : 712). En France le procès peut être *contentieux* ou *gracieux*, c'est-à-dire 'non contentieux, en dehors de toute contestation' (Bissardon 2013 : 52).

Est-ce à dire qu'il peut y avoir procès sans litige ? Évidemment non, car dans le procès gracieux il y a bien matière litigieuse. (...) La différence fondamentale entre le gracieux et le contentieux tient au caractère bel-liqueux ou non de la question posée (Douchy-Oudot 2005 : 261).

Cependant en Pologne *proces*, affaire où il existe un litige entre des parties, ne représente qu'un des types de procédure civile et il ne peut être que contentieux. Les affaires sans litige (en matière gracieuse) (*sprawy o charakterze niespornym*) sont soumises à la procédure civile gracieuse (*postępowanie nieprocesowe*).

Le contenu de l'extrait proposé concerne uniquement le procès contentieux, c'est pourquoi, du point de vue du destinataire de la traduction, le titre polonais *Etapy procesu cywilnego* est plus précis que *Etapy postępowania cywilnego*.

2. Justiciable

Dès le début de l'extrait, le traducteur doit faire face au problème suivant : le terme *justiciable* – l'individu considéré dans ses rapports avec la justice (Bissardon 2013 : 63) – qui apparaît deux fois dans la première phrase, n'a pas d'équivalent dans le langage juridique polonais. Ce terme ne peut être traduit que de façon descriptive et il faut aussi trouver le moyen de le répéter dans la même phase.

Le justiciable est à la Justice, ce que l'administré est à l'Administration ou le citoyen à l'État. C'est la personne susceptible de faire appel à la justice ou d'y être soumise (Bissardon 2013 : 63).

Grâce aux informations contenues dans cette définition, l'on arrive à la conclusion qu'afin de trouver une solution, il est nécessaire d'étudier *niezbędne atrybuty strony* – les qualités que la personne physique ou morale doit avoir pour être partie au procès civil (ou à l'instance) et pouvoir agir en personne ou par un représentant devant une juridiction en Pologne. En fait, conformément à l'article 64 §1 du KPC, pour **être partie à un procès civil quelconque il faut avoir *zdolność sądowa*** (litt. capacité judiciaire). À l'article suivant, le législateur mentionne que pour pouvoir intenter une action en justice et pour que les autres puissent intenter avec effet juridique une action contre une personne, elle doit avoir aussi ***zdolność procesowa*** (litt. capacité au procès) (art. 65 §1 KPC). Une personne peut posséder la capacité judiciaire et être privée de la capacité au procès. C'est le cas, par exemple, de l'enfant mineur qui ne peut pas lui-même porter une demande en justice en recherche de paternité, même s'il est la partie à ce procès.

Ces deux qualités correspondent à la signification du terme *justiciable*. Cependant dans la version polonaise, il serait trop lourd de répéter deux fois cet équivalent descriptif :

Każdy kto **posiada zdolność sądową oraz procesową**, będąc w sporze z inną osobą **posiadającą zdolność sądową oraz procesową**...

Dans ce cas, le terme générique *atomybuty strony* est très utile même si l'on ne parle ici que de deux des quatre capacités de la partie conçues par le droit polonais (les deux autres sont *zdolność postulacyjna* et *legitymacja procesowa*).

3. Saisir le juge

Saisir le juge veut dire 'porter une demande en justice devant une juridiction' (Cornu 2005 : 829).

La *demande en justice* est 'l'acte de procédure par lequel une personne soumet au juge une prétention'. Mais, il ne faut pas assimiler demande en justice et déclenchement du procès. (...) Ce n'est pas concrètement la demande qui opère saisine de la juridiction mais plutôt **l'enrôlement de la demande**. L'enrôlement est l'acte par lequel le secrétariat de la juridiction enregistre l'affaire et lui donne un numéro au rôle (registre général) des affaires en cours (Douchy-Oudot 2005 : 118–120).

En Pologne la procédure est suivante :

Wytoczenie powództwa następuje przez złożenie pozwu, które jest pierwszą czynnością procesową zmierzającą do wszczęcia procesu (Zieliński 2012 : 122).

La comparaison de la procédure de déclenchement du procès civil en France et en Pologne montre que *złożenie pozwu* est l'équivalent de la *demande en justice*. Il s'agit du dépôt de la demande initiale (*pismo wszczynające postępowanie*) au secrétariat (*biuro podawcze*) du tribunal compétent ou de son envoi par lettre recommandée au bureau de poste. **Wytoczenie powództwa** (saisine de la juridiction) est ainsi effectuée à condition que toutes les conditions formelles concernant la demande aient été respectées.

4. Remplir les conditions pour agir en justice

Pour **agir en justice**, c'est-à-dire 'prendre l'initiative de former une demande en justice' il est nécessaire que tout justiciable justifie qu'il est admis à agir, autrement dit qu'il a intérêt et qualité à soumettre au juge une prétention.

Il convient de préciser que si l'intérêt et la qualité pour agir sont exigés de celui qui intente l'action, ces conditions le sont aussi de celui contre qui elle est intentée (Douchy-Oudot 2005 : 104).

Il faut alors prouver que la saisine de la juridiction est faite en vue de l'obtention d'un avantage. Cet intérêt donne au demandeur la qualité pour agir. Par exemple, le propriétaire (la qualité) a le droit d'agir en cas d'une atteinte à l'intégrité ou à la substance de son bien (l'intérêt).

Le législateur polonais prévoit une condition similaire :

Legitymacja procesowa oznacza materialnoprawne uprawnienie strony procesowej do występowania w konkretnym procesie. Musi ona istnieć zarówno po stronie powodowej, jak i po stronie pozwanej. (...) Oznacza to uprawnienie powoda do zgłoszenia konkretnego żądania (roszczenia) i obowiązek pozwanego do spełnienia owego żądania (Zieliński 2012 : 66).

Par conséquent, la tournure de l'extrait : *remplir les conditions pour agir en justice* correspond à son équivalent polonais : *posiadać legitymację procesową*.

5. Partie lésée

La définition française du terme **partie lésée** est sans équivoque : ‘qui a subi un préjudice quelconque (mais d’ordre patrimonial)’ (Cornu 2005 : 533). Pourtant la traduction de ce terme pose problème aux étudiants qui ont hésité entre deux termes polonais : *strona poszkodowana* et *strona pokrzywdzona*. Pour ne pas confondre ces deux termes, il est nécessaire de distinguer la signification de *szkoda* et *krzywda*. **Szkoda** (préjudice) est un terme générique qui couvre deux autres termes plus précis :

- *szkoda majątkowa* (préjudice d’ordre patrimonial) ;
- *szkoda niemajątkowa (krzywda)* (préjudice qui n’est pas d’ordre patrimonial).

Ainsi la personne qui a subi un préjudice quelconque, dans le langage juridique polonais est appelée **poszkodowany**. Au cas où le préjudice subi ne serait pas économique, mais moral par exemple (*krzywda*), il est possible de préciser qu’il s’agit de *pokrzywdzony*. Mais ce n’est pas le cas de l’extrait discuté où l’on parle de l’inexécution du contrat qui provoque un préjudice d’ordre patrimonial.

6. Contractant

Le **contractant** a souvent été traduit par les étudiants de façon descriptive :

- *strona umowy* (partie au contrat) ;
- *strona, która zawarła umowę* (partie qui a conclu un contrat) ;
- *ten kto zawarł umowę* (celui qui a conclu un contrat).

Le choix de cette stratégie est erroné parce que ce terme a son équivalent polonais : *kontrahent* emprunté de la langue française et utilisé par le législateur dans le Code civil, par exemple à l’art. 385³ point 8 du KC :

W razie wątpliwości uważa się, że niedozwolonymi postanowieniami umownymi są te, które w szczególności uzależniają spełnienie świadczenia od okoliczności zależnych tylko od woli **kontrahenta** konsumenta.

7. Saisir la justice

Encore une fois, le traducteur doit résoudre le problème de la répétition. Il s’agit de l’expression susmentionnée *saisir le juge* et sa variante *saisir la justice*. Il est préférable pour le lecteur polonais d’utiliser plutôt un synonyme, par exemple *wnieść sprawę do sądu* que de répéter deux fois la tournure *wytoczyć powództwo*.

8. Demandeur, demanderesse, défendeur, défenderesse

La personne qui a formulé une prétention en justice est appelée dans le langage juridique français *demandeur* ou *demanderesse*. La personne contre laquelle une demande est formée s'appelle *défendeur* ou *défenderesse*.

Dans le langage du législateur polonais, ce sont respectivement *powód* (forme féminine : *powódka*) et *pozwany* (forme féminine : *pozwana*). L'utilisation d'autres termes (par exemple *wnioskodawca*) ne sera pas bien vue par les juristes.

9. Partie responsable

En raison de la mauvaise interprétation de sa signification, le terme *partie responsable* a souvent été mal traduit par les étudiants. Ce n'est ni *strona pociągnięta do odpowiedzialności* ni *strona, przeciwko której skierowane zostało powództwo* car ce terme se réfère à la responsabilité civile du contractant qui a causé le dommage à une autre personne faute d'exécution du contrat dont on parle dans la phrase précédente de l'extrait.

Le mécanisme de la responsabilité civile (*odpowiedzialność cywilna*) est le même dans les deux systèmes. La personne *responsable du dommage* (*odpowiedzialna za szkodę*) est obligée de le réparer.

Tout fait quelconque de l'homme, qui cause à autrui un dommage, oblige celui par la faute duquel il est arrivé à le réparer (art. 1240 C. civ.).

Kto z winy swej wyrządził drugiemu szkodę, obowiązany jest do jej naprawienia (art. 415 KC).

Dans ce cas, la traduction littérale *strona odpowiedzialna* est tout à fait correcte.

10. Assigner le défendeur par acte d'huissier

La traduction de la quatrième phrase de l'extrait s'est avérée une des plus difficiles pour les étudiants. Ils ont été très inventifs sur le choix des équivalents, pourtant dans la plupart des cas, l'effet final n'était pas satisfaisant. Une des nombreuses propositions a été :

powód musi najpierw pozwać pozwanego pozwem przez komornika.

Bien que cette traduction transmette le message contenu dans la phrase du texte de départ, le lecteur polonais la perçoit comme maladroite à cause de l'accumulation excessive de mots qui se ressemblent et d'une erreur de logique. Les autres équivalents proposés pour le terme *assigner*, à savoir : *doręczyć* (remettre), *wezwać* (convoquer), *wskazać* (indiquer), *wystąpić przeciwko* (agir contre), *powiadomić* (signifier) ou *złożyć pozew* (déposer la demande en justice) ne décrivent pas exactement l'acte de procédure dont on parle dans cette phrase, ou proviennent du langage courant comme, par exemple : *wytoczyć sprawę* (porter l'affaire) ou *podać do sądu* (traîner devant la justice).

De plus, le terme *acte* dans la tournure *par acte d'huissier* a été interprété comme :

- *pozew* (demande initiale, écrit) ;
- *powództwo* (demande introductive d'instance) ;
- *dokument* (document) ;
- *akt* (acte) ;
- *pismo* (écrit).

En traduisant le terme *huissier* les étudiants ont hésité entre :

- *komornik* ;
- *woźny sądowy* ;
- *urzędnik sądowy*.

Après avoir étudié les définitions des termes français, ainsi que la façon dont la demande initiale par voie d'assignation est réalisée en pratique, la traduction devient plus facile. En effet, **assigner**, pour un justiciable, veut dire 'inviter son adversaire, par acte d'huissier de justice, à comparaître devant une juridiction' (Cornu 2005 : 79). Il y a d'autres termes qui décrivent le même acte de procédure comme *attirer* et *citer en justice*.

Un justiciable **assigne**, **attrait** ou **cite en justice** un autre justiciable. Autrement dit, il lui fait un procès ou, selon l'expression populaire, il le « traîne devant la justice » (Bissardon 2013 : 184).

Le traducteur devrait connaître aussi l'**assignation** : nom qui appartient à la même famille.

L'**assignation** est un acte d'huissier de justice par lequel le demandeur qui initie le procès cite son adversaire à comparaître devant une juridiction (Douchy-Oudot 2005 : 126).

Le contenu matériel (fondement factuel et juridique) de la demande initiale incombe à l'avocat, tandis que la rédaction de l'acte et le respect des conditions procédurales incombent à l'**huissier de justice** (Douchy-Oudot 2005 : 127). Cet officier public et ministériel nommé par le garde des Sceaux est seul habilité à la signification de l'assignation au défendeur.

Ces informations mènent le traducteur à la conclusion que le terme *assigner* correspond au verbe **pozwąć** au sens '*wnieść pozew do sądu przeciwko komuś*'. Pourtant il faut être conscient que ce mot ne fait pas partie du vocabulaire utilisé par le législateur polonais. S'agissant de l'*assignation*, elle possède son équivalent polonais dans **pozwanie** qui apparaît dans le Code de procédure civile (KPC) :

Wezwanie do wzięcia udziału w sprawie w charakterze pozwanego, dokonane przez sąd zgodnie z artykułami poprzedzającymi, zastępuje **pozwanie** (art. 198 §1 KPC).

Dès lors il devient clair qu'*assigner le défendeur par acte d'huissier* exige une traduction descriptive. De plus, il faut bien réfléchir sur le choix des mots afin que le lecteur n'arrive pas à la conclusion qu'on se répète comme dans la traduction citée ci-dessus *pozwąć pozwanego pozwem*. Premièrement, il est important de se rappeler que les deux systèmes distinguent la demande initiale en tant qu'écrit (*assignation – pozw*) de l'acte de procédure (*assignation – pozwanie*).

Pozew jest pierwszym pismem procesowym strony wszczynającej proces, wnoszonym do sądu właściwego miejscowo i rzeczowo do rozpoznania danej sprawy (Zieliński 2012 : 130).

Le verbe *pozwąć* informe que la demande initiale (*pozew*) a été enrôlée, c'est pourquoi la tournure *pozwąć pozwem* est une définition tautologique (*idem per idem*) (Malinowski 2010 : 69). Deuxièmement, au lieu de dire *pozwany* (défendeur) le traducteur peut faire appel au terme générique *strona* ou *strona przeciwna* utilisé par le législateur dans le Code de procédure civile (par exemple à l'article 217 du KPC). Enfin, le terme *par acte d'huissier* signifie que l'officier public a rédigé (*sporządził*), puis a remis (*doręczył*) la copie de l'acte de procédure (*assignation – pozw*) à son destinataire. Il reste à se poser la question de l'homologue polonais de l'huissier chargé de la signification de l'assignation. La comparaison des compétences des officiers français et polonais démontre que l'huissier combine les fonctions de *komornik* et *woźny sądowy* – tous les deux sont habilités à la signification de l'assignation en Pologne (art. 131 KPC). Dans ce cas, grâce au

terme générique *urzędnik sądowy* le traducteur n'est plus obligé de choisir entre les deux équivalents polonais.

Compte tenu de toutes ces informations, la traduction qui transmet le message complet de la tournure française *assigner le défendeur par acte d'huisier* et qui respecte les exigences du langage juridique polonais pourrait être la suivante :

pozwać stronę przeciwną, której urzędnik sądowy doręcza sporządzony przez niego pozew.

11. Attaquer le défendeur en justice

La cinquième phrase de l'extrait dans laquelle apparaît la tournure *attaquer le défendeur en justice* informe que le demandeur qui a une prétention concrète contre le défendeur exerce son droit d'agir en justice, c'est-à-dire qu'il l'a soumis au juge.

Pour bien exprimer le sens de cette phrase, il faut plutôt, dans la version polonaise, utiliser l'expression

wytoczyć (wnieść) przeciwko pozwanemu powództwo

que *wnieść przeciwko pozwanemu pozew*. Bien que la signification de ces deux tournures soit presque la même, il est important de savoir que *pozew* et *powództwo* ne sont pas synonymes.

Powództwo est procesowym środkiem ochrony praw podmiotowych przed sądem, zawierającym wniosek skierowany do sądu o udzielenie ochrony prawnej w drodze procesu cywilnego (Mądrzak 1997 : 117 za Resich 1987). **Pozew** jest jedynie formą, w jakiej wtaczane jest powództwo (Mądrzak 1997 : 179).

L'écrit (*pozew*) qui, après l'enrôlement, déclenche le procès contient *powództwo* – la demande adressée au juge et la prétention du demandeur, c'est pourquoi, dans ce cas, l'expression contenant le terme *powództwo* est plus précise.

La connaissance approfondie du vocabulaire lié à la procédure civile polonaise permet au traducteur d'éviter les traductions erronées comme *zaskarżyć pozwanego* ou maladroites comme la proposition mentionnée *powód podaje pozwanego do sądu*. Le verbe *zaskarżyć* qui veut dire 'odwołać się od' ne peut pas être utilisé ici car il se réfère à une décision du juge (*orzeczenie sądu, wyrok*), jamais à une personne.

12. Demander sa convocation devant le juge

L'analyse des propositions des étudiants montre en quoi consiste le problème de traduction de cette tournure. D'abord, pour remplacer le verbe *demander*, ils ont essayé de trouver un verbe convenable, et ont proposé : *wnosić*, *żądać*, *domagać się*, *wnioskować*. Cependant dans la traduction, le maintien de la construction originale de la phrase n'est pas de rigueur ; au contraire, certains changements sont parfois inévitables comme, par exemple, l'abandon du verbe *demander* en faveur du nom de la même famille *demande*.

Ensuite, il faut réfléchir sur le mot qui peut remplacer, dans la version polonaise, le nom *convocation* – acte par lequel une autorité convie un intéressé aux lieu, jour et à l'heure qu'elle détermine (Cornu 2005 : 238), précédé de l'adjectif possessif *sa* :

- (*wnosić o*) jego stawienie się ;
- (*żądać*) jego stawiennictwa ;
- (*domagać się*) wezwania go ;
- (*wnioskować o*) wezwanie go.

En pratique, le législateur polonais, conscient de la confusion que peuvent provoquer les pronoms personnels, évite régulièrement de les utiliser en faveur des répétitions des noms concernés.

Enfin, *devant le juge* qui, dans la plupart des cas, a été traduit par :

- *przed sądem* ;
- *do sądu*.

Dans les deux systèmes juridiques, l'objet de la demande qui constitue un des éléments obligatoires du contenu de l'assignation est la prétention (*żądanie*) du demandeur. En outre, le droit français exige que l'assignation comporte l'information au défendeur que s'il ne comparaît pas, il prend le risque d'un jugement rendu sur les seuls éléments fournis par le demandeur (art. 56 du Code de procédure civile, ci-après CPC). La demande de convocation dont on parle dans l'expression discutée ne fait pas partie de la prétention ; ainsi, l'utilisation de l'équivalent polonais *żądać* (ou *żądanie*) est ici injustifiée.

Le traducteur trouve le vocabulaire polonais permettant de traduire correctement cette tournure dans les articles du Code de procédure civile. À l'article 187 §2 du KPC le législateur précise que l'assignation peut contenir *wnioski* (demandes) :

- *o zabezpieczenie powództwa* (de sauvegarder la prétention du demandeur) ;
- *o nadanie wyrokowi rygoru natychmiastowej wykonalności* (de revêtir le jugement de la formule exécutoire) ;

- *o przeprowadzenie rozprawy w nieobecności powoda* (de tenir une audience en absence du demandeur) ;
- *wnioski służące do przygotowania rozprawy* (demandes concernant la préparation de l'audience).

Le juge, de son côté, peut demander aux parties de comparaître à l'audience en personne ou par l'intermédiaire de leur représentant (*wezwać strony do stawienia się na rozprawie osobiście lub przez pełnomocnika*) (art. 208 §1 KPC).

En résumé, la proposition de la traduction acceptable du point de vue du lecteur spécialiste est :

wniosek o wezwanie strony pozwanej do stawienia się na rozprawie.

13. Échange des conclusions des parties

Les conclusions sont les écritures d'avocats, l'acte de procédure par lequel les avocats communiquent par écrit entre eux et vis-à-vis du juge sur une affaire (Douchy-Oudot 2005 : 129). Il est à noter que la signification de ce terme ne correspond pas au terme polonais *wnioski* (demandes) énumérées à l'article 187 §2 du Code de procédure civile et dont on vient de parler. En France les conclusions contiennent les prétentions et arguments des parties.

Par **conclusions** (toujours au pluriel), on désigne l'écrit qui expose les prétentions et arguments du plaideur et qui est remis à la juridiction saisie (Bissardon 2013 : 251).

Dans le langage juridique polonais le terme ***stanowisko*** englobe *żądania* (prétentions) et *wnioski* (demandes), *twierdzenia* (arguments) et *dowody* (moyens de preuve) d'où la proposition de la traduction :

wymiana stanowisk stron.

14. Arguments, moyens de preuve, prétentions

Contrairement à l'ordre dans le texte du départ, la logique suggère de commencer ce commentaire par la définition du terme *prétention* qui détermine l'objet du litige et est fixée par l'acte introductif d'instance et par les conclusions en défense (art. 4 CPC), puis la définition du *moyen* et, à la fin, de l'*argument* qui le soutient.

La **prétention** est l'affirmation ou la réclamation que le plaideur soumet à l'appréciation du juge (Bissardon 2013 : 305). Le **moyen** est une raison de fait ou de droit invoquée par le plaideur à l'appui de sa prétention. L'**argument** est un élément d'explication ou de raisonnement qui vient soutenir le moyen (Bissardon 2013 : 181).

À l'article 210 §1 du KPC le traducteur trouve les équivalents polonais de termes *prétentions*, *arguments* et *moyens de preuve* :

Rozprawa odbywa się w ten sposób, że po wywołaniu sprawy strony – najpierw powód, a potem pozwany – zgłaszają ustnie swe **żądania** i wnioski oraz przedstawiają **twierdzenia** i **dowody** na ich poparcie.

Żądanie (prétention) se définit comme la partie obligatoire de la demande initiale, la désignation précise de l'objet du litige peut être accompagnée de *wnioski* (demandes) mentionnées ci-dessus. L'on appelle **twierdzenia** les circonstances importantes de l'affaire, les faits qui justifient la prétention. Le terme **dowód** possède plusieurs significations, entre autres '*racja wystarczająca do uznania danego faktu za udowodniony*' qui correspond à la définition française du terme *moyen*.

15. Audience

Le langage juridique français ignore les significations courantes du terme *audience* telles que 'attention, obéissance' (*posłuch*) et 'intéressement, curiosité' (*zainteresowanie*) ou 'auditoire, public' (*audytorium*). Les juristes appellent le *public* (*publiczność*) les personnes qui sont présentes dans la salle pour observer le déroulement du procès. L'**audience** est le moment de la procédure au cours duquel le juge entend les parties ou leurs représentants (*audience des plaidoiries*) et prononce ses décisions (*audience des décisions*).

Les audiences sont en général publiques. Exceptionnellement, lorsque l'affaire met en jeu l'intimité de la vie privée (divorce, filiation, autorité parentale...) ou lorsque toutes les parties en font la demande, le juge peut exclure le public de la salle (*audience en chambre du conseil* devant les juridictions civiles, commerciales et sociales ; on parle de *huis clos* devant les juridictions pénales) (Bissardon 2013 : 190–191, 224).

En Pologne, le Code de procédure civile (KPC) prévoit de même deux types d'audiences (*posiedzenie*). Elles aussi sont en principe *jawne* (publiques). Leur forme la plus fréquente s'appelle **rozprawa**, mais ce qu'il faut souligner,

c'est qu'il y en a d'autres. *Rozprawa* est en principe une *audience des plaidoiries et des décisions*. *Posiedzenia niejawne* et *posiedzenia przy drzwiach zamkniętych* (audiences en chambre du conseil) sont une exception à la règle.

L'audience décrite dans le deuxième paragraphe de l'extrait correspond à *rozprawa* dans le système polonais – l'audience publique pendant laquelle le juge et les parties se rencontrent pour la première fois. Elles allèguent et prouvent des faits et le juge rend sa décision.

16. Plaider leur cause devant les juges

L'analyse des travaux permet de supposer qu'en traduisant la neuvième phase, la plupart des étudiants ont limité leurs efforts au choix de l'équivalent parmi les propositions contenues dans les dictionnaires français-polonais. Par exemple, Pieńkos dans son dictionnaire *Leksykon prawo, ekonomia, handel* (1995 : 736) propose comme équivalent de **plaider une cause** – *bronić w sprawie, występować w charakterze obrońcy sądowego*. En conséquence, la traduction la plus fréquente dans les travaux des étudiants était *bronić swojej sprawy*.

Avant de traduire cette tournure, il est important d'établir la signification exacte du terme *plaider*. Parle-t-il uniquement de la défense au cours d'un procès ? Grâce à l'explication trouvée dans le dictionnaire de Cornu, l'on apprend ce que ce verbe veut dire :

Plaider – 1. Intenter ou soutenir un procès, pour une partie, être en procès. 2. Exposer oralement l'une des thèses en présence à la barre d'un tribunal (...) (Cornu 2005 : 673).

Cette définition explique qu'il s'agit de la participation des deux parties au procès au sens large. Ce terme parle de leurs activités qui ne se limitent pas seulement à la défense. Il faut alors trouver dans le langage juridique polonais le verbe ayant une signification plus large que *bronić* (défendre). L'article 210 du KPC cité ci-dessus règle le déroulement de l'audience en Pologne. L'auteur d'un manuel destiné aux étudiants de droit paraphrase les dispositions de cet article en formulant un sous-titre dans un chapitre consacré au déroulement de l'audience *wywołanie sprawy i wyjaśnienie stanowisk stron* (ouverture de l'affaire et explication des avis des parties) (Mądrzak 1997 : 188). L'expression **wyjaśnienie stanowisk stron** est suffisamment ample pour exprimer toutes les activités entreprises par les parties au cours du procès et décrites par le verbe *plaider* comme la présentation de leurs prétentions, arguments et moyens de preuve.

17. Être assisté par un avocat

L'avocat est un auxiliaire de justice qui a pour mission de conseiller le justiciable, de l'assister et de le représenter devant la justice (Bissardon 2013 : 198). Par l'assistance, il le conseille et présente sa défense devant le tribunal ou la cour d'appel : il y a *consultations* et *plaidoirie*. Avec la représentation, il dispose du pouvoir d'accomplir, au nom et pour le compte de son client, tous les actes de procédure qu'implique le procès : la *postulation* et la *rédaction des conclusions* (Bissardon 2013: 185).

En Pologne aussi, l'avocat *świadczy pomoc prawną* (assiste), surtout en fournissant des conseils juridiques à son client (*udzielając porad prawnych*). Il peut de même le représenter (*reprezentować*) comme son *pełnomocnik procesowy*.

La traduction de l'expression en question comme *być reprezentowanym przez adwokata* limite l'activité de l'avocat uniquement à la représentation du client. Il est mieux de choisir la tournure polonaise *świadczenie pomocy prawnej stronom* correspondant à *l'assistance des parties*. La phrase dans laquelle est apparue cette expression : *elles sont assistées par un avocat* exige la transformation de la voix passive à la voix active. De plus, pour que le texte soit précis, le pronom *elles* devrait être remplacé par le nom *strony* (parties) – *strony korzystają z pomocy adwokata*.

18. Délibération

Il peut parfois arriver que le traducteur prudent découvre dans le texte de départ des inexactitudes terminologiques comme dans la onzième phrase de l'extrait où l'auteur parle de la *délibération* : séance au cours de laquelle une assemblée délibère (Cornu 2005 : 278), tandis qu'il existe un nom *délibéré* spécialement donné aux délibérations des juges, c'est-à-dire à l'espace de temps intervenant entre l'audience et le prononcé de la décision de justice qui permet aux juges de débattre tranquillement pour parvenir à une décision (Bissardon 2013 : 302). On peut observer qu'en pratique les deux termes sont dans l'usage. Par exemple, *délibération des juges* apparaît dans l'article 448 du CPC :

Les **délibérations des juges** sont secrètes.

Il est à noter que cet article est placé dans la sous-section qui porte le titre *Le délibéré*. Dans les cas similaires le traducteur doit faire preuve de sa vigilance. La curiosité, et par conséquent la connaissance approfondie du domaine permettent d'éviter qu'une pareille imprécision rabaisse la qualité de son travail.

Il semblerait que la recherche d'équivalent polonais ne soit pas difficile car une étape analogique composée de la discussion, du vote et de la rédaction du contenu de la décision existe dans la procédure civile polonaise. Malheureusement, faute de vigilance suffisante, les étudiants ont proposé le terme inadéquat *obrada* étant l'équivalent du mot *délibération* plus souvent que le terme exact apparaissant à l'article 324 du KPC *narada sędziów*.

19. Décision, jugement, arrêt

La traduction des termes *décision*, *jugement* et *arrêt* est assez difficile pour les personnes qui ne font pas attention aux nuances terminologiques du langage juridique. Elles se sentent perdues en découvrant la variété des équivalents qui leur semblent tous décrire exactement la même chose. La tâche devient plus facile si l'on étudie leurs définitions, de même que les relations entre ces termes. Ainsi le traducteur apprend que les arrêts, jugements et ordonnances (décisions prises par un juge unique) sont des **décisions**.

Le terme **jugement** concerne l'action de juger et le résultat de cette action : toute décision de justice. Il désigne parfois plus spécialement les décisions des juridictions des tribunaux de première instance (Cornu 2005 : 515), par exemple : jugement du tribunal d'instance, jugement du conseil de prud'hommes. Les cours supérieures rendent des **arrêts** (par exemple : arrêt de la cour d'appel, arrêt du Conseil d'État, arrêt de la Cour de cassation) sauf le Conseil constitutionnel qui prend des **décisions**.

Le traducteur doit ensuite comparer la significations desdits termes aux équivalents polonais : *orzeczenie*, *postanowienie*, *wyrok*. Comme il ressort des unités de rédaction du Code de procédure civile (KPC) :

Księga pierwsza. Proces
Tytuł VI. Postępowanie
Dział IV. Orzeczenia
Rozdział 1. Wyroki
Rozdział 2. Postanowienia sądu

les décisions prises par les juges au cours du procès civil en Pologne sont appelées, au sens général ***orzeczenia sądowe***. Parmi eux, l'on distingue *wyrok* et *postanowienie*. ***Wyrok***, par opposition à ***postanowienie***, est une forme réservée aux décisions du fond contenant la résolution du litige. Contrairement au droit français, le nom de la décision ne change pas en fonction de la juridiction qui la rend, par conséquent *jugement* et *arrêt* ont le même équivalent fonctionnel polonais *wyrok*.

20. Faire appel

L'*appel* est une voie de recours qui permet, après une première décision de justice, de faire rejurer l'affaire par une juridiction supérieure (Bissardon 2013 : 178). Plus précisément, l'appel tend à faire réformer ou annuler par la Cour d'appel un jugement rendu par une juridiction du premier degré (art. 542 CPC). Il a son équivalent polonais, connu de tous *apelacja* (art. 367 et suivants du KPC). Pourtant, certaines personnes qui ont traduit ce texte ne savaient pas comment exprimer correctement en polonais la tournure *faire appel*. Elles ont proposé, entre autres, les traductions *odwołać się* et *złożyć apelację*. La signification du terme *odwołać się* est assez large, car ce verbe peut être utilisé dans le contexte de toutes les voies de recours (*środki odwoławcze*), c'est-à-dire :

- *apelacja* ;
- *kasacja* ;
- *zażalenie*.

La deuxième proposition est plus précise, bien qu'elle contienne une collocation erronée. D'après le législateur polonais (art. 369 KPC) :

Apelację **wnosi się** do sądu (...)

21. Se pourvoir en cassation

Se pourvoir ou *former un pourvoi en cassation* veut dire 'exercer un recours devant la Cour de cassation' (Cornu 2005 : 687). Cette tournure a été traduite par certains étudiants comme :

- *odwołać się do najwyższej instancji* ;
- *złożyć skargę kasacyjną* ;
- *wnieść kasację*.

La première proposition peut suggérer que son auteur considère la Cour de cassation comme le troisième degré de juridiction. La bonne connaissance de l'organisation judiciaire en France et en Pologne permet au traducteur d'éviter ce genre de maladroites. Il doit savoir que la Cour de cassation, unique sur tout le territoire, constitue la juridiction suprême de l'ordre judiciaire. Elle vérifie si les juges de premier degré et d'appel ont appliqué le droit avec rigueur.

Un lecteur attentif a probablement remarqué que l'exactitude de la dernière phrase de l'extrait soulève des doutes. L'auteur du texte n'a pas précisé que le pourvoi formé devant la Cour de cassation est un recours en annulation contre une décision rendue **en dernier ressort**.

Le pourvoi en cassation est, en principe recevable contre les décisions de première instance rendues en premier et dernier ressort, ou contre les arrêts rendus par la Cour d'appel (Douchy-Oudot 2005 : 375).

Cette situation exige une note de traducteur qui devrait être rédigée conformément aux recommandations de *Kodeks tłumacza przysięgłego* (§25) (Kierzkowska 2011 : 70).

La deuxième proposition *złożyć skargę kasacyjną*, comme dans le cas de l'appel, contient une collocation erronée. Il suffit de lire l'article 398¹ KPC pour être sûr que l'équivalent polonais de la tournure *se pourvoir en cassation* est *wnieść skargę kasacyjną*.

Et pour finir, la troisième proposition *wnieść kasację* ne respecte pas non plus l'association habituelle du langage juridique polonais car en 2005 le terme *kasacja* a été remplacé par *skarga kasacyjna*.

En résumé, les traductions analysées exposent certaines faiblesses méthodologiques communes à tous les étudiants en traduction (Gile 2005 : 137–143) :

- l'utilisation exclusive de dictionnaires bilingues ;
- la non-détection d'un terme ou d'une tournure spécialisée ;
- la traduction intuitive sans recours à une source ;
- l'utilisation inadéquate des sources.

Pour assurer une bonne compréhension du texte de départ, puis une reformulation correcte en langue d'arrivée les futurs traducteurs doivent élargir leurs connaissances en prenant la peine de rechercher des informations supplémentaires dans différentes sources. Les problèmes décrits dans cet article prouvent que la lecture et la traduction des extraits de ce type, suivies d'une analyse des difficultés rencontrées, est utile, voire indispensable au cours de la formation des futurs traducteurs juridiques.

Notre proposition de traduction de l'extrait :

Etapy procesu cywilnego

Każdy kto posiada zdolność sądową oraz procesową, będąc w sporze z inną, wyposażoną w atrybuty strony, osobą, może wytoczyć powództwo, jeżeli posiada legitymację procesową. Strona, która uważa się za poszkodowaną wytacza powództwo (np. jeśli kontrahent nie wywiązuje się z umowy, wierzyciel może zdecydować o wniesieniu sprawy do sądu). Stronę tę nazywa się „powodem” (jeśli jest to mężczyzna) lub „powódką” (jeśli jest to kobieta), natomiast strona odpowiedzialna za

powstanie szkody nosi miano „pozwanego” (gdy jest to mężczyzna) lub „pozwanej” (gdy jest to kobieta).

Powód musi najpierw pozwać stronę przeciwną, której urzędnik sądowy doręcza sporządzony przez niego pozew. Powód wytacza tym samym przeciwko pozwanemu powództwo wraz z wnioskiem o wezwanie strony pozwanej do stawienia się na rozprawie. Potem następuje wymiana stanowisk stron, które przedstawiają twierdzenia, środki dowodowe oraz żądania w formie dokumentów pisemnych. Przed rozprawą sąd zapoznaje się z treścią tych dokumentów. W końcu strony stawiają się na rozprawie w celu wyjaśnienia swoich stanowisk przed sądem. Najczęściej strony korzystają z pomocy adwokata. Po naradzie sąd pierwszej lub drugiej instancji wydaje wyrok.

Jeżeli strony nie są zadowolone z orzeczenia sądu, mogą wnieść apelację. Sprawa zostanie wówczas ponownie rozstrzygnięta przez sąd drugiej instancji, w składzie którego zasiądą inni sędziowie. Od wyroku sądu drugiej instancji strony mogą jeszcze się odwołać wnosząc skargę kasacyjną. Sąd nie będzie ponownie rozstrzygał sprawy co do jej istoty, lecz sprawdzi czy nie doszło do naruszenia prawa przez sąd pierwszej [przyp. tłum.: i drugiej] instancji.

BIBLIOGRAPHIE

- Bissardon S. (2013) *Guide du langage juridique*. Paris: LexisNexis.
- Caron M. (red.) (2014) *100 fiches pour comprendre le droit*. Paris: Bréal.
- Cornu G. (2005) *Vocabulaire juridique*. Paris: Quadrige/PUF.
- Douchy-Oudot M. (2005) *Procédure civile. L'action en justice, le procès, les voies de recours*. Paris: Gualino éditeur.
- Gile D. (2005) *La traduction. La comprendre, l'apprendre*. Paris: Presses Universitaires de France.
- Guillien R., Vincent J. (2003) *Lexique des termes juridiques*. Paris: Dalloz.
- Kalina-Prasznica U. (2005) *Mała encyklopedia prawa*. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
- Kierzkowska D. (2011) *Kodeks tłumacza przysięgłego z komentarzem 2011*. Warszawa: Wydawnictwo Translegis.
- Malinowski A. (red.) (2010) *Logika dla prawników*. Warszawa: LexisNexis.
- Mądrzak H. (red) (1997) *Postępowanie cywilne*. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
- Pieńkos J. (1995) *Francusko-polski leksykon prawo-ekonomia-handel*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Resich Z. (1987) „Prawo do powództwa”, *System prawa procesowego cywilnego*, t. 2. Wrocław: Wolters Kluwer.
- Zieliński A. (2012) *Postępowanie cywilne. Kompendium*. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.

STRESZCZENIE

Artykuł zawiera syntezę problemów napotkanych w trakcie tłumaczenia na język polski krótkiego tekstu pochodzącego z książki pt. *100 fiches pour comprendre le droit*, opisującego etapy procesu cywilnego we Francji. Autorka cytuje wspomniany tekst, a następnie wyjaśnia znaczenie 21 terminów i wyrażeń prawnych w nim zawartych, których tłumaczenie sprawiło najwięcej trudności kolejnym rocznikom studentów tłumaczenia specjalistycznego. Autorka uzasadnia wybór polskich ekwiwalentów oraz wskazuje źródło ich pochodzenia. Na końcu artykułu umieściła swoją propozycję tłumaczenia całego tekstu.

Słowa kluczowe: postępowanie cywilne, proces cywilny, terminologia prawna/prawnicza, przekład prawniczy, dydaktyka przekładu prawniczego

SUMMARY

The article contains a summary of problems diagnosed during the translation from French to Polish of a concise text taken from the book entitled *100 fiches pour comprendre le droit* describing the stages of the civil procedure in France. The author quotes the text, and explains the meaning of 21 legal terms or expressions, the translation of which proved the most troublesome for students of specialized translation from many years. She justifies her choice of Polish equivalents and indicates their source of origin. Ultimately, she offers a complete translation of the extract, containing all the previously discussed terms.

Key words: civil procedure, civil lawsuit, legal terminology, legal translation, didactics of legal translation

Ewa Betańska jest absolwentką Nauczycielskiego Kolegium Języka Francuskiego UW, Wydziału Prawa i Administracji UG oraz Interdyscyplinarnego Podyplomowego Studium Kształcenia Tłumaczy Prawniczych i Sądowych ILS UW, gdzie od 2009 r. prowadziła warsztaty przekładowe z zakresu prawa cywilnego. Obecnie wykłada prawo francuskie. W 2013 r. obroniła rozprawę doktorską poświęconą terminologii prawa spadkowego w aspekcie porównawczym francusko-polskim.

Katarzyna Stachowiak

Uniwersytet Warszawski

O tłumaczeniu słownictwa z zakresu budownictwa tradycyjnego i naturalnego

Streszczenie

Artykuł dotyczy zyskującej popularność nurtu budowania sposobami naturalnymi, energooszczędnymi i tradycyjnymi, oraz związanych z nim problemów i wybranych błędów tłumaczeniowych, a także ich potencjalnych konsekwencji, polegających m.in. na zmianie wydźwięku prawnego dokumentów dot. np. budownictwa pasywnego i energooszczędnego. Wstęp i opis cech charakterystycznych, przyczyn popytu oraz sposobu rozprzestrzeniania się technik i technologii budowlanych służą zilustrowaniu źródeł oraz potencjalnej wagi błędów, które mogą pojawić się w tłumaczeniu słownictwa z zakresu ekologicznych, naturalnych oraz tradycyjnych technik i technologii budowlanych. Kolejne dwie części zawierają omówienie różnic pomiędzy wybranymi technikami i technologiami budowlanymi, a także nieścisłości pojawiających się w ich przekładzie z j. angielskiego na polski i odwrotnie.

Słowa kluczowe: tłumaczenie naukowo-techniczne, słownictwo techniczne angielsko-polskie, budownictwo naturalne, budownictwo energooszczędne, budownictwo tradycyjne, budownictwo z polan opałowych

1. Wstęp

Niniejszy artykuł dotyczy nomenklatury z dziedziny budownictwa naturalnego i tradycyjnego, stosowanej w przekładzie z j. angielskiego na polski i odwrotnie¹. Budownictwo naturalne jest rozumiane jako budowanie i restaurowanie konstrukcji z wykorzystaniem lokalnie dostępnych materiałów pochodzenia naturalnego oraz technologii opartych „na ludzkiej pracy, bez nadmiernego wykorzystywa-

¹ Niniejszy artykuł dotyczy przekładu specjalistycznego. Nie odnosi się *stricte* np. do tłumaczenia poświadczanego, które może w rzadkich przypadkach rządzić się osobnymi prawami w kwestii przytaczanego tu słownictwa i ekwiwalentów polsko-angielskich.

nia energochłonnych i zaawansowanych technologicznie urządzeń” (Zatylny 2011: 2). Jest to nurt związany ściśle z budownictwem zielonym i ekologicznym czyli w skrócie – budownictwem opartym na zasadzie poszanowania środowiska naturalnego, a także – z budownictwem zrównoważonym (budowaniem w myśl zasady zrównoważonego rozwoju) oraz budownictwem energooszczędnym, którego nadrzędnym celem jest zmniejszenie energochłonności i kosztów energetycznych budynku przy jednoczesnym utrzymaniu walorów termicznych budynku (Mikoś 2006, Zimny 2010). W budownictwie i architekturze europejskiej, w tym polskiej, obserwuje się w ostatnich latach znaczny wzrost popularności budownictwa naturalnego.

W niemalże całej Europie obserwuje się również trend powrotu do budownictwa tradycyjnego czy historycznego, innymi słowy – odrodzenie technologii i stylów wykorzystywanych w budownictwie w minionych stuleciach. Jak pisze Szuba (2011: 55), „obserwowany renesans zastosowania starych technologii wznoszenia znajduje ekologiczne uzasadnienie” czyli jest, przynajmniej częściowo, wywołany przez rozwój technologii ekologicznych i energooszczędnych, nierzadko polegających na wykorzystaniu materiałów pochodzenia naturalnego oraz o niskim stopniu przetworzenia, takich jak drewno, kamień, glina, ziemia, słoma itp. Zastosowanie tradycyjnych materiałów oraz metod projektowania i konstrukcji we współczesnym budownictwie jest podyktowane również innymi względami, wśród których wymienić można „prostotę wykonania, bardzo krótki czas budowy, energooszczędność, znakomite walory termiczne i akustyczne, możliwość wykorzystania lokalnych surowców, walory zdrowotne, estetyczne i przede wszystkim bardzo niskie koszty” (Szuba 2011: 55). Budownictwo tradycyjne wpisuje się w tzw. nurt „slow life” czy modę na wykonywanie prac (w tym budowlanych) własnoręcznie, gdyż budynki wznoszone w tradycyjnych technologiach można częściowo budować pracą osób niewykwalifikowanych (Szuba 2011: 55).

Z podobnych powodów tradycyjne techniki budowania są coraz częściej wykorzystywane w budownictwie socjalnym. Z punktu widzenia społecznego główną zaletą budownictwa naturalnego i tradycyjnego, „w porównaniu do standardowego budownictwa, jest znacznie wyższy udział kosztu ludzkiej pracy w stosunku do kosztu materiałów” (Stachowiak i Maćkiewicz 2014: 52), co pozwala na wykorzystanie potencjału ludzkiego tam, gdzie przewyższa on możliwości finansowe zakupu materiałów budowlanych czy korzystania z usług zewnętrznych. Budownictwo naturalne staje się również technologią z wyboru w zyskujących popularność społecznościach typu „habitat” i „cohousing”², opar-

² W j. polskim istnieje rodzimy odpowiednik słowa: „cohousing”, tj. „wspólnota”, bliskoznaczny →

tych na autonomicznym i samowystarczalnym funkcjonowaniu małych jednostek społecznych i urbanistycznych, opartych na idei wspólnego wytwarzania i konsumpcji na rzecz wszystkich mieszkańców. Jak pisze Wolska (2014: 12 i n.), „głównym zamysłem [habitatu] jest budowanie środowiska całkowicie odpowiadającego potrzebom mieszkańców tak aby czuli się bezpiecznie i wraz z innymi ludźmi mogli realizować swoje cele oraz zaspokajać wiele społecznych potrzeb, jednocześnie żyjąc w bardziej zrównoważony sposób”.

Powyższe zasady czy szczególne cechy i preferencje społeczne osób budujących za pomocą technologii energooszczędnych, naturalnych, tradycyjnych itp. przynajmniej w pewnym stopniu warunkują sposób, w jaki technologie te są propagowane i rozprzestrzeniane w świecie. Wśród entuzjastów budownictwa ekologicznego, energooszczędnego i naturalnego popularna jest idea współdzielenia wiedzy i umiejętności, a także „open source software”, a właściwie nawet „open source hardware”. „Open source software” odnosi się tu do darmowego udostępniania publikacji, programów i projektów, podczas gdy „open source hardware” nawiązuje do współdzielenia narzędzi i konstrukcji wykorzystywanych np. w budownictwie, omawianym w niniejszym artykule, bądź do budowania w oparciu o wiedzę dostępną publicznie i bez opłat (iGEM 2015: 4 i n.).

Z drugiej strony za dostępność wiedzy oraz narzędzi związanych z budownictwem naturalnym (a także budownictwem tradycyjnym) odpowiedzialna jest powszechność środków masowego przekazu, przede wszystkim – Internetu. Stosunkowo niedawna rewolucja cyfryzacji oraz powszechne uznanie informacji jako dobra czy produktu (Gawrysiak 2008) sprawiły, że techniki i wzorce budowlane są najczęściej rozpowszechniane metodami on-line, nie tylko jako dobra open-source, ale, właściwie przede wszystkim, jako towary i usługi podlegające sprzedaży.

Globalne rozpowszechnianie technologii budownictwa tradycyjnego i naturalnego, które z definicji opierają się na wykorzystaniu materiałów, wzorców i technik *lokalnych*, ma swoje konsekwencje zarówno w budownictwie *per se* i użytkowaniu obiektów budowlanych, jak i w stosowanej nomenklaturze. Choć w przypadku wielu technik budowania stosuje się zapożyczenia czy lokalne ekwiwalenty technologii stosowanych w innym rejonie Europy czy świata, poszczególne techniki, a nawet materiały i narzędzia wykorzystywane lokalnie były i są uwarunkowane czynnikami geograficznymi czy kulturowymi, i nie znajdują idealnego odzwierciedlenia w nazewnictwie obcojęzycznym. Z kolei stosowane

do „kooperatywy” (ang. „cooperative”), choć powszechnie stosowane jest zapożyczenie z j. angielskiego. Podobnie jest w przypadku słowa „habitat”, które funkcjonuje w formie zapożyczenia w j. polskim i nie powinno być mylone z „zabudową siedliskową” w świetle prawa budowlanego i rolnego.

słownictwo, przez tłumacza podczas przekładu, oraz przez użytkowników języka, nierzadko na skutek tłumaczenia, może mieć wpływ na przejrzystość i zrozumienie tekstów pisemnych i ustnych, a, w skrajnych przypadkach, nawet na rodzaj stosowanych w danym przypadku technologii i sposób budowania, a co za tym idzie – na komfort i bezpieczeństwo osób przebywających w budynkach.

Dlatego niniejszy artykuł ma na celu przytoczenie przykładów stosowania wyrażen bliskoznacznych jako synonimów i ich niewłaściwego użycia w tekstach naukowo-technicznych oraz zobrazowanie konsekwencji, jakie owo użycie może mieć dla odbiorcy tekstu.

Na potrzeby przejrzystości artykułu, w jego dalszej części stosowane są dwa podstawowe terminy, mianowicie: „technika budowlana” i „technologia budowlana”. Mimo iż są one często stosowane zamiennie (a ich tłumaczenie i stosowanie jest samo w sobie przedmiotem dyskusji), w niniejszym opracowaniu pierwszy termin („technika”) odnosi się do całokształtu wiedzy, umiejętności, sposobów, narzędzi i reguł budowania oraz stosowany jest w odniesieniu do budownictwa naturalnego, zielonego, ekologicznego, energooszczędnego, pasywnego i tradycyjnego czy historycznego, drugi z podanych terminów czyli „technologia”, jest zarezerwowany dla technologii budowania wpisujących się w daną technikę (np. budownictwa naturalnego czy tradycyjnego) takich jak ziemia ubijana, ziemia układana, budowanie z polan opałowych itp.

2. Nomenklatura polska i angielska stosowana w nazwach technik budowlanych

Wiele nazw wykorzystywanych obecnie technik budowlanych, funkcjonujących w języku polskim stanowi ekwiwalenty funkcjonalne nazw angielskich, uzyskane na zasadzie tłumaczenia verbum pro verbo. Na przykład:

- „green building” to „budownictwo zielone”,
- „ecological building” (nazywane też „eco-building” lub „eco-construction”³, czasem „eco-friendly building”, które z kolei często tłumaczy się jako „budownictwo przyjazne środowisku”) to „budownictwo ekologiczne”,
- „natural building” to „budownictwo naturalne”,
- „traditional building” to „budownictwo tradycyjne” (podobnie „historical building” tłumaczy się jako „budownictwo historyczne”),
- „sustainable building” to „budownictwo zrównoważone”,

³ Terminy „building” i „construction” mogą być używane jako synonimy i ekwiwalenty słowa „budownictwo”.

- „low-energy building” to „budownictwo niskoenergetyczne” (nazywane również często „budownictwem niskoenergochłonnym”),
- „zero-energy building” to „budownictwo zeroenergetyczne” (podobnie „zero-emission building” tłumaczy się jako „budownictwo zeroemisyjne”), natomiast
- „passive building” to „budownictwo pasywne”⁴.

Niedaleko tej dosłownej ekwiwalencji leży również „energy-efficient building” (dosł. budynek *wydajny* energetycznie) jako „budownictwo energooszczędne”, choć warto zauważyć, że samo „energy efficiency” tłumaczy się już jako „wydajność energetyczną”, np. budynku⁵.

Powyżej ukazana prostota i dosłowność ekwiwalentów angielsko-polskich nie gwarantuje ich takiego samego (za)stosowania w tekstach anglo- i polskojęzycznych. Synonimiczność poszczególnych nazw technik nie jest również jednakowa w polskim i angielskim języku budownictwa, urbanistyki i architektury. Na przykład Ragheb i in. (2016: 778) przyjmują „architekturę zieloną” jako synonim „architektury zrównoważonej”, pisząc:

The Concept of Green Architecture, also known as „sustainable architecture” or „green building,” is the theory, science and style of buildings designed and constructed in accordance with environmentally friendly principles. Green architecture strives to minimize the number of resources consumed in the building’s construction, use and operation, as well as curtailing the harm done to the environment through the emission, pollution and waste of its components.

[Koncepcja architektury zielonej, zwanej również „architekturą zrównoważoną” lub „budownictwem zielonym” obejmuje styl budynków zaprojektowanych i wzniesionych w zgodzie z zasadami przyjaznymi środowisku oraz związane z nim podejścia teoretyczne i naukowe. Architektura zielona dąży do zminimalizowania ilości zasobów wykorzystanych podczas wznoszenia i użytkowania budynku, oraz do ograniczenia [liczby i rozmiarów] szkód wyrządzanych środowisku w procesie emisji, zanieczyszczania go i marnowania zasobów naturalnych.]

⁴ Taką samą zasadę ekwiwalencji stosuje się w przypadku związków wyrazowych i kolokacji z użyciem słowa „architektura” i „design” czy „projektowanie”, np. „green architecture” to „architektura zielona”.

⁵ Słownik naukowo-techniczny angielsko-polski, 2012; opracowanie własne.

Z kolei Aktas (2013: 58) jako synonimy traktuje projektowanie (design) ekologiczne i zielone, nie odnosząc się do i nie podając budownictwa zrównoważonego (ani innych form budownictwa czy projektowania wymienionych powyżej) jako synonimu projektowania ekologicznego i zielonego. Jego zdaniem:

Briefly ecological and green design can be defined as any form of design that minimizes environmentally destructive impacts by emulating and integrating with natural ecosystems.

[Projektowanie ekologiczne i projektowanie zielone można określić jako dowolną formę tworzenia projektów minimalizujących destruktywny wpływ na środowisko, poprzez odwzorowywanie i integrację z naturalnymi ekosystemami.]

Podobnie do kwestii budownictwa czy projektowania zielonego podchodzi, w odniesieniu do polskich realiów językowych i budowlanych, Królczyk (2015: 5), który podaje, że:

zamiennie stosowane są nazwy: budownictwo zielone, ekologiczne czy naturalne. Z praktycznego punktu widzenia budynki zielone to takie, które: są budynkami energooszczędnymi ograniczającymi wykorzystanie źródeł energii kopalnej (...); wykorzystują materiały o małej energii wbudowanej (...); oszczędzają wodę (...); ograniczają wykorzystanie terenów naturalnych poprzez jak najlepsze wykorzystanie terenów już zabudowanych; są adaptowalne do innych funkcji (...); są dobrze skomunikowane za pomocą środków transportu publicznego, dróg rowerowych i pieszych.

Jednocześnie ten sam autor zwraca uwagę na czynniki wyróżniające architekturę zrównoważoną, zaznaczając, że:

w przypadku budynków zrównoważonych trzeba wziąć pod uwagę cały szereg kryteriów wpływających na wszystkie trzy nierozłączne elementy zrównoważonego rozwoju: ekologię – poprzez redukcję oddziaływania na środowisko naturalne podczas całego cyklu życia budynku (budowy, użytkowania i rozbiórki), ekonomię – zmniejszenie kosztów eksploatacyjnych i inwestycyjnych, ludzi – zapewnienie zdrowego środowiska wewnątrz obiektu (...). (Królczyk 2015: 5/8)

Tym samym Królczyk (2015) zauważa, że pojęcie „budownictwo zrównoważone” posiada dwa ważne czynniki niekoniecznie wchodzące w skład cech wyróżnia-

jących architekturę ekologiczną i zieloną, a mianowicie: czynnik ekonomiczny i społeczny, które uniemożliwiają stosowanie pojęć „budownictwo zrównoważone”, „budownictwo ekologiczne” i „budownictwo zielone” jako zamienników.

Tymczasem w przekładzie z j. angielskiego na j. polski nazwy: „budownictwo ekologiczne” i „budownictwo zrównoważone”, nierzadko używane są zamiennie, co ilustruje poniższy przykład:

In France, a study by QUALITEL has concluded that the extra cost for constructing sustainable residential buildings...

We Francji w badaniu przeprowadzonym przez QUALITEL stwierdzono, że koszty dodatkowe związane z budową ekologicznych budynków mieszkalnych...⁶

Podobne problemy może sprawiać przekład nazw „passive”, „low energy” i „energy efficient” czyli „pasywny”, „niskoenergetyczny” (lub „niskoenergochłonny”), „niskoemisyjny” i „energooszczędny” w odniesieniu do budownictwa czy architektury (choć „niskoemisyjny” tłumaczy się również niezależnie jako „low-carbon”). Wszystkie trzy wymienione sformułowania to wyrazy bliskoznaczne, jednak nie synonimy (Płaziak 2013: 176 i n.). Budynki niskoenergochłonne to inaczej budowle „o względnie małych potrzebach energetycznych na etapie produkcji materiałów, wznoszenia obiektu, wieloletniej eksploatacji, ewentualnej modernizacji i likwidacji” (PSB 2016: 20). Wyraz „niskoenergetyczny” może też być w niektórych przypadkach stosowany zamiennie z wyrazem „niskoenergochłonny” jeśli mowa jest o niskim zapotrzebowaniu na energię, czy jej poborze. „Niskoemisyjny” odnosi się z kolei niskiej emisji dwutlenku węgla i związków azotu podczas wznoszenia i eksploatacji budynku (Zatylny 2011). Dodatkowo, nazwa „niskoenergetyczny” nawiązuje do normy ISO⁷, której brzmienie pozwala odróżnić budynki niskoenergetyczne od energooszczędnych i pasywnych:

Budynek energooszczędny – klasyfikacja według normy ISO – to budynek, którego sezonowy wskaźnik zapotrzebowania na nieodnawialną energię pierwotną (...) osiąga wartość poniżej poziomu 70 kWh (m²/rok). W europejskiej normie ISO został wprowadzony podział poziomu

⁶ Communication from the commission to the european parliament, the council, the european economic and social committee and the committee of the regions on resource efficiency opportunities in the building sector: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL-EN/TXT/?uri=CELEX:52014DC0445&from=pl>

⁷ PN-EN ISO 7730:2006

energooszczędności w zależności od ilości energii potrzebnej do ogrzania 1 m² budynku w ciągu roku: powyżej 70 kWh/(m²/rok) – dom poza klasą energooszczędności, 30-70 kWh (m²/rok) – dom energooszczędny, 15-30 kWh (m²/rok) – dom niskoenergetyczny, 0-15 kWh (m²/rok) – dom pasywny, 0 kWh (m²/rok) – dom zeroenergetyczny, dom o dodatnim bilansie energetycznym – dom plusenergetyczny. (PSB 2016: 11)

Dodatkowo, należy mieć na uwadze fakt, że określenie „passive” bądź „pasywny” może odnosić się nie tylko do obecnych standardów domu pasywnego, ale również do standardu Passivhaus z 1988 r., autorstwa Wolfganga Feista, założyciela Passivhaus Institut w Niemczech (Płaziak 2013: 177).

Tymczasem w literaturze spotyka się tłumaczenie „niskoenergochłonny” jako „energy efficient” (Górecka 2009: 35; w tej samej pracy, na stronie 41, autorka podaje poprawny ekwiwalent „energy-efficient” czyli „energooszczędny”). W innej pracy Górecka (2012: 35) wydaje się ponownie porównywać budownictwo niskoenergochłonne do energooszczędnego:

Budownictwo niskoenergochłonne, często niezbyt trafnie określane mianem „energooszczędne” (a raczej niezbyt trafnie przetłumaczone na język polski), charakteryzuje się relatywnie małym zapotrzebowaniem na energię w okresie całego cyklu życia technicznego budynku – od pozyskania surowców i materiałów, poprzez transport i budowę, na eksploatacji i likwidacji kończąc.

W powyższym stwierdzeniu autorka najpierw słusznie zauważa, że budownictwo niskoenergochłonne i energooszczędne nie rządzi się takimi samymi prawami, później natomiast wydaje się zaprzeczać poprawności stosowania nazwy „energooszczędny”, podczas gdy „energooszczędność” w praktyce odnosi się do innych standardów cieplnych niż „niskoenergochłonność”.

Spotykane są również tłumaczenia „budynków energooszczędnych” w sposób dosłowny jako „energy-saving buildings/houses” (Ostrowska 2013: 39), choć kolokacja ta nie występuje prawie w ogóle w nomenklaturze anglojęzycznej (niezależnie od tego, że sama kolokacja „energy saving” jest dopuszczalna).

Powyższe i podobnego rodzaju nieścisłości w stosowaniu ekwiwalentów polsko-angielskich w nomenklaturze budowlanej mają potencjalne przełożenie na rozumienie praktycznego zastosowania danej technologii i jej charakterystyki, a także – na oczekiwania w stosunku do specyfikacji technicznej i cech oferowanych produktów i usług. Niewłaściwe tłumaczenie może również w sposób

nieprawidłowy sugerować spełnianie standardów i norm, lub posiadanie certyfikacji, takich jak Passivhaus⁸, ISO⁹ czy PHIUS¹⁰.

Podobne przełożenie na zrozumienie charakterystyki, sposobu konstrukcji czy stosowalności i eksploatacji danych budynków ma tłumaczenie nazw technologii budowlanych przedstawionych w następnej części niniejszego artykułu. W części 3. zilustrowano *de facto* problem „nieprzetłumaczalności” niektórych nazw technologii w przypadku tekstów technicznych, wynikający z braku identycznych technologii budowlanych stosowanych w różnych częściach świata, na przykładzie budownictwa z polan opałowych, znanego również jako technologia „cordwood”.

3. Nomenklatura polska i angielska stosowana w nazwach technologii budowania naturalnego i tradycyjnego, na przykładzie budownictwa z polan opałowych

Powiązany z trendami „ekologicznymi” i „naturalnymi” renesans technologii tradycyjnych (zazwyczaj regionalnych) stanowi dla tłumacza tekstów technicznych, w tym budowlanych, wyzwanie z powodu uwarunkowań historycznych, kulturowych i geograficznych technologii stosowanych niegdyś lokalnie, które obecnie zyskują globalną popularność.

Jedną z takich technologii budowlanych jest technologia „cordwood”, znana również jako „stackwall”, polegająca na budowaniu ścian z położonych wzdłuż poprzecznej osi ściany budynku polan drewnianych, których przekrój poprzeczny (najczęściej walca) jest widoczny w licu ściany, oraz – wypełnieniu zaprawą gliniano-piaskową (ew. zaprawą cementowo-wapienną, gliniano-trocinową itp.), obecnie niemalże globalnie rozpowszechnioną. Ze względu na swoje właściwości termiczne (np. możliwość powstawania mostków termicznych wzdłuż polan) technologia ta jest w Polsce wykorzystywana głównie w budownictwie rekreacyjnym, np. domków letniskowych, altanek itp. Tradycyjnym czy historycznym, polskim odpowiednikiem technologii „cordwood”, szczególnie jeśli mowa o architekturze Podlasia, jest „budownictwo z polan opałowych”, przyjęte jako funkcjonalny ekwiwalent „stackwall”, „cordwood building” lub „cordwood masonry” (Kusznerko i Szewczyk 2011: 17).

Budownictwo z polan opałowych jest w istocie technologią zbliżoną do „cordwood” w ujęciu europejskim, amerykańskim czy azjatyckim. Jednak, zgod-

⁸ <http://www.passiv.de/> (strona odwiedzona 15.11.2017)

⁹ PN-EN ISO 7730:2006

¹⁰ <http://www.phius.org/home-page> (strona odwiedzona 15.11.2017)

nie z tym, co pisze Szewczyk (2008: 98), na Podlasiu występowało kilka technologii wznoszenia budowli z polan opałowych, które wyróżnia sposób układania poszczególnych warstw drewna. Według Szewczyka (2008: 98 i n.) jedna z nich polegała na:

układaniu kolejnych warstw osikowych polan (...) prostopadle do lica ściany. (...) Poszczególne poziome warstwy oddzielano przekładkami, tj. wąskimi, długimi listwami równoległymi do lica ściany. Ściany zazwyczaj obustronnie tynkowano;

podczas gdy druga –

na wznoszeniu ścian z gliny, wzmacnianych za pomocą warstw grubego chrustu albo cienkich polan (...), układanych poziomo, ukosem (Szewczyk 2008: 98 i n.),

co miało gwarantować odpowiednie walory termiczne (a nawet, w przypadku niektórych konstrukcji – szybkie wysychanie ścian i w konsekwencji ich odporność na wilgoć) budynku. Można zatem przypuszczać, że niektóre odmiany podlaskiego budownictwa z polan opałowych mogły gwarantować lepsze warunki cieplne (choćby przez zmniejszoną liczbę mostków cieplnych, dzięki układaniu polan naprzemiennie pod różnymi kątami) niż współcześnie stosowana na terenie Polski technologia „cordwood”.

Stosowanie „cordwood building” i „budownictwa z polan opałowych” jako ekwiwalentów niekoniecznie musi być uznawane za błąd, szczególnie wtedy, gdy oba wyrażenia padają w literaturze z pogranicza nauk technicznych i humanistycznych (np. w tekstach historycznych) czy popularnonaukowych, a także w literaturze pięknej, gdzie strategią tłumacza (lub autora publikacji) z wyboru może być domestykacja. Sam Szewczyk (2010: 359) również opisuje „budownictwo z polan opałowych” jako „cordwood masonry” i „stackwall”. Warto jednak pamiętać, że inne zasady należałoby przyjąć w tekstach *stricte* technicznych, takich jak specyfikacje techniczne, opisy projektów budowlanych, zgłoszenia do certyfikacji czy atestowania itp. W takich przypadkach należałoby pamiętać o różnicach w charakterystyce termicznej, energetycznej i strukturalnej pomiędzy tymi, z punktu widzenia praktycznego – odmiennymi, technologiami. Możliwą strategią zachowania wierności wobec specyfiki danej technologii byłoby np. połączenie zapożyczenia z j. źródłowego z parafrazą lub ekwiwalentem w j. docelowym, z zaznaczeniem, że jest to ekwiwalent funkcjonalny, stosowany na zasadzie domestykacji.

Podobną ostrożność i odpowiednie stosowanie technik domestykacji, egzotyzacji lub eksplicytacji należy zachować podczas tłumaczenia nazw innych technologii tradycyjnych, używanych we współczesnym budownictwie naturalnym czy ekologicznym, takich jak:

- „wattle-and-daub”, określana mianem odpowiednika przynajmniej trzech różnych technologii (podczas gdy najbardziej odpowiada ostatniej wymienionej poniżej), najczęściej: „budownictwa szachulcowego” (Górecka i in. 2016: 195), czyli rodzaju budownictwa o konstrukcji szkieletowej, najczęściej drewnianej, wypełnionej materiałem izolacyjnym, np. gliną i słomą (Witek i Witek 2009), „budownictwa strychulcowego” (Czarkowska i Kuczyńska 2016: 13, Szewczyk 2010: 359, Szewczyk 2009: 84), czyli *de facto* podrodzaju budownictwa szachulcowego, w którym wypełnienie międzyszkieletowe osadza się na tzw. „strychulcach”, czyli wąskich drzewcach, polanach czy kijach, lub „budownictwa chruściano-plecionego” (Szewczyk 2009: 84¹¹), które również stanowi podrodzaj budownictwa szachulcowego, gdzie wypełnienie międzyszkieletowe opiera się na plecionce wiklinowej lub wiklinowo-drewnianej;
- „cob” czyli „ziemia układana”, gdzie obie nazwy nawiązują do techniki polegającej na układaniu warstw ziemi i gliny w celu uzyskania ściany nośnej; „cob” jest też zwany „glinobitką” (Lutyńska i Szewczyk 2016: 46), choć glinobitka oznacza *ubijanie*, nie *układanie* (i różni się rzeczywiście wykonywaną pracą) warstw ziemi i gliny w celu uzyskania ściany nośnej, a także
- „rammed earth” zwana „ziemią ubijaną” (Kaliszuk-Wietecha i Narloch 2014: 21) bądź również „glinobitką” (Zatylny 2011), choć technika glinobitki różni się od „rammed earth” i „ziemi ubijanej” brakiem szalunku, w którym ubijałoby się materiał budowlany.

Powyżej przytoczone stosowanie i znaczenie nazw technologii budowlanych i ich ekwiwalentów stanowi jedynie ułamek problematyki, jaką ma przed sobą tłumacz techniczny podczas przekładu tekstu z zakresu budownictwa naturalnego czy tradycyjnego. Na łamach niniejszej części nie sposób poruszyć całokształtu owej problematyki, nie można również wskazać konkretnych, uniwersalnych rozwiązań terminologicznych, głównie ze względu na zróżnicowanie tekstów (historycznych, z dziedziny sztuki, literackich, naukowych i popularnonaukowych, technicznych itp.), w których występuje słownictwo z zakresu naturalnych czy

¹¹ Z artykułu nie wynika jasno czy Szewczyk traktuje budownictwo strychulcowe, chruściano-plecione czy lepiankowe jako „wattle-and-daub”, w streszczeniu pada również ekwiwalent „stackwall”).

tradycyjnych technik budownictwa. Warto jednak zwrócić uwagę na złożoność problemu odpowiedniego przekładu słownictwa z zakresu technologii budowlanych oraz na konsekwencje, które niesie za sobą nieprecyzyjny przekład.

4. Podsumowanie

Odpowiednie tłumaczenie nazw technik i technologii budowlanych ma znaczenie nie tylko dla odpowiedniego zrozumienia tekstu, w którym owe nazwy występują, ale również dla ewentualnego poprawnego zastosowania jego treści. Innymi słowy, tłumaczenie nazw z zakresu budownictwa (w przypadku niniejszego artykułu – budownictwa wpisującego się w zyskujący popularność nurt budowania ekologicznego, zrównoważonego, naturalnego, ekologicznego, energooszczędnego itd., a także – budownictwa tradycyjnego, lokalnego bądź zaadaptowanego z innego miejsca i kultury architektonicznej) może mieć swoje przełożenie na:

- zrozumienie tekstu przez potencjalnego użytkownika budynku (np. klienta firmy budowlanej) i właściwy lub niewłaściwy wybór technologii budowlanej,
- wydźwięk formalny i prawny tekstu, jeśli stosowane słownictwo odnosi się do nomenklatury z zakresu normalizacji i certyfikacji, itd., a nawet
- zrozumienie tekstu przez zawodową lub (jak wspomniano we wstępie – równie prawdopodobną w przypadku budownictwa naturalnego) – amatorską ekipę budowlaną. O owo niewłaściwe zrozumienie przypuszczalnie łatwiej w przypadku ekipy budowlanej złożonej z amatorów. Budownictwo naturalne nierzadko wykonywane jest pracą rąk niewykwalifikowanych późniejszych właścicieli domów i wolontariuszy, a zdarza się, że tak powstałe ekipy budowlane korzystają z niewiarygodnych źródeł (np. internetowych, open source, jak wspomniano we wstępie). Istnieje pewne, choć mało prawdopodobne, niebezpieczeństwo wykorzystania niepoprawnego przekładu nazwy i wykonania zagranicznej technologii budowlanej w warunkach krajowych, co może skutkować błędami w konstrukcji i wykończeniu budynku.

Z powyższych i wielu innych względów tłumaczenie nomenklatury z zakresu budownictwa (w tym budownictwa naturalnego czy tradycyjnego) powinno podlegać zasadzie szczególnej uważności oraz wrażliwości na kontekst, a także – w miarę możliwości – niezależnej ocenie eksperckiej, czyli korekcie tłumaczenia przez eksperta (np. architekta, konstruktora), lub konsultacjom eksperta w procesie tłumaczenia. Choć zapewnienie dodatkowej korekty skutkuje podniesieniem kosztów usługi tłumaczeniowej, wiązałoby się z polepszeniem jej jakości i rzetelności, ważnej dla odbiorców i użytkowników obiektów budowlanych.

BIBLIOGRAFIA

- Aktas G. G. (2013) „Ecological and Green Design Significances in Interior Spaces”. *Recent Researches in Environmental and Geological Sciences*, 244-249.
- Arlet J., Arlet P. (2015) „Zabytkowe budynki ryglowe w miastach i miasteczkach Pomorza Zachodniego, problemy i szanse przetrwania”. *Forma* 23(2), 297-316.
- Czarkowska M., Kuczyńska U. (2016) „Domy strychulcowe w gminach Klukowo, Ciechanowiec i Brańsk na Podlasiu”. *Architecturae et Artibus* 1/2016, 13-20.
- Gawrysiak P. (2008) *Cyfrowa rewolucja*. Warszawa: PWN.
- Górecka M. (2009) „Standardy budynków niskoenergochłonnych w aspekcie kształtowania architektury”. *Przegląd Naukowy. Inżynieria i Kształtowanie Środowiska*, XVIII, 3 (45), 35-46.
- Górecka M. (2012) „Główne zalecenia w projektowaniu niskoenergochłonnych domów wiejskich”. *Architectura* 11(2), 35-42.
- Górecka M., Chalecki M., Rutkowska G. (2016) „Drewniane konstrukcje szkieletowe dawniej i dziś w Polsce”. *Przegląd Naukowy – Inżynieria i Kształtowanie Środowiska* 72, 195-205.
- iGEM (2015) „Open-source hardware”. [dostęp: 15.11.2017 r.] <http://2015.igem.org/wiki/images/d/db/CamJIC-Practices-Guide.pdf>
- Kaliszuk-Wietecha A., Narloch P. (2014) „Konstrukcyjne zastosowanie surowej ziemi jako materiału budowlanego”. *Przegląd Budowlany* 4/2014, 21-23.
- 52014DC0445 Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów w sprawie możliwości efektywnego gospodarowania zasobami w sektorze budowlanym /* COM/2014/0445 final */ 52014DC0445 Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions on resource efficiency opportunities in the building sector /* COM/2014/0445 final */ <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL-EN/TXT/?uri=CELEX:52014DC0445&from=pl>
- Królczyk B. (2015) „Budownictwo zielone, naturalne, ekologiczne – zrównoważone”. [dostęp: 15.11.2017 r.] http://widp.pl/documents/Artykul5_2015.pdf
- Kusznerko M., Szewczyk J. (2011). „Budownictwo z polan opałowych w Uhowie na Podlasiu”. *Architecturae et Artibus* 2/2011, 17-25.
- Lutyńska J., Szewczyk J. (2016) „Budynki z surowej ziemi na Suwalszczyźnie”. *Architecturae et Artibus* 1/2016, 46-63.
- Mikoś J. (2006) *Budownictwo ekologiczne*. Gliwice: Wydawnictwo Politechniki Śląskiej.
- Ostrowska B. (2013) „Zrównoważony dom jutra a lokalna tradycja”. *Środowisko Mieszkaniowe* 12, 34-41.
- Płaziak M. (2013) „Domy energooszczędne i pasywne jako nieunikniona przyszłość budownictwa w Polsce”. *Prace Komisji Geografii Przemysłu Polskiego Towarzystwa Geograficznego* 21, 174-188.
- PN-EN ISO 7730:2006.

- PSB (2016) *Poradnik budowania energooszczędnego*. [dostęp: 15.11.2017 r.] https://www.domnowoczesny.com/files/BasicFile/7j7hle20ea8tdv/t38moea0ea8te0/poradnik_budownictwa_energooszczednego_internet.pdf
- Słownik naukowo-techniczny, angielsko-polski* (2012) Kraków: WNT.
- Ragheb A., El-Shimy H., Ragheb G. (2016) „Green Architecture: A Concept of Sustainability”. *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 216, 778-787.
- Stachowiak K., Maćkiewicz P. (2014) „Naturalne materiały w budownictwie”, w: Jagielak M. *Habitat StartUp KIT*. Kraków: Fundacja Gospodarki i Administracji Publicznej, 52-54.
- Szewczyk J. (2010) „Współczesne technologie budowlane jako uzupełnienie tradycyjnych podlaskich konstrukcji drewnoglinianych – refleksje krytyczne”. *Czasopismo Techniczne: Technical Transactions* 107(18), 359-369.
- Szewczyk J. (2009) „Budownictwo z gliny w dawnej polskiej literaturze technicznej”. *Architecturae et Artibus* 1/2009, 84-98.
- Szewczyk J. (2008) „Zastosowanie gliny w konstrukcji ścian wiejskich domów na Podlasiu”. *Zeszyty Naukowe Politechniki Białostockiej* 21, 93-126.
- Szewczyk J. (2006) „Regionalizm w teorii i praktyce architektonicznej”. *Teka Kom. Arch. Urb. Stud. Krajobr. – OL PAN*, 96-109.
- Szuba, B. (2011) „Stare technologie w nowej szacie architektury ekologicznej”. *Journal of Ecology and Health* 15, 55-61.
- Witek M., Witek W. (2009) „Tradycyjne (ryglowe) budownictwo wiejskie w gminie Sianów”, w: Rączkowski W., Sikora J. *Historia i kultura ziemi sławieńskiej. Tom VIII. Gmina i miasto Sianów. Gmina i Miasto Sianów & Fundacja Dziedzictwo*, 269-298.
- Wolska A. (2014) „Na czym polega cohousing i czym różni się od tradycyjnych form zamieszkiwania?”, w: Jagielak M. *Habitat StartUp KIT*. Kraków: Fundacja Gospodarki i Administracji Publicznej, 13-22.
- Zatylny M. (2011) „Uwarunkowania formalno-prawne dla budownictwa naturalnego w Europie i Polsce ze szczególnym uwzględnieniem zastosowania kostek słomy”. [dostęp: 15.11.2017 r. <http://osbn.pl/sites/default/files/pliki/Uwarunkowania%20formalno-prawne%20budownictwa%20naturalnego%20w%20Europie%20i%20Polsce.pdf>]
- Zimny H. (2010) *Ekologia wnętrza*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza Wyższej Szkoły Ekologii i Zarządzania w Warszawie.

SUMMARY

This article refers to the growing popularity of natural, energy-efficient and traditional building, as well as related translation issues and selected mistranslations, together with their potential consequences, such as changing the legal meaning of documents about e.g. passive vs. energy-efficient construction. The characteristics, sources of popularity and

the dissemination of construction technologies and techniques are delineated in Introduction to illustrate the cause and potential consequences of mistranslations in texts on ecological, natural and traditional building. Two subsequent sections focus on the differences between selected building technologies and techniques, as well as on some mistakes in English-to-Polish translation and vice versa.

Key words: scientific and technical translation, English-Polish technical vocabulary, natural building, energy efficient building, traditional building, cordwood

Katarzyna Stachowiak jest tłumaczem ustnym i pisemnym, a także architektem. Specjalizuje się w przekładzie technicznym i medycznym. Pracuje jako adiunkt w Instytucie Lingwistyki Stosowanej UW. Niezależnie od praktycznych aspektów przekładu, interesują ją kwestie psycholingwistyczne związane z tłumaczeniem konferencyjnym i pisemnym, a także dydaktyką tłumaczenia.

Alina Bușila

Moldova State University

The issue of translating legal doublets in notarial acts from English into Romanian

Summary

My study “The issue of translating legal doublets in notarial acts from English into Romanian” tackles the topic of translation of doublets from English into Romanian. The theory on doublets outlines that these expressions are obsolete, redundant, unnecessary, pleonastic and ambiguous for legal language. Recommendations of linguists and terminologists range from tolerance to total elimination from use. What is disturbing is that theory is mute in respect of the translation of doublets, leaving the translator on his/her own. There are some suggestions regarding the translation, but as long as linguists and lawyers have this incertitude regarding their utility, any recommendations for translation are in vain. Nevertheless, the analysis of my corpus highlighted that contracting and generalization through omission, as well as word for word translation, are the most relevant and efficient tools in handling these complicated constructions. The main issue is that English legal doublets are not doublets in Romanian, or Polish or any other language, because it is a phenomenon typical of the English language. Considering this, the translator will resort to creativity, omission and word for word translation in order to provide coherent equivalents for doublets.

Key words: doublet, binomial, equivalence, tautology, redundancy, omission, word-for-word translation.

Many experts in the field of terminology and linguistics occasionally speak about legal doublets. Definitions, classifications, approaches to the origin of doublets, mechanisms of their creation, utility or futility, have been proposed and analyzed. Nevertheless, every time, the approach is exclusively semantic or stylistic. This paper demonstrates that some researchers analyze the traductological aspect too. It is true that these constructions have been standardized in monolingual dictionaries – in the sense of being attested, compiled and described (semanti-

cally, syntagmatically and paradigmatically) – but there are no attempts or will to standardize doublets in bilingual dictionaries, for example in an English-Romanian legal dictionary. This happens either because doublets are a phenomenon specific solely for English – and any attempt of the translator to create equivalent doublets in the target language (TL) is, linguistically speaking, simply an *ad-hoc* and illegal move – or because the phenomenon of doublets is still insufficiently explored. Either way, linguists perceive doublets as futile constructions and a source of ambiguity, lawyers use them as elements of traditional legal language, and it is the task of a translator to handle them. Hence, it is time to change the approach because translators need practical translation strategies and techniques to handle legal doublets, if we require compliance and uniformity in this matter. This research aims to identify and formulate some recommendations for efficient translation of legal doublets from English to Romanian.

In my previous article entitled *Semantic aspects of English legal doublets used in notary documents* (Bușila 2017), I analyzed the origin of doublets, the mechanism of their creation and assimilation in legal language (LL). Their utility as semantic constructions was argued since the all-time rhetoric on doublets is about their futility in LL. Also, some classifications, assessments of word relations, degree of synonymy and redundancy were reviewed. The conclusion, which was not a surprise or breakthrough, is that legal doublets are useless and with no functional value for legal language. It is an obsolete stylistic pattern of two-words-for-one (Mellinkoff 1963) and “don’t choose, use all” (Crystal 2005: 152) in legal language, that was exported during centuries by legal drafters for the sake of tradition. However, the export was defective because the use of doublets is against precision – which is the main feature of terms – and they are practically untranslatable or difficult to render in other languages.

The translation problem arises from the fact that English legal doublets are not rendered as doublets in Romanian, the same as English legal doublets are not doublets in Polish or any other language; it is a phenomenon typical exclusively of English legal language. This exclusiveness is the main cause of making these lexical constructions troublesome in translation. This happens mainly because doublets do not have equivalents and they lack standardization, both lexicographic and terminological. These two causes lead to user (translator) generated translations. For instance, the glossaries of proz.com comprise numerous examples of legal doublets debated by different translators, language specialists and even amateurs who provide multiple choice translation versions, many of them very accurate and precise, but no English-Romanian dictionary is prone to standardize them. In these circumstances, the translator is on his/her own by

resorting to different techniques and providing relevant equivalents that satisfy the principle of tradition of legal writing, preserve the meaning and do not sound redundant or verbose, which broadly speaking is a multifaceted task. Hence, the sole purpose of this article is to identify the best mechanisms and techniques for rendering doublets. For this purpose, a corpus of 160 English doublets (triplets) and their translations in Romanian was compiled. All the examples were selected from notarial acts, namely contracts and powers of attorney. The choice of documents was dictated by the arguments that these documents are indemonstrably the first acts that have been concluded and drafted to regulate day-to-day life of people; hence, they provide valuable data for diachronic and synchronic analysis.

Over the time linguists and terminologists have agreed upon the features of doublets that could be described as follows: sequence of words pertaining to the same form-class placed on an identical level of syntactic hierarchy and ordinarily connected by some kind of lexical link, timeworn phrases containing strings of synonyms, tautologies that arise because of historical accident (Duckworth and Spyrou 1995), a tendency of successive thinking, a habit of medieval times to use a French or Latin term side by side with its native synonym for the benefit of those who were not familiar with other languages (Di Carlo 2015), coupled synonyms and synonym strings (Mellinkoff 1963), redundant synonyms (Crystal 2005), words that create surplusage of meaning with no functional value (Tiersma 1999), words that create redundancy and reduplication (Alcaraz and Hughes 2002), and the list may continue. One can observe that doublets are perceived unanimously as futile constructions, but who would dare to fight this tradition of legal writing? Consequently, the burden of dealing with doublets remains a burden on the translator's skills of making tautologies – because this is what legal doublets are – sound grammatical and coherent.

Legal English – and doublets implicitly – is made up of three language blocks and namely of: Latin, Old French and Old English. Each of them had its special status in the past: Old English was the native language of the population, Latin was the official language of the state and French was the elite language of the Norman aristocracy. Moreover, they completed and competed with one another. Sometimes, they were used simultaneously in law and administration in order to keep the concepts, meaning, technicality and flavour of legal language. When switching from one language to another, legal drafters did not want to omit or lose any shade of meaning and decided to keep all the forms without being aware of the doubling up or tripling up effect, or the semantic overburdening effect.

Being labelled as doublets, twins or sister phrases, these constructions are bad terminology, which in Warren Buffett's perception, is the enemy of

good thinking (Buffett 2001), and I would add – an enemy of good translation because of no alternative for the translator to handle them. In fact, the translator has *solely and exclusively* two extreme options, when dealing with doublets. The first option is to omit one of the components and generalize the doublet into one word, for instance, *legal and valid* – *legal*, or *due and payable* – *due*, etc. But Cao (2007) reminds us that in legal language each and every word may carry different legal meanings and legal consequences. Thus, for the translator, it is not always possible or advisable to combine the synonyms into one word. The second option is to keep all members, render them word-for-word and create “ad-hoc equivalents” with the risk of causing redundancy in the target language, for example: *all or any* – *toate sau oricare* or *null and void* – *nul și neavenit*. Practice proves that “ad-hoc equivalents” provided never get fossilized nor become terms in the target language, and for this reason these constructions have to be reinvented every time or they acquire a multitude of flexible versions of translation, as in the following example: “in order to ensure the *validity, effectiveness and enforceability* of this lease” for which I could find the following Romanian counterparts – 1) *validitatea juridică, efectul obligatoriu și opozabilitatea*; 2) *eficiența și aplicabilitatea*; 3) *eficacitatea și forța executorie*; 4) *validitatea și aplicabilitatea din punct de vedere legal*; 5) *validitatea și eficacitatea*, 6) *valabilitatea și eficiența*; 7) *validitatea, eficacitatea și punerea în aplicare*. This list of accidental and episodic equivalents is against the fixity and precision principles in translation. Nevertheless, it became a pattern of translation of doublets in Romanian.

For the Romanian legal language, the phenomenon of legal doublets is not something common. There are several examples, but they are very few for a terminological pattern, for example: *eveniment sau moment viitor, fapte licite sau fără vinovăție, în numele și pe contul, în numele și pe seama, patrimoniu distinct și separat, voință certă și evidentă, nul și neavenit*.

As far as the translation of doublets in Romanian is concerned, it is reduced to translator’s choice. In the majority of cases, these constructions would be unacceptable in Romanian because of the obsession of pleonasm proper to the literary language. That is why the translator will opt to render a doublet or triplet using one word. In other cases, the translator will render them word for word with the risk of creating redundant terms.

Generally speaking, I would dare to say that linguists and terminologists avoid giving any recommendations regarding the translation of English doublets. They outline that doublets are useless, ambiguous, redundant, verbose constructions but very few articulate solutions in this respect. One of the few who dared to elaborate on this topic is Dennis McKenna, who recommends not to translate

these redundant constructions, because “while acceptable in English, they will only be confusing or stylistically awkward in other languages. This is not to say that other languages do not have their own synonyms or doublets in legal language. But English, sometimes, has no natural equivalents in other languages” (McKenna 2009: 25). In McKenna’s opinion, in each case we are adapting the original text to the target language. However, the author considers that there is one exception to this blanket recommendation to produce “normalized” translations: “this would occur when the meaning of each component of the doublet or triplet is being litigated, or when two or more terms have been legally determined to be different (either by case law or by legislation). Then we are obliged to reproduce two (or more) separate terms in the translation to capture the specific nuances of each term” (McKenna 2009: 25). For example, for the doublet *engagement in willful misconduct or acting in bad faith*, I could identify the following translations in Romanian: 1) *a acționa cu abateri sau rea credință* and 2) *a avea o conduită ilicită intenționată sau a acționa cu rea credință*. Both translations are relevant and comply with McKenna’s paradigm; the concepts are common for Romanian legislation as well, but in terms of the fixity principle of terminology – this is a failure due to the interchangeability of doublet’s elements and lack of “normalization”, if to use McKenna’s rhetoric. Tiersma recommends indirectly the omission of the components that serve nothing but poor style (Tiersma 1999: 65). He mentions that lawyers know that these constructions are established idioms, e.g. *bind and obligate*, *heirs and successors*, that convey only a single meaning and the problem may appear exclusively with conjoined phrases that are not idioms, e.g. *validity, effectiveness and enforceability*. I have doubts that lawyers have such semantic introspections regarding these “finely-tuned legal phrases” as Tiersma (1999: 64) baptized them and whether they are idioms or not. The doublets’ “subtle shades of meaning that cover every contingency” which Tiersma is bringing into discussion are not so subtle when rendered into a target language, because in the majority of cases they become tautologies or ambiguous synonymic groups. For example, “*rights and powers*” was rendered in Romanian as “*drepturi și puteri / drepturi și competențe / drepturi și prerogative / drepturi și atribuții*”. Rendering *rights and powers* with *drepturi* would suffice because a right incorporates and means the power and authority to perform something. If we analyze the provided versions of translation for *rights and powers*, the following can be outlined: *drepturi și puteri* is a literal translation and *puteri* is not a technical term but a colloquial one, hence it becomes irrelevant; *drepturi și competențe* is also inappropriate because *competențe* refers to skills and ability, which is not the case in this legal context; *drepturi și prerogative* – grosso modo, could be used, because prerogative

means a right or privilege exclusive to a particular individual or class; however, in Romanian, we use *prerogativă* with reference to the power and authority assigned to a state authority, head of state or high official (Rom.: drept acordat în exclusivitate șefului unui stat sau unui demnitar); *drepturi și atribuții* is also inconsistent because *atribuții* refers more to obligations and not to rights. Moreover, the equivalents (*competențe, atribuții, puteri, prerogative*) do not fit the register and the legal context. Tiersma's approach to doublets through the "surplusage rule" draws the conclusion of omitting the translation of every member of a doublet whenever possible.

Crystal recommends using word-for-word translation in the case of doublets "because the two words do not constitute synonyms but instead have overlapping meanings" (Crystal 2005). He calls doublets "redundant synonyms" because the three languages (Latin, French and English) always competed for attention, and the solution of lawyers in many cases was "do not choose, use all". Fortunately, today's paradigm changed to "choose, do not use all" due to the development of translations and the desire for harmonization of terminology. The development of translations pointed that doublets are exclusively English and creating doublets in other languages would be linguistically and terminologically unfair, for there is no reason to duplicate verbosity, transfer it into another language and make this a pattern in a target language. In other words, why create doublets in Romanian if this is not a characteristic of Romanian LL and the created equivalents do not fit the grammatical, stylistic or semantic rules of the TL? For instance, *invalid or unenforceable* is rendered as *lipsit de validitate sau inopozabil* which sounds pleonastic in Romanian. One word, *nevalid* or *lipsit de validitate* would suffice. Or in the example *confidentiality and non-disclosure* rendered as *confidențialitate și nedivulgare*, *confidențialitate* would be sufficient.

Mellinkoff, who was the most sonant on doublets, is also not very articulate regarding the translation of doublets. He describes doublets as "oral tradition's preference for rhythm" (Mellinkoff 1963: 345), "a pair of synonyms that can properly be regarded as a single expression" (Mellinkoff 1963: 346), "worthless and unnecessary doubling" (Mellinkoff 1963: 349), a phrase where "one of the words can do the job every bit as well" (Mellinkoff 1963: 353), "the pattern of two-words-for-one" (Mellinkoff 1963: 363), "the imprecise pattern of two-words-for-one which has been carried into the 20th century" (Mellinkoff 1963: 366). Considering these labels, one may deduce that Mellinkoff's recommendation on the translation of doublets is omission of all members but one. If one-word-can-do-the-job formula is efficient in English, then it should be valid in translation, as

well. For example, *cancelled and void* – nul; *true and lawful* – legal; *to give, devise and bequeath* – a lăsa moștenire, etc.

Cao also approached legal doublets as “synonyms that may resemble one another and which can cause difficulty in translation” (Cao 2007: 70) and “word strings that are often synonyms” (2007: 88). This relation of synonymy leads to interlingual uncertainty which Cao defines as “ambiguity, vagueness, generality or other indeterminacy where words, phrases or sentences in two or more languages that are deemed to be equivalent do not correspond exactly when compared, thus giving rise to uncertainty” (2007: 78). The author recognizes and confirms the possibility of translating incongruence in legal language, but she underlines one very important thing:

the legal translator is not a lawyer and the central task of the translator is to translate, not to solve legal problems. In case of ambiguity, the translator will recognize and appreciate the linguistic uncertainty that may have occurred in the original text and then to convey and retain the vagueness or ambiguity in translation. The translator must always resist the temptation to clarify or make a word more precise or less ambiguous. Translators have no authority to resolve ambiguities (Cao 2007: 80).

Cao's insights lead indirectly to the conclusion that doublets should not trouble translators because they have to transfer the original text as it is, without worrying that it may sound tautological since it is lawyer's task to interpret.

In addition, Cao quotes Dick's definition of doublets: “legal word strings that essentially have one meaning” (Cao 2007: 89) but outlines “in law each and every word may carry different legal meanings and legal consequences. Thus, it is not always possible or advisable to combine the synonyms into one word” (2007: 90). Cao makes reference to the “all-inclusiveness” principle of doublets, which is not always as inclusive as it is believed and recommends to translate the members of the doublet or triplet into separate words in the TL. It is logical and necessary, especially for specialized languages, but it may become impossible for the translator.

The analysis of legal doublets rendered from English into Romanian, from a translation perspective, did not highlight nor establish any patterns or rules, for several reasons. First, doublets are not common for Romanian legal language and the translator will either resort to word-for-word translation or omission to create equivalents, which is very subjective and accidental. Second, there are some attempts to standardize and cement their translations in Romanian on different forums and online dictionaries or glossaries (Proz, IATE, etc.)

but this is not enough. Third, there is no fixity for the provided versions of translation. For instance, *invalid or unenforceable* was rendered into Romanian in the sources I used as – *nevalid / lipsit de validitate sau inopozabil / neavenit* or another example, *integral and indivisible part* – *parte integrală și indivizibilă / integrantă și indivizibilă / integrală și indisociabilă*. This lack of fixity or stability, which is very important for terms, leads to the fourth reason: defective frequency. It is well known that frequency is one of the main principles of terminology and standardization of terms, and when a doublet has many translation versions which are used interchangeably then any debate about frequency is useless. Fifth, as Tiersma mentioned, not all doublets and triplets are idioms. Hence, the translator will handle doublets according to the scheme idiom-for-idiom, while in the rest of cases – will resort to any technique, which again is not efficient.

Considering all the above mentioned cases, the classification of the main techniques used to handle doublets in Romanian, which are described below, should be treated as a recommendation, because the techniques are interchangeable and there are multiple choice versions of translation. Until doublets are not standardized or normalized in dictionaries, we can only give recommendations and identify some patterns of translation.

One of the most widely used techniques for the translation of doublets is **omission**, because the wording rendered literally into Romanian will sound heavy and pleonastic. These omissions, as a rule, represent contractions of meaning and attenuation of the semantic overburden, or generalizations. In the case of omissions, the translator will eliminate words that do not comply with the register, are absolute synonyms, or reduplicate the meaning. Some of the examples are as follows:

<i>true and lawful Attorney</i>	<i>reprezentant legal</i>
<i>for and in the name of and on behalf of</i>	<i>în numele și în contul</i>
<i>acts and things hereinafter mentioned</i>	<i>acțiunile menționate în prezentul</i>
<i>shall consider necessary or desirable</i>	<i>pe care le va considera necesare</i>
<i>to enter into and perform obligations</i>	<i>a executa obligațiile</i>
<i>legal, valid and binding obligations</i>	<i>obligație legală</i>
<i>authorization and consent</i>	<i>autorizare</i>
<i>to prevent, restrict or inhibit</i>	<i>a împiedica sau restricționa/ restrânge</i>
<i>execution, delivery and performance of this agreement</i>	<i>executarea acestui contract</i>
<i>to make, endeavor to do, execute or cause to be made</i>	<i>a executa</i>

<i>withheld or delayed</i>	<i>amânat</i>
<i>cancelled and void</i>	<i>nul</i>
<i>the party agrees and undertakes to</i>	<i>partea a convenit să</i>
<i>to keep such terms in confidence and refrain from disclosing</i>	<i>să se abțină de la divulgarea informației</i>

Table 1. Examples of English doublets translated by omission in Romanian

The doublet “*confidential and proprietary information*” was rendered by the translator as follows: 1) “*informații sensibile și confidențiale*” and 2) “*informații cu caracter confidențial*”. The first example is definitely tautological because it doubles the meaning. In addition, it should be mentioned that the Romanian “*informații sensibile*” is a clumsy calque from the English “*sensitive information*” which refers to information that is protected against unwarranted disclosure. The standardized Romanian equivalent in this case is “*informații cu caracter confidențial*” hence, there is no need to resort to calques. The second translation – made through omission and contraction – is the most relevant as it is both compact and frequent in legal texts.

Another example is *diligently, conscientiously and in furtherance of best interest* in the sentence: “The party shall perform *diligently, conscientiously and in furtherance of* the Company’s *best interest* [...]”. One method of translation would be to compress the English triplet to the one-member Romanian equivalent *cu diligență*. However, the frequency of its use in Moldovan law outlined the following expressions containing the word *diligență* and *diligent*: *diligența* unui bun proprietar, *cu bună-credință și diligență*, *cu prudență și diligență*, *comportament diligent*, *prudența și diligența* unui bun profesionist, *obligația de diligență, diligența* unui bun întreprinzător, *diligență* rezonabilă. Romanian law uses the phrase “*obligația de diligență, onestitate și loialitate*”. Thus, the translator can make use of the following standardized equivalents: “*cu bună-credință și diligență*”, “*cu prudență și diligență*” and the Romanian triplet “*cu diligență, onestitate și loialitate*”.¹

¹ It should be mentioned that the Romanian language is spoken both in Romania and the Republic of Moldova. According to the Declaration of Independence of 1991 and to the decision of the Constitutional Court of Moldova of 2013, the official language of the Republic of Moldova is Romanian. Nevertheless, there are some differences in the choice of words, and legal language is not an exception. There are concepts exclusively common for Romanian law and not used in Moldova, and vice versa, or the denominations of concepts may differ in Romanian and Moldovan law. Therefore, the translator’s choice should take account of the country (Romania – Republic of Moldova) where the translation will be used. Some translations could look strange to a Romanian and some others – to a Moldovan.

All these examples are not standardized by any legal bilingual dictionary or term base, but collected from various official documents according to the criterion of frequency. The doublet *any and all* was rendered through omission – *toate*, and word for word – *oricare și toate*. Now, to decide which one is better would be subjective and illegal because there is no widely accepted rule regarding the translation of doublets and it is always individual. If the translator prefers to use one word, it makes the discourse more precise and compact, and if s/he chooses a literal transfer of the doublet, Tiersma's surplusage effect interferes, by overburdening the meaning.

Another translation technique that translators apply in rendering doublets is **word for word translation**. Empirically speaking, the principle behind the decision to render a doublet word for word is aleatory, either to keep the rhetorical and traditional style of legal language or to keep the form pattern of the expression. This technique leads to the creation of heavy lexical and semantic expressions, because they are either near synonyms, or they overburden the meaning, or they become standardized tautologies. Some of the examples are as follows:

<i>the extent and limits of authority</i>	<i>limita și extinderea competenței</i>
<i>to do or execute</i>	<i>să efectueze și să execute</i>
<i>all or any of the acts</i>	<i>toate sau oricare acțiuni</i>
<i>any such withholding or deduction</i>	<i>reținere sau deducere</i>
<i>duly organized and existing under laws</i>	<i>existând și funcționând potrivit legislației</i>
<i>fees, costs and expenses incurred by</i>	<i>costuri, taxe și cheltuieli suportate de</i>
<i>approval or consent</i>	<i>aprobare sau acord</i>
<i>to assign or transfer the agreement</i>	<i>a transfera sau atribui/ a transfera sau cesiona contractul</i>
<i>acknowledge and confirm</i>	<i>recunoaște și confirmă</i>
<i>compensation or benefit</i>	<i>compensație sau beneficiu</i>
<i>sole and exclusive jurisdiction</i>	<i>jurisdicție exclusivă și unică</i>
<i>final and binding</i>	<i>definitiv/final și obligatoriu</i>
<i>legitimate and substantiated</i>	<i>legitim și justificat/ întemeiat</i>

Table 2. Examples of English doublets translated word-for-word in Romanian

The example “[...] the principal and the agent undertake to carry out their *duties and responsibilities*” was rendered word for word in several Romanian sources as follows: *atribuții și responsabilități* / *îndatoriri și obligații* / *îndatoriri și responsabilități*. It should be mentioned that the agent and the principal are contracting par-

ties in an agency agreement with its counterpart in Romanian *contract de mandat* (Civil Code, art. 1030) where the parties have exclusively obligations (Rom. *obligații*) to be carried out. Therefore, the versions *atribuții*, *responsabilități* and *îndatoriri* are not equivalent, and in addition they are not technical terms.

Another example rendered word for word is *due and payable* rendered in Romanian as: 1) *scadent și plătitibil* and 2) *scadent și exigibil*. The doublet *due and payable* means that a payment is expected or planned to be paid at a certain time. Hence, the temporal element is the defining one. In Romanian, temporality is described solely by the term *scadent*. As for the equivalents *plătitibil* and *exigibil*, it is self-evident that they were used just to comply with the form pattern of doublets – a doublet translated with a doublet – which in this case overloads the meaning and even creates a diversion of meaning.

The approach “doublet translated with doublet” which results, as a rule, from the word for word translation, is definitely not a wise and accurate solution. It would have been efficient if this formula worked in the translation of doublets but since legal doublets are an English invention, the translator has to draw on knowledge and creativity to make an accurate and faithful translation.

Paraphrase is also used in rendering legal doublets, especially when an aspect of meaning is contentious or doubtful. It is used to clarify, explain, describe, define, transfer and/or reformulate an expression. For example:

<i>under or in connection with</i>	<i>ce rezultă din</i>
<i>to execute and deliver a legal act</i>	<i>a semna și preda un act juridic</i>
<i>has the power and authority to</i>	<i>are dreptul să</i>
<i>invalid or unenforceable provision</i>	<i>prevedere lipsită de validitate sau inopozabilă</i>

Table 3. Examples of English doublets translated by paraphrase in Romanian

It is risky to talk about **equivalence** in the translation of doublets because to say that a term has an equivalent it has to be characterized by frequency and fixity, which is not common for the versions of translation provided in Romanian for legal doublets. Hence, it is very rare for English legal doublets to have equivalents, but still some of them have been standardized and became equivalent idiomatic expressions. It is probably frequency that fossilized these constructions as equivalents. For instance:

<i>free and clear of</i>	<i>liber de/negrevat de sarcini</i>
<i>null and void</i>	<i>nul și neavenit/ nul</i>

<i>in full force and effect</i>	<i>în vigoare</i>
<i>for and in the name of and on behalf</i>	<i>în numele și în contul</i>
<i>diligently, conscientiously and in furtherance of best interest</i>	<i>cu diligență, onestitate și loialitate</i>

Table 4. Examples of English doublets translated by equivalence in Romanian

Multiple choice translation is not a technique of translation but rather a pattern, and it refers to doublets and triplets which have more versions of translation with high frequency. The multiple choices represent, as a rule, word for word translation versions or omissions, which are used interchangeably. For example:

<i>duties and responsibilities</i>	<i>atribuții și responsabilități / îndatoriri și obligații / îndatoriri și responsabilități</i>
<i>costs and expenses</i>	<i>costuri și cheltuieli / taxe și cheltuieli / cheltuieli</i>
<i>taxes and other costs</i>	<i>taxe și alte costuri / impozite și alte cheltuieli</i>
<i>taxes, duties or charges</i>	<i>impozite, taxe și alte impuneri / taxe, impozite sau costuri / taxe și alte costuri</i>
<i>prevent, restrict or inhibit</i>	<i>a împiedica sau restricționa / a restrânge</i>
<i>willful misconduct or acting in bad faith</i>	<i>a acționa cu rea credință sau abateri / fapte săvârșite cu intenție / fapte ilicite săvârșite cu intenție</i>
<i>integral and indivisible part</i>	<i>parte integrală și indivizibilă / integrantă și indivizibilă / integrală și indisociabilă</i>
<i>rights and powers</i>	<i>atribuții / drepturi și puteri / drepturi și competențe / drepturi și prerogative / drepturi și atribuții / drepturi și competențe</i>
<i>ways and means</i>	<i>căi și mijloace / modalități și mijloace / metode și mijloace</i>

Table 5. Examples of English doublets with multiple choice translations in Romanian

For the legal triplet “*validity, effectiveness and enforceability of this lease...*” my search brought to light the following Romanian versions which range from omission to equivalence: 1) *validitatea juridică, efectul obligatoriu și opozabilitatea*, 2) *eficiența și aplicabilitatea*, 3) *eficacitatea și forța executorie*, 4) *validitatea și aplicabilitatea din punct de vedere legal*, 5) *validitatea și eficacitatea*, 6) *valabilitatea*

și eficiența, 7) validitatea, eficacitatea și punerea în aplicare. All these examples sound legal and accurate in terms of meaning and traditionalistic nature of legal language. However, they are against the principle of stability and monosemy of terminology. A similar example is *to assign, transfer or delegate* which has the following versions of translation in Romanian: 1) *să atribuie și să transfere*, 2) *să cesioneze și să transfere*, 3) *să încredințeze sau să delege*, 4) *să atribuie, transfere sau delege*, 5) *să cesioneze sau atribuie*.

And finally, a global solution or recommendation would be to reduce all doublets and triplets to one member, due to the fact that – as it was mentioned above – the phenomenon of legal doublets is not something common for Romanian and the translator is alone and independent in his choice of translation. Therefore, reducing these expressions, without any exception, to one member may solve the issue of ambiguity of legal doublets. For example: *to amend or modify* – a modifica; *obligated or required to* – obligat; *to obey and comply* – a respecta; *governed by and construed in accordance with the laws* – este interpretat în conformitate cu; *in accordance and full compliance* – în conformitate cu; *at law and in equity* – în temeiul legislației; *waiver, release and renunciation* – renunțare; *to indemnify and hold harmless from and against* – să despăgubească; *to make, constitute and appoint* – a desemna; *due and payable* – scadent; *costs, charges and expenses* – cheltuieli; *to deem and consider* – a considera, etc. I believe that to use a one-word equivalent and not create double synonyms, i.e. words repeated twice for imitating the structure of the source term, in order to avoid tautology, would be the best solution. However, it is the use that dictates the trend.

To conclude, the aspect of translating legal doublets is indeed an issue. This issue becomes even more complicated because: it is a phenomenon specific solely for English; it has a long tradition in legal language and tradition is not so easy to change; there are too many actors engaged as users of these expressions (lawyers, legal drafters, linguists, translators, terminologists, lawyer-linguists) who do not share an unanimous view; bilingual dictionaries do not rush and seem sceptical whether to standardize these doublets or not; forums designed for translators provide multiple choice versions of translation for these doublets which are subsequently transformed into synonymic equivalents. Unfortunately there is no pattern or official solution for rendering doublets in TL and they lack equivalents. However, the analysis of my corpus of English-Romanian examples revealed that omission and word for word translation are the most popular. I am not sure if they are the most efficient techniques, because during translation some shades of meaning are lost, other examples become semantically heavy or overloaded. This happens because they are either partial or absolute synonyms.

Standardization of legal doublets in bilingual dictionaries is probably the most reasonable solution but until then the translators will use their own tools and skills to make doublets sound comprehensive and accurate in the target language.

BIBLIOGRAPHY

- Adams K. (2009) *The Historical Roots of Redundant Synonyms*. [Access 10 August 2017] <http://www.adamsdrafting.com/historical-roots-redundant-synonyms/>
- Alcaraz E., Hughes B. (2002) *Legal Translation Explained*, Manchester, UK, Northampton, MA: St. Jerome Publishing.
- Buffett W. E., 2001 *Chairman's letter*. [Access 26 March 2018] <http://www.berkshirehathaway.com/2001ar/2001letter.html>
- Bușila A. (2017) "Semantic aspects of English legal doublets used in notary documents", *Anadiss Journal*, no 24, "Imaginaire(s) et discours (II)" (in print).
- Cao D. (2007) *Translating Law*, Clevedon/Buffalo/Toronto: Multilingual Matters.
- Crystal D. (2005) *The Stories of English*, New York: The Overlook Press, Peter Mayer Publishers, Inc.
- Di Carlo G.S. (2015) *Diachronic and Synchronic Aspects of Legal English: Past, Present, and Possible Future of Legal English*, Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.
- Duckworth M., Spyrou A. (1995) *Law Words – 30 essays on legal words and phrase*, Sydney: University of Sydney, Centre for Plain Legal Language.
- McKenna D. (2009) "And the verdict is... many legal doublets are superfluous and unnecessary". *Proteus*, Vol. 18, no 2, 24-26.
- Mellinkoff D. (1963) *The Language of the Law*, Boston: Little, Brown and Co.
- Tiersma P. (1999) *Legal Language*, Chicago: University Chicago Press.

Alina Bușila, researcher; lawyer-linguist; university lecturer at Moldova State University, Department of Translation, Interpretation and Applied Linguistics; PhD candidate (2018) in *Specialized Languages and Translation*, with the topic of thesis "Translation approach of notary acts in English and Romanian"; translator of Romanian, English, Polish and Russian languages; holder of License of sworn translator for English and Polish languages issued by the Ministry of Justice of Moldova, 2010; non-practicing lawyer. Published about 10 articles on topics related to legal translation, legal terminology, translation issues of legal documents, equivalence of legal terms, incongruity of legal systems and ways of handling terminological inconsistencies, etc. The most recent attended conference is the 1st World Congress on Translation Studies "Translation Studies: an autonomous discipline", Paris West University Nanterre-La Défense, 10-14 April 2017, with the topic of report: "Expressive Means Used in the Formation of English and Romanian Terms in Legal Language".

Joanna Komsta
Uniwersytet Warszawski

Marriage-related legal concepts in English translations of the Polish Family and Guardianship Code – translation challenges

Summary

The objective of this paper is to analyse English equivalents of Polish marriage-related legal concepts, found in Title I of the Polish Family and Guardianship Code. The first part presents the theoretical framework based on legal linguistics, comparative law and translation studies, with a special focus on functional equivalence. The analytical part explores the Polish and English marriage-related terminology. The study analyses equivalents available in two legal information services: Lex and Legalis, and embraces the legal meaning of Polish and English family law concepts, the usage of suggested terms in legal English and possible connotations with the Polish family law as such. Basing on the research, functional equivalents have been also found. The final part is dedicated to conclusions and assessment of the equivalents.

Key words: legal translation, legal concept, functional equivalence, legal linguistics, comparative law

I. Introduction

The objective of this paper is to find terms that could be used as functional English equivalents of Polish marriage-related legal concepts, found in Title I of the Polish Family and Guardianship Code. To that end, equivalents used in the translations suggested by Polish legal information services, Lex and Legalis, have been analysed. The objective is, firstly, to study the legal meaning of Polish and English family law concepts in order to draw some general conclusions on the characteristics of family law regulations. Subsequently, all the equivalents used in the study and their usage in legal English are to be analysed. On this basis, functional equivalents may be found.

Nowadays, due to the movement of persons and companies within the European Union, family affairs have become everyday legal problems. Family law norms afflict more and more foreigners residing in Poland. Residents may ask both Polish and foreign lawyers to attend to their matters. Taking into consideration that lawyers nowadays tend to use Internet resources, particularly legal information services, rather than sizeable paper law compilations, adequate translations suggested in such resources seem inevitably necessary. However, the adequacy and consistency of these translations should not be considered solid without any previous assessment.

The study embraces the analysis of legal concepts based on English Acts: The Matrimonial Causes Act 1973, The Children Act 1989 and The Family Law Act 1996, as well as the following Polish Acts: Act of 25th February 1964 Family and Guardianship Code, Act of 23rd April 1964 Civil Code, and the Supreme Court judicature. The study analyses translations available in two legal information services: Lex and Legalis. Moreover, the paper takes also into account the equivalents suggested in legal English dictionaries (Garner 1995, 1999, 2011) and English-Polish specialised dictionaries (Jaślan, J. and Jaślan, H. 1991; Łozińska-Małkiewicz 2007; Ożga 2006).

II. Functional equivalence and comparative law in legal translation

The theoretical basis of this work is related with the concepts of functional equivalence, legal linguistics and legal translation, as well as comparative law.

1. The concept of functional equivalence

Equivalence seems to be one of the most fundamental concepts in translation studies. It has been widely discussed by scholars and translators who have provided numerous definitions of the concept (e.g. Nida 1964; Nida and Taber 1982; Kielar 1988, 2003; Newmark 1988; Šarčević 1997; Harvey 2000; Reiss and Vermeer 2013; House 2015).

Generally, the above-mentioned scholars agree that equivalence is a relation between two texts: the source text and the translated text (target text). However, 'the character of the relation' has been disputable and has led to many definitions of equivalence.

The concept of equivalence was popularised by Eugene Nida with his theory of 1) formal equivalence, which is 'source-oriented' and "designed to reveal as much as possible of the form and content of the original" (Nida 1964: 165), and 2) dynamic equivalence, which is directed towards the receptor and transmitting the same meaning and intent as the source text (cf. Nida 1964: 166). Having dis-

tinguished two types of equivalence, Nida reached a conclusion that the main attention should be paid to the receptors and the effect the message produces. The translation forms (style, punctuation etc.), in turn, should not be considered so significant (Nida and Taber 1982: 22). If the receptor of translation is able to respond to the message similarly to the receptor of source text, the functional role is accomplished.

The notion of functional equivalence was later developed by numerous scientists. Peter Newmark focused on the functional aspect of equivalence, namely on 'the equivalent effect'. The scholar explained the concept of functional equivalence as producing "the same effect (or as close as possible one) on the readership of the translation as was obtained on the readership of the original" (Newmark 1988: 48). Susan Šarčević compares functional equivalence to mathematic equivalence, which says that if X and Y qualify as equivalents, they are in 'a one-to-one correspondence'. Analogously, in terms of translation, equivalents are thought to be 'of equal value' or 'the same thing' (Šarčević 1997: 234). In this regard, it is necessary to provide the 'closest natural equivalent' (Šarčević 1997: 234-235).

Apart from the advantages of functional equivalence, some authors point to the dangers of this concept. The one that opposes to considering functional equivalence as a perfect translation tool is Harvey who defines the concept as "using a referent in the TL culture whose function is similar to that of the SL referent" (Harvey 2000: 2). Harvey claims that functional equivalence is being over-used because it enables applying new terms without much difficulty. However, using this technique in a thoughtless way may lead to the production of linguistic anomalies or meaningless terminology, as well as evoking erroneous images of translated concepts (Harvey 2000: 2-3). Harvey suggests that using functional equivalents requires checking them with the use of special criteria such as back translation, for instance (Harvey 2000: 2-3).

Harvey's objections lead to the conclusion that providing functional equivalents should not be imprudent, but requires certain evaluation of translated texts. In this regard, one cannot omit the model of translation quality assessment suggested by House, the possible solution for the drawbacks of functional equivalence. The scholar claims that functional equivalence between the source and the target text means having a comparable function in another context (House 2015: 60, 95). However, such 'real' equivalence is not always possible since it depends, partially, on the translation type (a *covert* translation – linked to the ST culture and, hence, treated as an original text in the target culture, or an *overt* translation – "the one in which the addressees of the translation are quite

‘overtly’ not directly addressed”, cf. House 2015: 54-56). In this regard, a translator needs to seek a ‘second level functional equivalence’, i.e. equivalence at the level of language, register and genre (House 2015: 54-56). The scholar opts for evaluating translation, taking into consideration the text type, and the so-called ‘cultural filter’ (House 2015: 67-8).

Functional equivalence may be considered either a perfect method for legal translation or a misleading tool. Still, applying this concept in the evaluation of translated legal texts should be accepted providing that it involves reasonable and prudent proceeding that takes into consideration various levels of the text. In this regard, functional equivalence may enable proper comprehension of legal norms and obeying them.

2. Legal language and legal translation

The provisions containing legal concepts are formulated with the use of legal language. “Legal language is often characterized as a technical language or ‘technolect’, which is to say a language used by a specialist profession” (Mattila 2013: 1). Precisely, legislators and lawyers, while creating and interpreting legal norms, work with the use of legal language. However, not only do lawyers use legal language, but also common people need to familiarise themselves with legal provisions. Citizens should get acquainted with the norms of law since they are subjected to them. Thus, legal regulations should be clear and easy to understand. In this case, using language appropriately seems inevitable.

Secondly, legal language may be considered specialized because of its specific linguistic features: complex and unique lexicon (Cao 2007: 20), accuracy and precision of legal terminology (Mattila 2013: 87), the so-called ‘information (over)load’ (Mattila 2013: 95), and formality, impersonal written style, considerable complexity and length (Cao 2007: 21). Words of common, everyday usage, in legal contexts acquire a particular meaning. Due to its complexity, one needs to be familiar with the meaning and proper usage of legal terminology. Even an insignificant *prima facie* change, for example a change in the word order, deprives the expression of its technical character and changes the meaning.

The complexity of legal language, i. e. its exact terminology and *linguistic features like formality, impersonality, accuracy and precision*, together with the difficultness of legal regulations decide on the specialised character of translating legal texts. In this regard, linguistic analysis of the text may not seem enough – legal reasoning seems crucial.

3. Comparative law as a method of legal translation

The analysis of legal translation demonstrates that studying linguistics seems relevant, but is not sufficient. Linguistic analysis ought to be accompanied by legal research, possible on the grounds of comparative law:

Comparative law is, therefore, primarily a method of study rather than a legal body of rules.

(de Cruz 2007: 5)

In the context of legal translation, the concept of comparative law should be considered mainly as a method necessary in the translation process. The study of comparative law considered as the method might be regarded as ‘effective’ (Jopek-Bosiacka 2013: 112), namely fulfilling its role which is studying legal issues of the systems of different countries with the purpose of reviewing legal equivalents and presenting legal differences. Instead of concentrating on a simple classification of similarities and differences, comparative law enables analysing general characteristics of investigated regulations and reviewing correlations between them. No other method seems adequate enough to review legal issues; and hence, the use of special method in the process of translating such specific texts is highly relevant.

From among the numerous comparative law principles and methods indicated by comparatists, including all the methods presented by Tokarczyk (cf. Tokarczyk 2008: 73-79), the contextual method and the functional method have been chosen due to the fact that they provide appropriate effects in the society, namely proper comprehension of the norm.

The contextual method consists in studying diverse contexts, which guarantees the holistic perspective of studies and detailed results. In consequence, throughout the research, this method has been found most applicable in the translation of legal texts. The functional method, on the other hand, has been considered pertinent to the translation of legal concepts since it aims at the norm’s acceptance in the society. The functional method rejects theoretical concepts that might not be understandable by lawyers or common people (‘law in books’). Instead, it opts for ‘law in action’ and its practical application (Tokarczyk 2008: 77). This is the objective that seems most useful while translating the marriage law concepts.

4. Analysis method

At this point, it is necessary to explain the methodology of this research. For every legal concept, the research will include the review of two legal standings: the Polish and the English. The study will encompass both similarities and differences. In accordance with the contextual method, various contexts will be studied, e.g. logical reasoning and correlations with other branches of law such as penal law or civil law. The functional method will aim at deciding whether the equivalent is accurate and understandable by English-speaking lawyers.

III. The analytical part

1. Translations of the Polish family law concepts: *wspólne pożycie*, *rozkład pożycia małżeńskiego* and *winny rozkładu pożycia*

1.1 Polish legal standing

Article 23. Spouses have equal rights and obligations in marriage. They are obliged to cohabit, help each other, remain faithful and collaborate for the benefit of the family they created by entering into marriage.

Article 56. § 1. In the case of complete and permanent breakdown of marriage, each spouse may request the court to terminate the marriage by divorce.

Article 57. § 1. When ruling on divorce, the court also rules whether and which of the spouses is at fault for breakdown of marriage.

Article 61¹. § 1. In the case of complete breakdown of marriage, each spouse may request the court issue a judgment of separation.

(the Polish Family and Guardianship Code, translated by Lex)

The cohabitation (*wspólne pożycie*) is a concept of the Polish Family and Guardianship Code (the FGC) that concerns spouses and their relationship. Throughout the FGC, there is no legal definition of the notion. The doctrine explains the cohabitation as doing one's best to create emotional, physical and economic bonds between spouses. Such a bond should unite spouses and enable reaching the goals of marriage. The cohabitation is about a harmonious relationship between the spouses, i.e. involving sincerity, loyalty, respect of the other's personality traits, recognizing the other's needs and being ready to compromise. In practice, it means maintaining equal standards of living, as well as running a household together (Pietrzykowski 2010: 288). Thus, the cohabitation definitely

constitutes a specific legal concept, and should be considered an expression of certain legal meaning, although it is not directly defined in the FGC.

In particular, the concept of cohabitation ought to be understood properly in terms of yet another concept that appears in the Polish FGC – the breakdown of marriage (*rozkład pożycia*). The breakdown of marriage appears in the Code in the forms of: *rozkład pożycia*¹, also *rozkład pożycia małżeńskiego*² (the breakdown of marriage), *zupełny i trwały rozkład pożycia*³ (complete and permanent breakdown of marriage) and *zupełny rozkład pożycia*⁴ (complete breakdown of marriage).

Under Articles 56 § 1 and 61¹ § 1, *complete and permanent breakdown of marriage* (*zupełny i trwały rozkład pożycia*) is the premise of ruling on divorce while *complete breakdown of marriage* (*zupełny rozkład pożycia*) – of separation. The doctrine consistently claims that the complete breakdown of marriage arises when all the bonds (emotional, physical and economic) have been broken whereas the permanent breakdown of marriage is a state when, taking into account principles of life experience and the circumstances of a particular case, one cannot envisage that the cohabitation will be reestablished (Pietrzykowski 2010: 537). Thus, these are two different legal concepts that refer to two different factual states. In the case of divorce, both premises are required to be accomplished while in the case of separation – only the permanent prerequisite is to be accomplished, but the complete prerequisite need not. Moreover, these are especially delicate and legally important issues since they concern divorce and separation.

Together with the concept of the breakdown of marriage, the following terms should also be considered: *[a spouse] found guilty of the breakdown of marriage* (*winny rozkładu pożycia*⁵), *[a spouse] solely responsible for the breakdown of marriage* (*wyłącznie winny rozkładu pożycia*⁶), *[a spouse] not found guilty* (*nie-winny*⁷); and a phrase: *neither of the spouses is guilty* (*żaden z małżonków nie ponosił winy*⁸). In accordance with Article 57, while ruling on divorce, the court should also rule on whether and which of the spouses is guilty of the breakdown

¹ Article 56. § 3. of the Polish Family and Guardianship Code, date of access: March 2017

² Article 21 of the Polish Family and Guardianship Code, date of access: March 2017

³ Article 56. § 1. of the Polish Family and Guardianship Code, date of access: March 2017

⁴ Article 61¹. § 1. of the Polish Family and Guardianship Code, date of access: March 2017

⁵ Article 21 of the Polish Family and Guardianship Code, date of access: March 2017

⁶ Article 56. § 3. of the Polish Family and Guardianship Code, date of access: March 2017

⁷ Article 60. § 2. of the Polish Family and Guardianship Code, date of access: March 2017

⁸ Article 57. § 2. of the Polish Family and Guardianship Code, date of access: March 2017

of marriage. The concept of guilt (*wina*) is highly characteristic of penal law. However, family law does not apply directly the regulations of the Penal Code, but the principles of guilt regulated in the Civil Code (Pietrzykowski 2010: 548), which are based on the penal understanding, but they are not equal. The concept of guilt is regulated in Article 415 of the Polish Civil Code⁹:

Article 415. A person who has inflicted damage to another person by his own fault shall be obliged to redress it.
(the Polish Civil Code, translated by Lex)

The concept of guilt is explained by The Supreme Court (Sąd Najwyższy) as a reprehensive decision of a person which refers to the wrongful act they have committed (the Judgment of the Supreme Court of 26th September 2003, file number: IV CK 32/02).

1.2 English legal standing

In the English legal system, the concept of divorce is basically found in the Matrimonial Causes Act 1973.

1 Divorce on breakdown of marriage.

(1) Subject to section 3 below, a petition for divorce may be presented to the court by either party to a marriage on the ground that the marriage has broken down irretrievably.

(2) The court hearing a petition for divorce shall not hold the marriage to have broken down irretrievably unless the petitioner satisfies the court of one or more of the following facts, that is to say—

- (a) that the respondent has committed adultery and the petitioner finds it intolerable to live with the respondent;
- (b) that the respondent has behaved in such a way that the petitioner cannot reasonably be expected to live with the respondent;
- (c) that the respondent has deserted the petitioner for a continuous period of at least two years immediately preceding the presentation of the petition;
- (d) that the parties to the marriage have lived apart for a continuous period of at least two years immediately preceding the presentation of the petition (hereafter in this Act referred to as “two years’ separation”) and the respondent consents to a decree being granted;

⁹ <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19640160093>, date of access: April 2017.

(e) that the parties to the marriage have lived apart for a continuous period of at least five years immediately preceding the presentation of the petition (hereafter in this Act referred to as “five years’ separation”).

(3) On a petition for divorce it shall be the duty of the court to inquire, so far as it reasonably can, into the facts alleged by the petitioner and into any facts alleged by the respondent.

(4) If the court is satisfied on the evidence of any such fact as is mentioned in subsection (2) above, then, unless it is satisfied on all the evidence that the marriage has not broken down irretrievably, it shall, subject to [F2 section 5] below, grant a decree of divorce. (Article 1, the Matrimonial Causes Act 1973)¹⁰

The English family law distinguishes marriage from a civil partnership on the ground of the Civil Partnership Act 2004. The Act encompasses the regulation of dissolution, as ‘divorce’ is called in the case of civil partnerships (Norrie 2009: 61). The principles of the divorce are regulated in Article 1 (1) of the above-mentioned Matrimonial Causes Act which expresses the ground for divorce: “[...] a petition for divorce may be presented to the court by either party to a marriage on the ground that the marriage has broken down irretrievably”.

Since the expression *the irretrievable breakdown of marriage* may not seem clear, the ground’s interpretation needs to be defined. Article 1 (2) provides some categories of matrimonial offences that may be recognised as the irretrievable breakdown of marriage. These are: (1) adultery, (2) certain behaviour by the respondent, (3) desertion and (4) living apart for certain time – two years if the respondent consents to the divorce or (5) five years without the consent. First three categories are fault-based whereas the rest is not connected with the concept of fault. The concepts of fault appeal to the judicial ruling on divorce and not to the mutual consent of the spouses (Harris-Short and Miles 2011: 294). The obligation to prove the fact by the petitioner also confirms such an approach to the concept of divorce. However, upon *Pheasant vs Pheasant*, the non-fault concepts imply that “in the clearest of cases, the breakdown of marriage is not a justiciable issue” (Harris-Short and Miles 2011: 294, quoting *Pheasant vs Pheasant* 1972).

English scholars dispute about the legal character of divorce – whether it is fault or no-fault. Basically, the divorce is considered a means to provide justice – the aim is to adjudicate on right and wrong and then make the wrongdoing face responsibility (Harris-Short and Miles 2011: 288). The doctrine understands

¹⁰ <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1973/18/part/I>, date of access: May 2017.

such a regulation as a contractual feature of marriage – “the guilty party’s breach excusing the other from continued performance of the contract and entitling that party to some form of compensation” (Harris-Short and Miles 2011: 289). Thus, the English understanding of the divorce differs from the Polish one under which the court does rule on the guilt of the breakdown.

The wording of Article 1 (2) of the Matrimonial Causes Act 1973 –

The court hearing a petition for divorce shall not hold the marriage to have broken down indicates irretrievably unless the petitioner satisfies the court of one or more of the following facts [...] (the Matrimonial Causes Act 1973)¹¹

– indicates that the catalogue of prerequisites is complete, namely that there is no other ground on which the divorce may be ruled. This feature makes it different from the Polish divorce regulation that is more general and limits to the premise of the complete and permanent breakdown of marriage (*zupełny i trwały rozkład pożycia*) without providing any further subcategories. At the same time, the Polish FGC distinguishes two different grounds of the breakdown of marriage whereas English law – only one.

Finally, English family law regulates broader types of relationships (marriages, civil partnerships, cohabitants), including same-sex marriages while the Polish FGC does not concern such estates.

1.3 Translations of the term: *wspólne pożycie*

Article	The Polish Family and Guardianship Code (FGC)	The Polish FGC translated by Lex	The Polish FGC translated by Legalis
23	Małżonkowie mają równe prawa i obowiązki w małżeństwie. Są obowiązani do wspólnego pożycia , do wzajemnej pomocy i wierności oraz do współdziałania dla dobra rodziny, którą przez swój związek założyli.	Spouses have equal rights and obligations in marriage. They are obliged to cohabit , help each other, remain faithful and collaborate for the benefit of the family they created by entering into marriage.	Spouses have equal rights and obligations in marriage. They are obliged to live together , assist each other and remain faithful, and to work together for the good of the family their marriage has created.

¹¹ <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1973/18/part/I>, date of access: May 2017.

28 § 1	Jeżeli jeden z małżonków pozostających we wspólnym pożyciu nie spełnia ciężącego na nim obowiązku przyczyniania się do zaspokajania potrzeb rodziny, sąd może nakazać, ażeby wynagrodzenie za pracę albo inne należności przypadające temu małżonkowi były w całości lub w części wypłacane do rąk drugiego małżonka.	If one of the cohabiting spouses does not perform his or her obligation to support the needs of the family, the court may order that the whole or a portion of his or her remuneration for work or other receivables be paid to person of the other spouse.	If one of the cohabiting spouses does not perform the obligation to contribute towards satisfying the needs of the family, the court may order that all or part of the remuneration from work or other receivables of that spouse be paid to the other spouse.
--------	--	--	---

Lex uses the following terms: *co-habiting*, *cohabiting* and *to cohabit* relating to *wspólne pożycie*. These are verb forms of the noun – *cohabitation*. Quoting Joel P. Bishop, Garner defines *matrimonial cohabitation* as “the living together of a man and a woman ostensibly as husband and wife” (Garner 2011: 170). *Cohabitation* is a common form in the dictionaries of legal English as an equivalent for the Polish concept (Jaślan and Jaślan 1991: 128; Ożga 2006: 107), altogether with such expressions as *żyć we wspólnocie* and *żyć jak mąż i żona* for (to) *cohabit* (Jaślan and Jaślan 1991: 128; Ożga 2006: 107) and *współżyć ze sobą* (Jaślan and Jaślan 1991: 128). All this leads to a conclusion that legal English provides two features of *cohabitation*: the relationship concerns only husband and wife, and relates to their factual living together. Thus, using this term as an equivalent for the Polish term *wspólne pożycie* seems adequate.

Legalis uses three different terms relating to *wspólne pożycie*. These are: *to live together*, also in the form of *living together* or *the life together*, *matrimonial life* and *cohabiting*. The former, *to live together*, does not appear in the English Family Law Act 1996, not even among the concepts defined in the dictionaries of legal English. As discussed above in the Garner’s definition (1995: 167), this term is used only as a defining element and not a legal term itself (*cohabitation* should involve living together, but has also some other components like emotional relationship etc.). Thus, considering the expression *living together* as an equivalent of Polish legal terms is doubtful.

Moreover, the lack of consistency in the Legalis translation ought to be underlined. Legalis uses different terms for the same concept. For example in Article 28, two terms are used: *cohabiting* in the first section and *living together*

in the second one. The use of two different terms relating to the same concept may cause misunderstanding for readers, especially if the terms appear in the same Article.

All things considered, the expression *living together* should not be regarded as a functional equivalent of the Polish term *wspólne pożycie* since this term encompasses only the part of the legal definition of the discussed concept, i.e. factual residing at one place.

1.4 Translations of the term: *rozkład pożycia*

Article	The Polish Family and Guardianship Code (FGC)	The Polish FGC translated by Lex	The Polish FGC translated by Legalis
56 § 1	Jeżeli między małżonkami nastąpił zupełny i trwały rozkład pożycia , każdy z małżonków może żądać, ażeby sąd rozwiązał małżeństwo przez rozwód.	In the case of complete and permanent breakdown of marriage , each spouse may request the court to terminate the marriage by divorce.	If there has been an irretrievable and complete breakdown of matrimonial life between the spouses, either spouse may request the court to order the marriage dissolved by divorce.
61 ¹ § 1	Jeżeli między małżonkami nastąpił zupełny rozkład pożycia , każdy z małżonków może żądać, ażeby sąd orzekł separację.	In the case of complete breakdown of marriage , each spouse may request the court issue a judgment of separation.	If there has been an irretrievable and complete breakdown of matrimonial life between the spouses, either spouse may demand the court to issue a separation order.
60 § 3	[...] Jednakże gdy zobowiązanym jest małżonek rozwiedziony, który nie został uznany za winnego rozkładu pożycia , obowiązek ten wygasa także z upływem pięciu lat od orzeczenia rozwodu [...]	[...] However, if the obligor was not considered at fault for breakdown of marriage , the obligation expires after the lapse of five years of the divorce [...]	[...] However, if the divorced spouse obliged to pay maintenance was not found guilty of fault in the breakdown of the life together , the obligation also ceases five years after the ruling on divorce [...]

Regarding *rozkład pożycia*, Lex uses consequently the expression *the breakdown of marriage*. Garner defines *breakdown* as a failure or a subdivision (Garner 1995: 117). The English-Polish dictionaries give *rozkład pożycia małżeńskiego* as

an equivalent of *the breakdown of marriage*. Legally, this concept does not affect a legal status of marriage unless divorce or separation has been ruled. Hence, the Polish concept of breakdown of marriage (*rozkład pożycia*) should be differentiated from the void marriage (*unieważnienie*) or the termination of marriage (*ustanie*), which change a legal status of a marriage. The breakdown of marriage solely – without an appropriate court's decision – does not change the legal status of spouses. The distinction should be clearly made in the translation. Taking into consideration the common usage of *the breakdown of marriage*, this term seems the most appropriate functional equivalent of the Polish term *rozkład pożycia małżeńskiego*.

Legalis translates *rozkład pożycia* as *the breakdown of matrimonial life* and *the breakdown of the life together*. In comparison to Lex, the translation of Legalis is closer to the original expression and in consequence, more accurate. This is because it links the breakdown with matrimonial life or life together, and not with the marriage itself. However, as stated above, the English legal terminology tends to use the form *the breakdown of marriage* which seems to be appropriate in this context.

The Polish FGC gives two main features that may be attributed to the breakdown of marriage. These are: *zupelny* and *trwały*. Lex translates *zupelny* as *complete* and *trwały* as *permanent*. Neither of them appears in English-Polish dictionaries in the context of marriage law. The reason lies probably in the fact that English regulations do not distinguish features of the breakdown of marriage while Polish ones do recognize the difference between them. Since English provisions use only the term *irretrievable*, translators could use it as an equivalent for one of Polish terms. However, as the meaning of *irretrievable* is not explained legally, the best choice seems to be introducing certain terminology that would be congruent for Polish terms.

In accordance with English-Polish dictionaries, *complete* is understood as *zupelny* (Jaślan and Jaślan 1991: 141; Ożga 2006: 120), *kompletny* (Jaślan and Jaślan 1991: 141; Ożga 2006: 120; Łozińska-Małkiewicz 2007: 229) or *całkowity* (Jaślan and Jaślan 1991: 141; Ożga 2006: 120). Hence, *complete* reflects the meaning of the Polish adjective, namely that the breakdown involves all bonds of relationship.

In legal English, *permanent* is used for such expressions like *permanent disability*, *permanent injunction*, *permanent injury* or *permanent nuisance* to refer to the persistency of certain states (Garner 1999: 1160). For *permanent*, the English-Polish dictionaries provide such equivalents as: *stały* (Jaślan and Jaślan 1991: 450; Ożga 2006: 512; Łozińska-Małkiewicz 2007: 698), *trwały* (Jaślan and

Jaślan 1991: 450; Ożga 2006: 512) or *nieustanny* (Jaślan and Jaślan 1991: 450; Ożga 2006: 512). All of them relate to the characteristics of a permanent state, not susceptible to change. Altogether, the terms *complete* and *permanent* seem to be functionally equivalent in this context.

Legalis provides the following equivalents: *irretrievable* (*zupełny*) and *complete* (*trwały*). *Irretrievable breakdown of the marriage* is understood as “a ground for divorce that is based on incompatibility between marriage partners and that is used in many states as the sole ground of no-fault divorce” (Garner 1999: 835). The Matrimonial Causes Act 1973 mentions the term *irretrievable breakdown of the marriage* as a premise to petition for divorce. Thus, this term may be used in the similar context as the Polish equivalent, although the meaning is not totally identical since the concepts are regulated differently (which was already discussed). According to the dictionaries, *irretrievable* may stand for *nieodwracalny* (Ożga 2006: 76), *bezpowrotnie stracony*, *nie do naprawienia* (Jaślan and Jaślan 1991: 342) or in the exemplary phrase *the marriage was irretrievably broken down – małżeństwo rozpadło się w sposób nieodwracalny* (Łozińska-Mańkiewicz 2007: 530).

The sequence of Article 56 § 1 and § 2 in Polish original version is *zupełny* and then *trwały* while in the Legalis’ translation first appears *irretrievable* and then *complete*. Thus, the sequence of the translation has been reversed. Article 56 concerns the divorce, which for its materialization requires aspects of the breakdown itself – the completeness and permanence that should be fulfilled in order to rule on marriage. The breakdown of marriage is also a premise of separation regulated in Article 61¹ of the FGC, but in this case only the completeness shall be fulfilled. However, the Legalis translation has not limited them only to that premise, but uses the same construction (*an irretrievable and complete breakdown of matrimonial life*) as in the case of divorce. This results in the change of the legal standing.

1.5 Translations of the terms: *winny rozkład pożycia, wyłącznie winny rozkładu pożycia, niewinny (rozkładu pożycia)*

The court’s ruling on divorce involves not only stating on whether the breakdown of marriage has taken place, but also which of the spouses has contributed to such situation. In the Polish legal system, under Articles 56 § 3, 57 § 1, 60 § 2 and 61³ § 2 of the FGC, there are four possible rulings, translated by Lex as follows: *responsible for breakdown of marriage* (*winny rozkładu pożycia*), *solely responsible for breakdown of marriage* or *solely at fault for breakdown of marriage* (*wyłącznie winny rozkładu pożycia*), *not considered at fault for breakdown of*

marriage (niewinny) and *neither spouse was at fault (żaden z małżonków nie ponosi winy)*.

Article	The Polish Family and Guardianship Code (FGC)	The Polish FGC translated by Lex	The Polish FGC translated by Legalis
56 § 3	Rozwód nie jest również dopuszczalny, jeżeli żąda go małżonek wyłącznie winny rozkładu pożycia [...]	Divorce is also not allowed if requested by the spouse who is solely responsible for breakdown of marriage [...]	A divorce is not permitted, if it has been requested by the spouse who is the sole guilty party for the breakdown [...]
57 § 1	Orzekając rozwód sąd orzeka także, czy i który z małżonków ponosi winę rozkładu pożycia .	When ruling on divorce, the court also rules whether and which of the spouses is at fault for breakdown of marriage .	In its ruling on divorce, the court rules on whether and which spouse is at fault for the breakdown .
60 § 2	Jeżeli jeden z małżonków został uznany za wyłącznie winnego rozkładu pożycia , a rozwód pociąga za sobą istotne pogorszenie sytuacji materialnej małżonka niewinnego , sąd na żądanie małżonka niewinnego może orzec, że małżonek wyłącznie winny obowiązany jest przyczyniać się w odpowiednim zakresie do zaspokajania usprawiedliwionych potrzeb małżonka niewinnego , chociażby ten nie znajdował się w niedostatku.	If one spouse was considered solely at fault for breakdown of marriage and the divorce causes major deterioration of the financial situation of the other spouse , the court, at the request of that other spouse , may order the spouse at fault to support the reasonable needs of the other spouse, even if that other spouse does not suffer insufficiency of means.	If one spouse has been found guilty of the exclusive fault in the breakdown of the life together and the divorce results in a significant deterioration in the standard of living of the innocent spouse , then the court, at the motion of the innocent spouse , may decide that the guilty spouse is obliged to contribute as far as appropriate to satisfy the justified needs of the innocent spouse , even though not without means.
61 ³ § 2	[...] W tym wypadku następują skutki takie, jak gdyby żaden z małżonków nie ponosił winy .	[...] In this case, the consequences are the same as if neither spouse was at fault .	[...] In this case, the effects are as if neither of the spouses is guilty .

Two main terms are used in the translations: *responsible* and *at fault*.

Formerly, **at fault** meant *in error, mistaken*. The older English-Polish dictionary translates *fault* as *wada, usterka, defekt, brak, wina, błąd, omyłka* and *at fault* as *w błędzie* (Jaślan and Jaślan 1991: 271). Originally, the term *fault* meant “in error, mistaken” or even “perplexed, puzzled” (Garner 2011: 91). In this regard, the term would not be congruent with the Polish term meaning that a spouse has not fulfilled obligations arising from their marriage which led to its breakdown. In modern legal English however, it has a meaning of being “responsible for a wrong committed; blameworthy” (Garner 2011: 91), which seems more adequate in the family law context.

Indeed, a discussion among scholars on the legal character of divorce concerns its being ‘fault’ or ‘no-fault’. The 21st century Polish-English dictionary gives many equivalents for *fault* such as: *wina, niedociągnięcie, błąd, brak* and *omyłka* (Ożga 2006: 246). This way, another meaning of the term is added, namely the one according to which someone committed wrong, not because of their misunderstanding, but because of their own negligence. Altogether, the term *fault* does not seem a formal equivalent of the studied Polish concept. However, due to the fact that English-speaking scholars use this term in the context of divorce, the term *fault* should be considered a functional equivalent of the Polish concept called ‘winny rozkładu pożycia’.

In the criminal contexts, the term **responsibility** is an equivalent for (1) guilt or (2) mental fitness to answer in court for one’s actions (Garner 2011: 781). This is the term usually used in the context of obligations and contracts, meaning “liability to be made to account or pay” (Garner 2011: 781). The English-Polish dictionary provides the following equivalents: *responsibility* – *odpowiedzialność* and *odpowiedzialny* – *responsible* (Ożga 2006: 625-6). The dictionary gives numerous examples of use in none of which appears the equivalent *wina*, but only *odpowiedzialność* (Jaślan and Jaślan 1991: 525; Ożga 2006: 625-6; Łozińska-Małkiewicz 2007: 839-740). In the Polish legal terminology, the most common context of responsibility (*odpowiedzialność*) would be connected with obligations, meaning consequences a debtor has to take because of the non-fulfilment of a contract. In the Family Law Act 1996, an expression *parental responsibility* is used four times. In accordance with the Children Act 1989, *parental responsibility* means “all the rights, duties, powers, responsibilities and authority which by law a parent of a child has in relation to the child and his property”. Thus, it is doubtful whether the term *responsibility* may be a functional equivalent used while translating regulations of marriage law.

Legalis provides the following equivalents: **guilty of the breakdown of the life together** and **at fault for the breakdown** (*winny rozkładu pożycia*), **the sole**

guilty party for the breakdown or guilty of the exclusive fault in the breakdown of the life together (wyłącznie winny rozkładu pożycia), innocent (niewinny), neither of the spouses is guilty (żaden z małżonków nie ponosił winy).

The term ***guilty*** is generally associated with criminal cases. In civil contexts, only the most noted legal writers use this term (Garner 2011: 400). Although the term is used by lawyers, it is not necessarily used by legislators: the term ***guilty*** does not appear in the Family Law Act 1996. The English-Polish dictionary of 1991 associates ***guilt*** with ***wina*** and ***guilty*** with ***winny*** (Jaślan and Jaślan 1991: 303). The modern dictionary connotes ***guilt*** with ***wina***, ***poczucie winy*** and ***guilty*** with ***winny*** (Ożga 2006: 291). Thus, ***guilty*** may be treated as a functional equivalent of the Polish term ***winny***, characteristic of the criminal law. Nevertheless, many branches of law, including civil or criminal law, establish their own definitions of the concepts of guilt (***wina***). Indeed, this concept has its roots in the criminal law, but Polish civil law also establishes its own regulations regarding this concept and applies this definition in the civil cases. All things considered, the term ***guilty*** may be a formal equivalent of the Polish concept called 'wina', but the use of this term requires the assumption that a receptor will be able to distinguish two bases of Polish guilt, i.e. arising from civil law and criminal law.

Both terms ***guilty*** and ***faulty*** seem to be of similar meaning. However, the translation of Article 60 § 1, 2 and 3 ***not found guilty of the exclusive fault in the breakdown of the life together (nie został uznany za wyłącznie winnego rozkładu pożycia)*** sounds tautological. The translation consists of two terms of identical meaning, i.e. ***guilty*** and ***fault***. Instead, it would be sufficient to translate Polish ***uznany*** as ***considered/found/judged (exclusively guilty)*** in order to omit such a redundant tautology.

IV. Conclusions

This paper demonstrates that, due to the use of family law concepts by the receptors-professionals, i.e. English-speaking lawyers, translation equivalents need to be functional. Functional equivalents are easily understandable and interpretable while translation based on functional equivalence guarantees the accuracy and precision of the legal language.

The study on the Polish marriage-related terms resulted in the following compilations of equivalents.

Term	Equivalent by Lex	Equivalent by Legalis	Functional equivalent
wspólne pożycie	cohabitation	1) cohabitation 2) living together 3) matrimonial life	cohabitation
rozkład pożycia	the breakdown of marriage	1) the breakdown of matrimonial life 2) the breakdown of the life together	the breakdown of marriage
zupelny i trwały rozkład pożycia	complete and permanent breakdown of marriage	irretrievable and complete breakdown of matrimonial life	complete and permanent breakdown of marriage
winny rozkładu pożycia	responsible for breakdown of marriage	1) guilty of the breakdown of the life together 2) at fault for the breakdown	at fault for the breakdown
wyłącznie winny rozkładu pożycia	1) solely responsible for breakdown of marriage 2) solely at fault for breakdown of marriage	1) the sole guilty party for the breakdown 2) guilty of the exclusive fault in the breakdown of the life together	solely at fault for breakdown of marriage
niewinny (rozkładu pożycia)	neither spouse was at fault	neither of the spouses is guilty	neither spouse was at fault

Due to the fact that the concept of cohabitation is regulated in both Polish and English legal systems and that these regulations are similar, the term *cohabitation* seems to be an optimal functional equivalent of the Polish term *wspólne pożycie*. Moreover, this is the only term encompassing the entire definition of the Polish concept, and not only the factual 'living together' at one place.

Taking into consideration the fact that the English family law mentions only 'the irretrievable' feature of breakdown of marriage, translating the Polish terms *zupelny* and *trwały* as *irretrievable and complete* may seem tautological or unclear for an English-speaking audience. The translator should maintain the distinction between these two terms and provide some functional equivalents. In this regard, *complete and permanent breakdown of marriage* prove to be the most accurate terms because of their clear-cut meaning.

By virtue of the fact that the term *at fault* is commonly used by English-speaking lawyers in the context of divorce, it should be considered a functional equivalent of the Polish term *winny*. This is not a literal translation

like in the case of *guilty*, which might be classified as a formal equivalent. Nevertheless, the term *at fault* guarantees functionality, i.e. its unequivocal interpretation, among the English-speaking lawyers.

BIBLIOGRAPHY

- Cao D. (2007) *Translating law*. Clevedon: Multilingual Matters.
- De Cruz P. (2007) *Comparative law in a changing world*. London, New York: Routledge-Cavendish.
- Harris-Short S. and Miles J. (2011) *Family law: text, cases, and materials*. Oxford: Oxford University Press.
- Harvey M. (2000) *A Beginner's Course in Legal Translation: the Case of Culture-bound Terms*. Lyon: Université Lumière.
- House J. (2015) *Translation quality assessment. Past and present*. London and New York: Routledge.
- Jopek-Bosiacka A. (2013) "Comparative law and equivalence assessment of system-bound terms in EU legal translation". *Linguistica Antverpiensia – themes in translation studies* 12, 110-146.
- Kielar B. (1988) *Tłumaczenie i koncepcje translatorskie*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Kielar B. (2003) *Zarys translatorski*. Warszawa: KJS UW.
- Mattila H. (2013) *Comparative legal linguistics: language of law, Latin and modern lingua francas*. Farnham, Burlington: Ashgate.
- Newmark P. (1988) *A textbook of translation*. New York: Prentice Hall.
- Nida E. (1964) *Toward a science of translating with special reference to principles and procedures involved in Bible translating*. Leiden: E.J. Brill.
- Nida E. and Taber Ch. R. (1982) *The theory and practice of translation*. Leiden: E.J. Brill.
- Norrie K. M. (2009) *Family law*. Dundee: Edinburgh University Press.
- Pietrzykowski K. (red.) (2010) *Kodeks rodzinny i opiekuńczy: komentarz*. Warszawa: C.H. Beck.
- Reiss K. and Vermeer H. J. (2013) *Towards a general theory of translational action: skopos theory explained*. Manchester: St. Jerome Publishing.
- Šarčević S. (1997) *New approach to legal translation*. The Hague: Kluwer Law International.
- Tokarczyk R. (2008) *Komparatystyka prawnicza*. Warszawa: Oficyna Wolters Kluwer Business.

Dictionaries of legal terms:

- Garner B. A. (1995) *A Dictionary of Modern Legal Usage. Second edition*. New York: Oxford University Press.
- Garner B. A. (1999) *Black's Law Dictionary. Seventh edition*. St. Paul, Minn: West Group.

- Garner B. A. (2011) *A Dictionary of Modern Legal Usage. Third edition*. New York: Oxford University Press.
- Jaślan J. and Jaślan H. (1991) *Słownik terminologii prawniczej i ekonomicznej angielsko-polski*. Warszawa: Wiedza Powszechna.
- Łozińska-Małkiewicz E. (2007) *Angielsko-polski słownik terminologii prawniczej*. Toruń: Ewa 2.
- Ożga E. (2006) *The Great Dictionary of Law and Economics, English-Polish*. Warszawa: C.H. Beck.

Legal acts:

- Act of 25 February 1964 Family and Guardianship Code (PL). [Access: March 15, 2017]. <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19640090059>, Translation by Lex. [Access: March 15, 2017]. <https://sip.lex.pl/#/akt-tlumaczenie/1459618084>
- Translation by Legalis. [Access: March 15, 2017]. <https://sip.legalis.pl/documentfull.seam?documentId=mfrxilrrguydimbsha4tcltwmvzc4mjugqydq>
- Act of 23rd April 1964 Civil Code (PL). [Access: April 21, 2017]. <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19640160093>
- The Judgment of the Supreme Court of 26th September 2003, file number: IV CK 32/02 (PL). [Access: April 21, 2017]. <https://sip.lex.pl/#/orzeczenie/520240158/1?directHit=true&directHitQuery=IV%20CK%2032~2F02>
- The Matrimonial Causes Act 1973 (BR). [Access: May 4, 2017]. <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1973/18/part/I>
- The Children Act 1989 (BR). [Access: May 4, 2017]. <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1989/41>
- The Family Law Act 1996 (BR). [Access: May 4, 2017]. <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1996/27>

STRESZCZENIE

Przedmiotem niniejszego artykułu jest analiza angielskich ekwiwalentów instytucji prawnych z zakresu prawa małżeńskiego uregulowanych w Tytule I polskiego Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego. W części teoretycznej przedstawiono zagadnienia teoretyczne związane z jurslingwistyką, prawem porównawczym oraz przekładoznawstwem, ze szczególnym uwzględnieniem ekwiwalencji funkcjonalnej. W części praktycznej zbadano polskie i angielskie instytucje prawne z zakresu prawa małżeńskiego. Analizie poddano ekwiwalenty użyte w tłumaczeniach dostępnych w dwóch internetowych systemach informacji prawnej: Lex i Legalis. Zbadano uregulowanie polskich i angielskich instytucji z zakresu prawa rodzinnego, zastosowanie użytych terminów w prawie angielskim oraz możliwe powiązania z polskimi instytucjami prawa rodzinnego. Na tej podstawie okre-

ślona została funkcjonalność użytych terminów. Trzecia część została poświęcona wnioskowi i ocenie użytych ekwiwalentów.

Słowa kluczowe: tłumaczenie prawnicze, instytucja prawna, ekwiwalencja funkcjonalna, juryslingwistyka, prawo porównawcze

Joanna Komsta ukończyła studia licencjackie w Instytucie Lingwistyki Stosowanej UW w roku 2017, a obecnie kontynuuje naukę jako studentka studiów magisterskich. Jednocześnie kształci się na Wydziale Prawa i Administracji UW jako studentka piątego roku studiów prawniczych. Interesuje się zagadnieniami tłumaczeń prawniczych z języka angielskiego i hiszpańskiego. Działa w Studenckim Kole Naukowym Juryslingwistyki przy Instytucie Lingwistyki Stosowanej UW.

Monika Popiołek

Szkoła Główna Handlowa

ISO 20771, czyli pierwsza międzynarodowa norma dotycząca tłumaczeń prawnych

Wstęp

Komitet techniczny ISO TC 37 rozwija od ponad pół wieku różne normy językowe, w tym wiele ważnych norm dotyczących terminologii, zasobów i kodów językowych, metodologii, leksykografii itp. Niektóre z nich są wykorzystywane w pewnym zakresie przez tłumaczy i firmy tłumaczeniowe. Jednak dopiero normy tworzone w ramach podkomitetu nr 5 (TC37/SC5) są przeznaczone konkretnie dla branży tłumaczeniowej.

Obecnie można wyróżnić kilka norm dotyczących tłumaczeń pisemnych, które są uznawane za kluczowe. Są to normy ISO 17100 (norma określająca podstawowe wymagania dotyczące tłumaczeń), ISO 20771 (norma dotycząca specjalistycznych tłumaczeń tekstów prawnych) i ISO 21999 (norma dotycząca zapewnienia jakości i oceny tłumaczeń).

Norma ISO 20771 *Specjalistyczne usługi tłumaczeniowe – Wymagania – Część 1. Tłumaczenia tekstów prawnych (Specialised translation services – Requirements – Part 1. Legal translation)*

Prace nad normą ISO 20771 rozpoczęły się w 2015 roku i zostanie ona opublikowana najpóźniej w 2019 roku. Jest to pierwsza z serii norm określających wymagania dla specjalistycznych tłumaczy tekstów prawnych. Prace nad ISO 20771 zainicjowano z następujących powodów:

- Nie ma do tej pory żadnej międzynarodowej normy lub jednolitego podejścia określającego wymogi i specyfikę tłumaczenia tekstów prawnych jako usługi specjalistycznej. Nie istnieją w tym zakresie również żadne normy regionalne.

- Nie ma do tej pory żadnego jednolitego znormalizowanego i obiektywnego podejścia systemowego, ani globalnej najlepszej praktyki, jeżeli chodzi o zapewnienie jakości w przekładzie tekstów prawnych.
- Nie ma żadnych regionalnych ani międzynarodowych norm określających wymagane kompetencje i kwalifikacje tłumaczy specjalistycznych świadczących usługi w zakresie przekładu prawnego.
- Nie ma żadnych ogólnie uznanych opisów kwalifikacji i znormalizowanych wymagań określających kompetencje zawodowe tej grupy tłumaczy specjalistycznych. W związku z tym, nie można było do tej pory stworzyć żadnego regionalnego ani międzynarodowego systemu certyfikacji dla tej grupy zawodowej.

Należy w tym miejscu zaznaczyć, że norma ISO 17100 wprawdzie określa kompetencje i kwalifikacje dla tłumaczy profesjonalnych oraz bardzo dobrze definiuje podstawową terminologię i opisuje wymagane etapy procesu tłumaczeniowego, ale nie jest to jednak norma przewidziana do wdrożenia przez indywidualnych tłumaczy i nie można na niej oprzeć certyfikacji dla tłumaczy specjalistycznych.

Zakres stosowania normy ISO 20771

Norma ISO 20771 przede wszystkim określa wymagania w zakresie kompetencji i kwalifikacji tłumaczy tekstów prawnych, ich weryfikatorów i redaktorów. Opisuje także kluczowe procesy, zasoby, rozwój zawodowy, szkolenia i inne wymogi oraz zagadnienia ważne z punktu widzenia procesu świadczenia wysokiej jakości profesjonalnych usług, zgodnych ze specyfikacjami, przez tłumaczy tekstów prawnych.

Zastosowanie normy ISO 20771 ma również na celu umożliwienie tłumaczom tekstów prawnych zademonstrowanie swojego profesjonalizmu i wykazanie zgodności świadczonych usług z wymogami normy, specyfikacjami i oczekiwaniami klienta w odniesieniu do wysokiej jakości produktu tłumaczeniowego.

Tłumaczenia ustne i maszynowe są wykluczone z zakresu ISO 20771.

Kompetencje zawodowe i kwalifikacje tłumaczy tekstów prawnych w ujęciu ISO 20771

Punkt 4.1. normy określa kompetencje zawodowe tłumaczy tekstów prawnych, w tym opisuje szczegółowo następujące obszary kompetencji:

- tłumaczeniowe - specjalistyczne,
- językowe i tekstowe w języku źródłowym i docelowym,

- dziedzinowe w zakresie prawa,
- badawcze – w zdobywaniu i przetwarzaniu informacji,
- w zakresie kultury prawnej,
- techniczne.

Punkt 4.2. normy określa kwalifikacje zawodowe tłumaczy tekstów prawnych, w tym wymóg spełnienia przez profesjonalnego tłumacza tekstów prawnych przynajmniej jednego z kilku udokumentowanych kryteriów w odniesieniu do danej pary językowej. Pod uwagę brane są m.in.:

- uzyskanie na uczelni wyższej uznanego dyplomu ukończenia studiów w dziedzinie prawa oraz praktyka zawodowa w zakresie tłumaczenia prawnego równoważna trzem latom pracy w pełnym wymiarze,
- uzyskanie na uczelni wyższej uznanego dyplomu ukończenia studiów w dziedzinie translatoryki lub lingwistyki i studiów podyplomowych w zakresie prawa oraz praktyka zawodowa w zakresie tłumaczenia prawnego równoważna trzem latom pracy w pełnym wymiarze,
- uzyskanie uprawnień tłumacza przysięgłego zgodnie z przepisami krajowymi,
- uzyskanie na uczelni wyższej uznanego dyplomu ukończenia studiów w dowolnej dziedzinie i zdobycie uprawnień tłumacza tekstów prawnych certyfikowanego przez uprawniony podmiot krajowy oraz praktyka zawodowa w zakresie tłumaczenia prawnego równoważna trzem latom pracy w pełnym wymiarze,
- uzyskanie na uczelni wyższej uznanego dyplomu ukończenia studiów w dowolnej dziedzinie oraz praktyka zawodowa w zakresie tłumaczenia prawnego równoważna pięciu latom pracy w pełnym wymiarze.

Norma ISO 20771 określa w podobny sposób kompetencje i kwalifikacje weryfikatorów i redaktorów tekstów prawnych oraz opisuje wymogi dotyczące samego procesu tłumaczenia tekstów prawnych. Należy zauważyć, że niezwykle istotnym elementem międzynarodowych norm tłumaczeniowych, w tym ISO 20771, jest obowiązujący już od wielu lat wymóg weryfikacji wszystkich przetłumaczonych tekstów specjalistycznych przez osobę inną niż tłumacz, ale o podobnych kompetencjach i kwalifikacjach. Oto przykłady innych istotnych zaleceń zawartych w normie ISO 20771 :

- profesjonalny tłumacz tekstów prawnych powinien poświęcać przynajmniej 5% swojego czasu na rozwój zawodowy i ciągle zdobywanie wiedzy specjalistycznej (w tym uczestniczenie w szkoleniach, konferencjach, sympozjach, studiach i kursach doszkalających, warsztatach, pracach stowarzyszeń branżowych itp.),

- profesjonalny tłumacz tekstów prawnych powinien podpisywać z klientami stosowne umowy, pracować zgodnie ze specyfikacjami i dobrymi praktykami, podpisywać się na swoich tłumaczeniach w sposób określony wcześniej z klientem i przechowywać pełną dokumentację dotyczącą wykonanych tłumaczeń,
- profesjonalny tłumacz tekstów prawnych powinien dopełnić wszelkich wymogów zapewnienia i zachowania bezpieczeństwa oraz poufności wszystkich informacji i danych, w tym podpisywać na życzenie klienta stosowne zobowiązania do zachowania poufności i tajemnicy zawodowej,
- profesjonalny tłumacz tekstów prawnych powinien domagać się informacji zwrotnej i zawsze reagować stosownie na jej otrzymanie od klienta, weryfikatora czy redaktora,
- profesjonalny tłumacz tekstów prawnych powinien profesjonalnie reagować na wszelkie uzasadnione reklamacje i je uwzględniać,
- profesjonalny tłumacz tekstów prawnych powinien mieć wykupione odpowiednie ubezpieczenie od odpowiedzialności zawodowej i w sposób przejrzysty i rzetelny informować klientów o swojej specjalizacji, kwalifikacjach, dyspozycyjności, zakresie stosowania norm i dobrych praktyk oraz wszelkich innych czynnikach mających wpływ na jakość świadczonej usługi.

Podsumowanie

Norma ISO 20771 jest pierwszą międzynarodową normą specjalistyczną stworzoną z myślą o tłumaczach tekstów prawnych i ich klientach. Zawiera ona terminy i definicje stosowane w obrębie tej specjalizacji oraz określa wymagania w zakresie kompetencji i kwalifikacji tłumaczy tekstów prawnych, ich weryfikatorów i redaktorów, a także opisuje kluczowe procesy, zasoby, rozwój zawodowy i inne wymogi i zagadnienia istotne dla procesu świadczenia wysokiej jakości usług tłumaczenia prawnego i osób w ten proces zaangażowanych.

Normę ISO 20771 można rozpatrywać osobno lub w kontekście innych norm tłumaczeniowych. Na przykład, normy ISO 17100 i ISO 20771 są z założenia normami komplementarnymi – mają one na celu stworzenie ogólnych ram normalizacyjnych dla tłumaczeń pisemnych, przyczyniając się tym samym do profesjonalizacji tej branży w ogóle, jednocześnie określając profesjonalny poziom wymagań dla indywidualnych tłumaczy specjalistycznych.

Informacje dodatkowe

ISO 17100 – *Usługi tłumaczeniowe – Wymagania dotyczące świadczenia usług tłumaczeniowych*, to pierwsza międzynarodowa norma dotycząca usług tłumaczeniowych, która zastąpiła wcześniejszą normę europejską EN 15038. ISO 17100 została zatwierdzona przez CEN oraz oficjalnie opublikowana przez ISO w dn. 1.05.2015 r. Następnie, z inicjatywy i na zamówienie Polskiego Stowarzyszenia Biur Tłumaczeń (PSBT), Polski Komitet Normalizacyjny opracował polską wersję normy ISO 17100 i opublikował ją w dn. 10.11.2015 r. (jako PN-EN ISO 17100:2015).

Norma ISO 20771 *Specjalistyczne usługi tłumaczeniowe – Wymagania – Część 1. Tłumaczenia tekstów prawnych (Specialised translation services – Requirements – Part 1. Legal translation)* – zgłoszona została jako nowy projekt w 2015 r. i jej publikacja przewidziana jest na przełom 2018 i 2019 roku.

Norma ISO 21999 *Zapewnienie i ocena jakości w tłumaczeniach – modele i wskaźniki (Translation Quality Assurance and Assessment – Models and Metrics)* – zgłoszona została jako nowy projekt w 2016 r. i jej publikacja przewidziana jest na rok 2019.

ODNOŚNIKI INFORMACYJNE

<http://www.maart.com/blog/iso-17100-czyli-pierwsza-miedzynarodowa-norma-dotyczaca-uslug-tlumaczeniowych>

<https://www.iso.org/standard/59149.html?browse=tc>

<https://www.iso.org/standard/69032.html?browse=tc>

<https://www.iso.org/standard/72345.html?browse=tc>

Monika Popiołek, przewodnicząca Komitetu Technicznego PKN KT 256 ds. Języka, Terminologii i Tłumaczeń oraz Rady Sektora Zagadnień Podstawowych i Systemów Zarządzania w Polskim Komitecie Normalizacyjnym (PKN). Ekspert ISO TC37 od 2007 roku. Prezes Agencji MAart Sp. z o.o. od 1991 roku i Prezes Polskiego Stowarzyszenia Biur Tłumaczeń (PSBT) od 2010 roku. Tłumacz przysięgły i członek-ekspert TEPiS.

Łucja Biel

Uniwersytet Warszawski

Sprawozdanie z konferencji *Words to Deeds* *Conference 2017. Legal Translation to the Next Level*

Dnia 4 lutego 2017 r. w Londynie odbyła się międzynarodowa konferencja branżowa poświęcona przekładowi prawnemu i prawniczemu pt. *Words to Deeds 2017. Legal translation to the next level*, którą zorganizowała dr Juliette Scott, autorka poczytnego bloga *Words to Deeds* (<https://wordstodeeds.com/>). Konferencja odbyła się w pięknym historycznym budynku adwokatury brytyjskiej The Honourable Society of Gray's Inn.

To kolejna w ciągu dwóch ostatnich lat międzynarodowa konferencja poświęcona zagadnieniom przekładu prawnego i prawniczego – po dużej konferencji naukowej Transius w 2015 r. (*Conference on Law, Translation and Culture*, Uniwersytet Genewski, Szwajcaria) oraz konferencji w Sewilli w 2016 r. (*From Legal Translation to Jurilinguistics: Interdisciplinary Approaches to the Study of Language and Law*, Universidad Pablo de Olavide, Sewilla, Hiszpania). To, co odróżniało tę konferencję, to jej charakter branżowy i formuła szkoleniowo-zawodowa. Konferencja *Words to Deeds* była skierowana głównie do praktykujących tłumaczy, a wśród prelegentów znaleźli się naukowcy, prawnicy oraz tłumacze.

Konferencję otworzyła krótka prelekcja Eleanor V. E. Sharpston, QC, rzecznik generalnej w Trybunale Sprawiedliwości Unii Europejskiej oraz wykład plenarny adwokat Susan Belgrave pt. „Lawyers and linguists: more in common than a love of language?”. Obie prelegentki podkreśliły wagę współpracy między prawnikami i tłumaczami. W ostatniej prelekcji w sesji porannej pt. „Why insist on a translation brief?” Juliette Scott przedstawiła wyniki badania ankietowego nad specyfikacją tłumaczenia, które przeprowadziła na potrzeby swojej rozprawy doktorskiej. Według badania tylko 9% tłumaczy dostaje od klientów informację o celu tłumaczenia, natomiast zaledwie 6% jest informowanych o odbiorcach tłumaczenia. Dr Scott zaapelowała do tłumaczy, aby domagali się od klientów specyfikacji tłumaczenia.

Kolejną sesję rozpoczęła dr Hanem El-Farahaty z University of Leeds, autorka podręcznika *Arabic – English – Arabic Legal Translation*, wydanego w renomowanym wydawnictwie Routledge. Dr El-Farahaty omówiła podstawowe problemy związane z tłumaczeniem prawnym i prawniczym w parze językowej arabski-angielski, skupiając się w szczególności na kulturemach terminologicznych. W kolejnym wystąpieniu dr Samantha Cayron z Uniwersytetu w Genewie przedstawiła w formie studium przypadków podstawową terminologię stosowaną we francuskich i hiszpańskich aktach notarialnych, opierając się na badaniach korpusowych. Sesję zakończyło wystąpienie Ingemara Strandvika, dyrektora ds. jakości w Dyrekcji Generalnej ds. Tłumaczeń Pisemnych z Komisji Europejskiej, który omówił zalety norm typu ISO 17100 dla przekładu prawnego i prawniczego w kontekście instytucjonalnym. Strandvik poruszył również kwestię tłumaczenia maszynowego, które jest intensywnie rozwijane w instytucjach unijnych, podkreślając, iż obecna narracja dotycząca tłumaczenia maszynowego zniekształca obraz tłumaczenia i wpływa na jego postrzeganie jako towaru.

W sesji trzeciej dr Gianluca Pontrandolfo z Uniwersytetu w Trieście opowiedział o akademickiej inicjatywie zespołowego tłumaczenia włoskiego kodeksu karnego na język angielski. W tym celu zbudowano korpus zorientowany na „europejski angielski”, który zawierał tłumaczenia na język angielski kodeksów karnych z różnych krajów europejskich, w tym również z Polski. Na zakończenie tłumaczenie poddano badaniu pod kątem jasności (mglistości). Tematyka zrozumiałości języka prawniczego, tym razem w odniesieniu do umów konsumenckich, była kontynuowana w prelekcji prawnik Sahar Bhaimy, która zademonstrowała sposoby uproszczenia treści, w tym również poprzez ich wizualizację. Sesję zakończył wykład dr Pauliny E. Wilson z University of Belfast na temat prawa porównawczego, ilustrowanego problematyką przekładu pojęcia *negligence* („niedbalstwo”).

W ostatniej sesji Christina Guy, doświadczona tłumaczka, apelowała o poprawę współpracy między prawnikami i tłumaczami poprzez aktywne angażowanie tłumaczy na etapie opracowywania tekstów przeznaczonych do tłumaczenia. Następnie David Hutchins opowiedział o prowadzonych przez siebie szkoleniach z zakresu prawa skierowanych do tłumaczy prawniczych, koncentrując się na specyficznych potrzebach tej grupy docelowej. Sesję zakończyło wystąpienie Henry’ego Liu, prezydenta FIT (*Fédération Internationale des Traducteurs*), na temat upraszczania języka prawnego i prawniczego.

Ciekawym i nowatorskim rozwiązaniem organizacyjnym były sesje aktywizujące uczestników, które miały dwie formy: 1) spacer w grupach dyskusyjnych oraz 2) okrągły stół. Na potrzeby pierwszego rozwiązania, wywodzącego

się z krajów skandynawskich, uczestnicy losowali zagadnienie i po znalezieniu partnera do dyskusji (osoby, która wylosowała taki sam temat) udawali się do ogrodu Gray's Inn, aby podczas spaceru omówić dany temat, np. profesjonalizacja przekładu prawnego i prawniczego, jak przygotować się na zmiany w zawodzie, jak akademia może wspomóc tłumaczy itp. Na potrzeby okrągłego stołu, a w zasadzie kilku okrągłych stołów, uczestnicy zapisywali się do grup tematycznych (np. komunikacja z klientem i marketing, zapewnianie jakości tłumaczenia – tłumacze indywidualni, zmiana profilu zawodowego, terminologia prawna i prawnicza itp.), a następnie w dużych grupach dzielili się swoimi doświadczeniami i dobrymi praktykami. Uczestniczyłam w dyskusji na temat zapewniania jakości tłumaczenia wśród tzw. „wolnych strzelców” – wśród stosowanych rozwiązań znalazły się następujące: praca w tandemie tłumacz-korektor, czytanie tłumaczenia na głos – samodzielnie lub przy użyciu syntezy mowy, korekta wydrukowanego tłumaczenia, korekta tłumaczenia po zmianie wielkości czcionki, przy pracy w programach wspomagających tłumaczenie (CAT) – wyjście poza segment i koncentracja na akapicie.

Ogólnie rzecz biorąc, tego typu inicjatywy branżowe łączące świat akademicki ze światem zawodowym są cenne i przyczyniają się do profesjonalizacji tłumaczeń prawnych i prawniczych. Warto na zakończenie nadmienić, iż na polskim rynku podobne konferencje o zasięgu lokalnym są organizowane przez Polskie Towarzystwo Tłumaczy Przysięgłych i Specjalistycznych TEPIS.

Łucja Biel jest kierownikiem Pracowni Badań Korpusowych, sekretarz generalną Europejskiego Stowarzyszenia Badań nad Przekładem, zastępcą redaktor naczelnej *The Journal of Specialised Translation*. Jest autorką licznych prac na temat przekładu prawnego i prawniczego. Jest również tłumaczką przysięgłą języka angielskiego.

Agnieszka Biernacka
Uniwersytet Warszawski

Ricardo-María Jiménez Yáñez: *Escribir Bien es de Justicia. Técnicas de expresión escrita para juristas*. Cizur Menor: Aranzadi. 2016. 228 stron. ISBN 978-84-9099-730-7

Książka pt. „Escribir Bien es de Justicia. Técnicas de expresión escrita para juristas” jest podręcznikiem poprawnego pisania tekstów prawnych w języku hiszpańskim. Z tego względu autor publikacji – dr Ricardo-María Jiménez Yáñez, związany z Wydziałem Prawa na Universitat Internacional de Catalunya – uznaje, że docelowymi czytelnikami tego kursu, jak konsekwentnie nazywa swoją książkę, powinni być prawnicy, a także sekretarze sądowi i inne osoby związane zawodowo z wymiarem sprawiedliwości, do obowiązków których należy m.in. sporządzanie pism i dokumentów.

Konieczność powstania tej pozycji autor uzasadnia we wstępie („Introducción”, s. 17-18). Przede wszystkim twierdzi, że język używany przez prawników hiszpańskich jest zawły i niezrozumiały dla adresatów wszelkiego rodzaju pism; powołuje się przy tym na cytaty z artykułu prasowego Juana Carlosa Arce z 11 lutego 2011 r. pt. „El lenguaje judicial” („Język sądowy”¹) w dzienniku „Razón”, zgodnie z którym, czytając pismo sądowe, adresat nie wie, „czy wsadzają go do więzienia, czy otrzymał spadek” (s. 17). Po drugie, prawnicy powinni doskonalić umiejętność pisania, ponieważ od treści sporządzanych przez nich dokumentów zależą losy ich klientów. Po trzecie, poprawnie i zrozumiale zredagowane pismo wzbudza podziw środowiska. Ponadto, autor recenzowanej publikacji porównuje pisma sporządzane przez hiszpańskich i włoskich prawników, przy czym ci ostatni stawiani są za wzór precyzyjnego i „eleganckiego” (s. 17) formułowania myśli.

Książka składa się z dziewięciu rozdziałów, które są obudowane zarówno segmentami poprzedzającymi (takimi jak uwagi wstępne, informacje o struk-

¹ Wszystkie cytaty – w tłumaczeniu autorki recenzji.

turze książki oraz prolog), jak i następującymi po nich (są to: spis skrótowców, bibliografia, klucz do ćwiczeń oraz indeks wyrazów wchodzących w skład wyrażen prawnych).

W uwagach wstępnych („Planteamiento preliminar”, s. 19-23), autor przedstawia podstawy teoretyczne kursu, czyli klasyfikację poziomów języka zaproponowaną przez Eugenio Coseriu (1957), rozwinętą następnie przez Ramona Gonzaleza Ruiza (2002) i Oscara Louredę (2007), zgodnie z którą „umiejętność wysławiania się” (s.19) ma charakter uniwersalny (*universal*), ponieważ jest wspólną kompetencją wszystkich ludzi; historyczny (*histórico*), ze względu na stosowanie przez autorów wypowiedzi konkretnego języka; oraz tekstowy (*textual*), ponieważ służy tworzeniu określonych tekstów, przez konkretne osoby, i w danym kontekście. Każdemu z tych poziomów przypisana jest odpowiednio: elokwencja, rozumiana jako umiejętność logicznego, spójnego i odpowiedniego wyrażania; znajomość określonego języka; ekspresja, czyli umiejętność wypowiadania danego tekstu w określonych warunkach (s. 20). Autor recenzowanej publikacji zwraca uwagę na szczególne znaczenie tych umiejętności dla autorów tekstów o tematyce prawniczej, ponieważ język tych wypowiedzi jest „tajemniczy, tajemny i trudny”, a przy tym „specjalistyczny, naukowy i argumentacyjny” (s. 21).

W kolejnej części publikacji („Organización del curso”, s. 25), składającej się z zaledwie jednego akapitu, zarysowana jest struktura kursu; autor zapowiada, że w ramach każdego rozdziału (od 1. do 5.) – treściom teoretycznym towarzyszą ćwiczenia umożliwiające utrwalenie zdobytej wiedzy, natomiast rozdziały od 6. do 9. zawierają ćwiczenia dodatkowe, podsumowujące i sprawdzające wszystkie zdobyte i doskonalone umiejętności.

W prologu („Prólogo del libro «Escribir Bien es de Justicia»”, s. 27-28), którego autorem jest Prof. Luis María Cazorla Prieto, specjalista w zakresie prawa finansowego i podatkowego na Uniwersytecie Rey Juan Carlos w Madrycie, podkreśla się walory dydaktyczne recenzowanej publikacji wypełniające lukę w kształceniu przyszłych hiszpańskich prawników, którzy w trakcie studiów nie poznają języka prawnego i prawniczego, czego konsekwencją jest brak umiejętności poprawnego pisanie tekstów.

Rozdział pierwszy („Métodos de generación de ideas”, s. 29-33) jest omówieniem wstępnej fazy powstawania tekstu polegającej na zapisywaniu pomysłów. Autor podaje kilka technik pomocnych na tym etapie, tj.: zapisywanie luźnych myśli, stawianie pytań, a także rozrysowywanie tekstu na schematach: w kształcie róży wiatrów (gdzie każda informacja pokrywa się z konkretnym kierunkiem), siedmioramiennej gwiazdy (na ramionach której zapisywane są infor-

macje odpowiadające na kolejne pytania: kto?, co?, kiedy?, gdzie?, jak?, dlaczego? oraz w jakim celu?), a także w postaci prostopadłościanu (który umożliwia rozwinięcie sześciu aspektów tworzenia tekstu, wyrażonych w trybie rozkazującym: opisz, powiąż, przeanalizuj, zastosuj, uargumentuj, porównaj). Omawiany rozdział ma charakter wstępny i ogólny; wydaje się, że porady w nim zawarte są przydatne do pisania wszelkich tekstów, o dowolnej tematyce, zarówno ogólnych, beletrystycznych, jak i specjalistycznych.

W rozdziale drugim („Lenguaje sencillo y claro”, s. 35-47) omawiane są zagadnienia, które są według autora – powołującego się na Raport Komisji ds. modernizacji języka prawniczego wydany przez hiszpańskie Ministerstwo Sprawiedliwości w 2011 r. – składowymi klarownego tekstu prawniczego. Wśród tych zagadnień na pierwszym miejscu wymieniona jest długość zdań w hiszpańskich tekstach prawniczych; autor stwierdza, że przez swoją objętość równą nawet dziesięciu wersom i więcej, uniemożliwiają one czytelnikowi śledzenie logicznego ciągu myśli, a przy tym same tę logikę tracą – głównie poprzez fakt, że są to zdania wielokrotnie złożone podrzędnie, w których naruszono zasady interpunkcji (s. 35). Poza tym, autor zwraca uwagę na konieczność logicznego uporządkowania zdań w ramach akapitu, który powinien zawierać jedną spójną myśl. Ponadto autor przypomina o przestrzeganiu zasady wyraźnego rozdziału języka mówionego od języka pisanego; w tekście specjalistycznym nie powinny występować m.in. znaczniki dyskursu, charakterystyczne dla wypowiedzi ustnych. Oprócz uwag ogólnych, które można stosować również w tworzeniu tekstów w innym języku niż hiszpański, autor poświęca sporo miejsca na omówienie zagadnień specyficznych dla tego języka. Zaleca zatem rezygnację z przysłówków tworzonych za pomocą sufiksu *-mente* na rzecz innych części mowy lub zwrotów o identycznym znaczeniu (m.in. *además* zamiast *adicionalmente* <ponadto>; *por entero*, *por completo* zamiast *completamente* <całkowicie>, s. 39), używanie strony czynnej zamiast strony biernej, jak również rozważne korzystanie ze znaczników dyskursu, których klasyfikację wraz z przykładami autor podaje w obszernej tabeli. Niewątpliwą zaletą tego rozdziału jest zwięzłe przekazanie wiedzy dotyczącej składni języka hiszpańskiego, dokładne omówienie przytaczanych przykładów, a także ćwiczenia, które z dydaktycznego punktu widzenia stanowią cenne uzupełnienie treści.

Rozdział trzeci („Lenguaje preciso”, s. 49-68) poświęcony jest zagadnieniu wpływającym na precyzyjne pisemne wyrażanie myśli w języku hiszpańskim. Po pierwsze, autor zaleca rezygnację z powtórzeń tych samych wyrazów i stosowanie synonimów (np. zamiast czasownika *realizar* proponuje *ejecutar*, *cumplir*, *efectuar* <realizować, wykonywać>, s. 49). Po drugie, przestrzega przed

redundancją anaforyczną, która w hiszpańskim języku prawniczym przejawia się używaniem form *el mismo* oraz *la misma*, a która powinna być eliminowana (np. *Fue registrado el coche y sus ocupantes* <Zarejestrowano samochód i jego użytkowników> zamiast *Fue registrado el coche y los ocupantes del mismo* <Zarejestrowano samochód i użytkowników tegoż>, s. 51). Po trzecie, autor zaleca stosowanie krótkich form rzeczowników zamiast ich dłuższych odpowiedników (np. *problema* zamiast *problemática* <problem>, *final* zamiast *finalización* <zakończenie>, *conflicto* zamiast *conflictividad* <konflikt>); proponuje używanie przyimków zamiast wyrażen przyimkowych (np. *según* zamiast *a juicio de* <według>, s. 55); sugeruje stosowanie składni czasownikowej zamiast rzeczownikowej (*propuso anular* zamiast *propuso la anulación* <postanowił unieważnić>, s. 55); a także zachęca do zastępowania czasowników polisemicznych (*hacer*, *tener*, *ser* <robić, mieć, być>, s. 56) innymi czasownikami, niosącymi za sobą konkretne znaczenie (*goza de buena salud* <cieszy się dobrym zdrowiem> zamiast *tiene buena salud* <ma dobre zdrowie>, s. 57). Najmocniejszą stroną niniejszego rozdziału są jego dwie ostatnie części: glosariusz typowych połączeń wyrazowych (s. 59-65) oraz mini-słownik wyrazów kłopotliwych ze względu na przypisywanie im mylnych znaczeń (s. 65-68). Obydwie te części są dla polskiego czytelnika – niestety pozbawionego jak dotąd rzetelnych pozycji słownikowych tego typu – źródłem wiedzy na temat tworzenia wyrażen i precyzyjnego doboru słów. Z tej perspektywy szczególnie ważny jest glosariusz typowych połączeń wyrazowych (rzeczowników z czasownikami), których znajomość jest warunkiem swobodnego wyrażania myśli. Przystępna jest forma, w jakiej glosariusz jest sporządzony: każde hasło jest obudowane zdaniem, np. *Un gasto, una compra se efectúa, se realiza, se lleva a cabo*, gdzie tłustym drukiem zaznaczone są wyrazy, do których dołączone są czasowniki; z tego zdania można się dowiedzieć, że <Wydatek, zakup się realizuje; wydatku, zakupu się dokonuje>, s. 64). Zauważalne są jednak pewne wady: spis nie jest alfabetyczny, sprawia wrażenie listy przypadkowo dobranych wyrazów stosowanych w tekstach prawnych i prawniczych; jest to spis bardzo krótki, będący raczej przykładową listą, bodźcem dla czytelnika do dalszych poszukiwań, uciążliwym na właściwe dobieranie połączeń wyrazowych; wreszcie, autor w przypisie stwierdza, że listę tę stworzył dr Guillermo Benlloch Petit, jednak brak jest odwołania do konkretnej publikacji, również nie można się jej doszukać w bibliografii. Z kolei dokładne odwołanie bibliograficzne znajduje się już na początku kolejnej części poświęconej doborowi słów, a dodatkowo spis ten jest alfabetyczny, co znacznie ułatwia poruszanie się po nim; szkoda, że jest wyjątkowo krótki – zawiera jedynie wybór 19 wyrazów, wśród których jednak można znaleźć wyrazy sprawiające kłopot tłumaczom; np. opi-

sany jest przymiotnik *bimensual*, czyli wypadający dwa razy w miesiącu, a nie co dwa miesiące – w tym przypadku należałoby użyć przymiotnika *bimestral*, s. 65). Ogólnie, wiedza na temat słownictwa i słowotwórstwa przedstawiona w rozdziale trzecim jest pomocna dla polskiego czytelnika, choć z pewnością niektóre zalecenia mogą być problematyczne dla tłumaczy przysięgłych i specjalistycznych języka hiszpańskiego zobowiązanych do precyzyjnego przekładania tekstów. Wydaje się, że rekomendowane w omawianej publikacji stosowanie synonimów może prowadzić do beletryzacji tekstów tłumaczonych z języka hiszpańskiego na język polski w wyniku poszukiwania przez autorów przekładu równie szerokiego wyboru synonimów w języku docelowym.

Rozdział czwarty („Lenguaje correcto”, s. 69-107) traktuje o szeroko rozumianej poprawności językowej. Na początku porusza takie zagadnienia ortografii i interpunkcji języka hiszpańskiego, jak: pisownia wielką literą, akcent graficzny, użycie rodzajników, stosowanie rzeczowników odsłownych (*gerundio*) i bezokoliczników, a także interpunkcja, gdzie ważnym dla polskiego czytelnika punktem jest omówienie cudzysłówów, które w języku hiszpańskim mają różne przedstawienia graficzne, przy czym najbardziej popularną formą są szewrony (*comillas españolas* – « »), których użycie jest równoważne z użyciem w języku polskim cudzysłowu apostrofowego („ ”), o czym tłumacze zapominają. Następnie autor omawia problem nadużywania anglicyzmów (którym poświęcone jest również miejsce w rozdziale siódmym i dziewiątym), aby przejść do kwestii gramatycznych, takich jak uzgadnianie formy podmiotu i orzeczenia. Ostatnim punktem w dyskusji nad poprawnością językową jest zagadnienie żywo dyskutowane w odniesieniu bodaj do każdego języka – ze względu na walkę z dyskryminacją kobiet, „również w języku administracji i prawa” (s. 105) – jakim jest tworzenie form żeńskich od istniejących form męskich rzeczowników. Należy podkreślić, że wszystkie przytaczane w niniejszym rozdziale reguły uwzględniają reformę ortograficzną języka hiszpańskiego z 2010 r., są zatem aktualną wykładnią poprawności językowej.

Rozdział piąty („Lenguaje argumentativo”, s. 109-159) jest poświęcony językowi argumentacyjnemu, który w tekstach prawa odgrywa ważną rolę: służy przedstawieniu poglądów, wskazaniu ich uzasadnienia oraz przekonaniu adresata tekstu do tych racji. Autor wskazuje na fakt, że w tekstach pisanych bardziej niż w wypowiedziach ustnych doceniana jest „gęstość argumentacji” w oparciu o precyzyjne stosowanie pojęć (s. 109), a ponadto podkreśla, że argumentacja prawnicza różni się od argumentacji retorycznej i argumentacji dialektycznej (s. 110). Choć tytuł rozdziału sugeruje, że traktuje on o języku argumentacyjnym, a recenzowana publikacja przeznaczona jest przede wszystkim dla osób

zawodowo związanych z prawem, autor przechodzi do zagadnień argumentacji prawniczej (s. 149-159, w tym jedno ćwiczenie) dopiero po ponad trzydziesto-stronicowym wykładzie na temat argumentacji retorycznej. Być może taka była intencja autora, zgodnie z którą postanowił on umieścić informacje dotyczące argumentacji prawniczej w kontekście retoryki, jednak w konsekwencji czytelnik wynosi obszerną wiedzę na temat argumentacji w ogóle, w dalszym ciągu mając niedosyt informacji o argumentacji prawniczej. Mimo tego zarzutu, należy stwierdzić, że niniejszy rozdział doskonale wpisuje się w zawartość merytoryczną rozdziałów poprzedzających.

Rozdział szósty („Ejercicios adicionales”, s. 161-164) zawiera ćwiczenia polegające na znalezieniu i poprawieniu błędów – ortograficznych, gramatycznych i stylistycznych – w tekstach prawniczych będących fragmentami pism, wyroków i aktów prawnych. Doceniając wartości dydaktyczne materiału zawartego w omawianym rozdziale, należy zadać pytanie o celowość wyizolowania ćwiczeń właśnie w tej części publikacji, czyli przed rozdziałami, które wnoszą nową wiedzę, pomocną w wykonaniu tych ćwiczeń.

Rozdział siódmy, obejmujący jedną stronę („Escribe con estilo”, s. 165) jest w zasadzie dwunastopunktową listą rad – dotyczących stylistyki tekstów i w pewnym stopniu podsumowującą treść rozdziałów poprzedzających – wśród których znajdują się m.in.: struktura tekstu (podział na akapity i zasada jednej myśli wyrażonej w jednym akapicie), preferowanie zdań krótkich nad długie, stosowanie znaczników dyskursu, eliminowanie nieistotnych wyrazów, używanie strony czynnej przy jednoczesnym ograniczeniu stosowania strony biernej, poprawna interpunkcja, szczytywanie własnego tekstu, unikanie archaizmów, neologizmów i innych wyrazów, które nie są akceptowane przez słownik *Real Academia Española*, a także anglicyzmów, jeżeli w języku hiszpańskim istnieją ich odpowiedniki. Przystępna forma – czytelne wypunktowanie porad dotyczących poprawnego stylu redagowanych tekstów – nie zacierza wrażenia, że materiał ten powinien być umieszczony jeszcze przed rozdziałem szóstym, być może nie jako oddzielna jednostka, a np. podsumowanie rozdziału trzeciego.

Rozdział ósmy („Revisión”, s. 167-171) ma charakter powtórzeniowy materiału dydaktycznego zaprezentowanego w książce i składa się z testu, który, zgodnie z informacją w przypisie, jest również dostępny on-line oraz z krótkiego omówienia technik sprawdzania tekstów. Myli się ten, kto sądzi, że test dotyczy zagadnień merytorycznych omawianych we wcześniejszych rozdziałach, dotyczących np. gramatyki, interpunkcji czy leksyki; test jest raczej listą kontrolną czy też quizem wielokrotnego wyboru służącym określeniu przez potencjalnego autora tekstu, czy jego wiedza na temat pisemnego wyrażania myśli plasuje się

na poziomie eksperta (*redactor experto*), czy też adepta (*redactor aprendiz*). Wspomniane techniki sprawdzania tekstów obejmują m.in.: wcielenie się w rolę czytelnika, lektura tekstu przez inne osoby, głośne przeczytanie tekstu, a także porównanie tekstu ostatecznego z jego wstępną wersją. Wydaje się, że omawiany rozdział ma charakter poboczny w stosunku do pozostałych ośmiu rozdziałów, dlatego bardziej logiczne byłoby umieszczenie go wśród dodatkowych, nieoznaczonych jako rozdziały, części recenzowanej publikacji.

Rozdział dziewiąty zawiera wybór anglicyzmów wywodzących się z języka łacińskiego, a mających inne znaczenie w języku angielskim i hiszpańskim („Elenco de anglicismos”, s. 173-177). W syntetycznej formie tabeli w lewej kolumnie znajdują się wyrazy w języku angielskim (w nawiasie podano ich znaczenie w języku hiszpańskim), natomiast w kolumnie prawej figuruje fałszywy przyjaciel w języku hiszpańskim (w nawiasie podano jego znaczenie w języku hiszpańskim). Wśród wyrazów, których użycie może sprawiać trudność ze względu na ewolucję znaczenia, znajdują się m.in. takie pary, jak: ang. *disorder* <zaburzenie, choroba> i hiszp. *desorden* <nieporządek>, ang. *evidence* <dowód> i hiszp. *evidencia* <pewność>, czy ang. *pretend* <udawać> i hiszp. *pretender* <zamierzać>. Polskiego czytelnika mogą zainteresować te anglicyzmy, które zadomowiły się również w języku polskim, przy czym ich znaczenie uległo zmianie w stosunku do pierwotnego, np. ang. *eventually* <w końcu> i hiszp. *eventualmente* <przypadkowo> czy też ang. *rhetorically* <nie oczekując na odpowiedź> i hiszp. *retóricamente* <zgodnie z zasadami retoryki>.

Warto dodać, że na początku niemal każdego rozdziału znajduje się spis treści; autor nie przestrzega tej zasady bezwzględnie, gdyż rozdziały 6, 7 i 9 nie są taką wstępną informacją poprzedzone. Jest to logiczny zabieg z punktu widzenia treści i objętości tych rozdziałów (ćwiczenia, lista porad dotyczących stylu tworzenia tekstów, lista anglicyzmów), natomiast patrząc z perspektywy spójności publikacji, widoczny jest brak konsekwencji. Ponadto wydaje się, że wyżej wymienione trzy rozdziały powinny mieć formę suplementów lub indeksów, co z pewnością zwiększyłoby przejrzystość treści.

Następna część publikacji to alfabetyczny indeks skrótowców („Abreviaturas” s. 179-204), zawierający zarówno te stosowane w tekstach prawnych i prawniczych, np. BOE (*Boletín Oficial del Estado*, <Dziennik Urzędowy>), jak i w tekstach o tematyce ogólnej, np. V. (*Véase*, <Patrz>). Ponadto, lista zawiera zarówno skrótowce ogólnie znane, np. CEE (*Comunidad Económica Europea*, <Europejska Wspólnota Gospodarcza>), jak i te charakterystyczne dla hiszpańszczyzny oznaczające ustawy, np. LIRPF (*Ley del Impuesto sobre la Renta de las Personas Físicas*, <Ustawa o podatku dochodowym od osób fizycznych>) czy

LIS (*Ley del Impuesto sobre Sociedades*, <Ustawa o podatku dochodowym od osób prawnych>). Dla polskiego czytelnika indeks jest wartościowy nie tylko ze względu na obszerność, lecz także z uwagi na istnienie różnic między tworzeniem skrótowców w języku hiszpańskim i w języku polskim.

Bibliografia („Referencias bibliográficas”, s. 205-210) zawiera 91 pozycji hiszpańsko – i angielskojęzycznych dotyczących zasad redagowania tekstów ogólnych i prawniczych, gramatyki języka hiszpańskiego i retoryki prawniczej.

Kolejna część publikacji to klucz („Soluciones de los ejercicios”, s. 211-224), zawierający odpowiedzi do wszystkich 35 ćwiczeń pojawiających się w poszczególnych rozdziałach. Klucz jest niewątpliwym atutem tej książki, umożliwiającym poznanie optymalnych rozwiązań składniowych, leksykalnych i innych.

Ostatnia część książki to indeks pojedynczych wyrazów pojawiających się w wyrażeniach prawnych i prawniczych („Índice analítico de palabras de expresiones jurídicas”, s. 225-228) omówionych wcześniej w publikacji (s. 59-64). Mając na względzie logiczne przedstawienie materiału, należałoby być może rozważyć przeniesienie tego indeksu na koniec rozdziału trzeciego, gdzie te wyrażenia są omówione.

Podsumowując, mimo kilku uwag dotyczących uporządkowania zawartości i kolejności rozdziałów, recenzowana publikacja jest wartościową pozycją, szczególnie w sytuacji, kiedy niewiele jest piśmiennictwa dotyczącego poprawnego pisania w języku hiszpańskim. Publikacja może być traktowana jako przewodnik, który, z jednej strony, w zwięzły sposób wtajemnicza w meandry poprawnego i zrozumiałego wyrażania myśli i redagowania tekstów ogólnych i specjalistycznych – prawnych i prawniczych – w języku hiszpańskim; z drugiej zaś, jest doskonałym repetytorium gramatycznym i leksykalnym, opartym na solidnej bibliografii obejmującej przede wszystkim źródła drukowane, wśród których znamienne miejsce zajmuje słownik *Real Academia Española* będący najważniejszym odniesieniem językowym dla świata hiszpańskojęzycznego, osób uczących się języka hiszpańskiego, wykorzystujących go w pracy, a także badaczy tego języka. Choć recenzowana publikacja powstała z myślą o hiszpańskojęzycznych przedstawicielach zawodów prawniczych, to może być podręcznym, przystępnie napisanym punktem wyjścia do zdobywania i poszerzania wiedzy, a także doskonalenia umiejętności dla polskich czytelników: tłumaczy (przysięgłych i specjalistycznych), adeptów sztuki przekładu, a także studentów kierunków filologicznych i lingwistycznych.

Agnieszka Biernacka, adiunkt w Instytucie Lingwistyki Stosowanej UW oraz kierownik i koordynator sekcji hiszpańskiej Interdyscyplinarnego Podyplomowego Stu-

dium Kształcenia Tłumaczy (IPSKT). Autorka artykułów naukowych o tematyce translatorycznej dotyczącej przekładu sądowego. Absolwentka Katedry Iberystyki (1996) i Ośrodka Studiów Amerykańskich (1997) UW. Ukończyła sekcję angielską IPSKT (2001). Autorka rozprawy doktorskiej na temat goffmanowskich ról tłumacza w rozprawie sądowej (2010), opublikowanej w postaci monografii pt. „Tłumacz w rozprawie sądowej”. Od 2003 r. – tłumacz przysięgły języka hiszpańskiego.